

A szembenállástól a közösségig

Evangelikus–római katolikus közös
megemlékezés a reformációról 2017-ben

A SZEMBENÁLLÁSTÓL A KÖZÖSSÉGIG

A SZEMBENÁLLÁSTÓL A KÖZÖSSÉGIG

EVANGÉLIKUS–RÓMAI KATOLIKUS KÖZÖS
MEGEMLÉKEZÉS A REFORMÁCIÓRÓL 2017-BEN

A fordítás alapjául szolgáló mű:

From Conflict to Communion. Lutheran-Catholic Common Commemoration of the Reformation in 2017. © 2013 by Evangelische Verlagsanstalt GmbH, Leipzig and Bonifatius GmbH Druck – Buch – Verlag, Paderborn.

Fordította:

PAP KINGA MARJATTA

A fordítást lektorálta:

DR. KRÁNITZ MIHÁLY, DR. REUSS ANDRÁS

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

Hungarian edition © Luther Kiadó, 2016

TARTALOM

Isten kegyelméből szabadon	7
Az egység útja	9
Előszó	11
Bevezetés	13

I. FEJEZET

REFORMÁCIÓI MEGEMLÉKEZÉS

AZ ÖKUMENÉ ÉS A GLOBALIZÁCIÓ KORÁBAN (4–15)	15
A korábbi megemlékezések karaktere	15
Az első ökumenikus megemlékezés.	16
Megemlékezés új, globális és szekuláris környezetben	17
A 2017-es megemlékezés új kihívásai	18

II. FEJEZET

LUTHER MÁRTON ÉS A REFORMÁCIÓ ÚJ PERSPEKTÍVÁI (16–34)	19
A középkortudomány hatása.	19
Katolikus Luther-kutatások a huszadik században.	20
A konszenzushoz vezető utat egyengető ökumenikus projektek	21
Az ökumenikus párbeszédesség fontossága	24

III. FEJEZET 26

A LUTHERI REFORMÁCIÓ ÉS AZ ARRADOTT

KATOLIKUS VÁLASZ TÖRTÉNELMI VÁZLATA (35–90)	26
Mit jelent a reformáció?	26
A reformáció gyújtópontja: ellentmondások a búcsúcédulák körül	27
Luther a bíróság előtt	28
Sikertelen találkozások	30
Luther Márton kiátkozása	30
A Szentírás tekintélye.	31
Luther Wormsban.	32

A reformációi mozgalom kezdetei	33
Felügyelet iránti igény	33
Szentírást az embereknek.	34
Teológiai kísérletek a vallási ellentét megoldására.	35

IV. FEJEZET

**LUTHER MÁRTON TEOLÓGIÁJÁNAK ALAPVETŐ TÉMÁI
AZ EVANGÉLIKUS–RÓMAI KATOLIKUS PÁRBESZÉD FÉNYÉBEN**

(91–218)	43
A fejezet felépítése	43
Luther Márton középkori öröksége	44
Szerzetesi és misztikus teológia	45
Megigazulás.	46
Eukharisztia	57
Papi hivatás	64
Evangelikus–római katolikus párbeszéd a papi hivatásról.	68
A Szentírás és a hagyomány	74

V. FEJEZET

KÖZÖS MEGEMLÉKEZÉSRE HÍVATTUNK (219–237) 83

A keresztség az egység és a közös megemlékezés alapja	83
---	----

VI. FEJEZET

ÖT ÖKUMENIKUS FELSZÓLÍTÁS (238–245) 89

FÜGGELÉK 93

Rövidítések.	93
----------------------	----

Bibliográfia	93
------------------------	----

A Lutheránus–Római Katolikus Egység Bizottságának közös nyilatkozatai.	96
---	----

Lutheránus–Római Katolikus Egység Bizottsága.	97
---	----

Evangelikusok.	97
------------------------	----

Római katolikusok	97
-----------------------------	----

ISTEN KEGYELMÉBŐL SZABADON

A Lutheránus Világszövetség a fenti lelkesítő mondatban hirdette meg a 2017-es jubileumi esztendő felülről kapott esélyét és kincsét.

Ennek a mondatnak a fényében, a Krisztusban elnyert kegyelem szabadságának világosságában láthatjuk meg és vallhatjuk meg őszintén bűneinket, melyek az egyház újabb és újabb szakadásához vezethetnek.

Ennek az isteni kegyelemnek a felszabadító fényében láthatjuk meg az egymással való őszinte párbeszéd lehetőségét, amely elvezethet a kölcsönös kiengesztelődés ajándékához.

Ezen a hosszú és göröngyös úton komoly előrelépést jelent *A szembenállástól a közösségig* című könyv, amely hosszú évek teológiai dialógusának gyümölcseit teszi közkinccsé 245 pontban.

Elkötelező és jövőbe mutató az az öt ökumenikus felszólítás, amelyet a záró fejezetben mintegy útravalóként olvashatunk. Az utolsó hármat irányítúként már most, az előszóban hadd idézzem:

„A katolikusok és az evangélikusok újra elkötelezik magukat a látható egység keresése mellett, konkrét cselekedetekkel közösen munkálva azt, állandóan törekedve e cél elérésére.

Az evangélikusok és a katolikusok közösen fedezik fel újra Jézus Krisztus evangéliumának erejét a mai korban.

A katolikusok és az evangélikusok közösen tesznek tanúságot Isten kegyelméről az ige hirdetése és a világban végzett szolgálat által.”

A dokumentum eredeti angol nyelvű címének – *From Conflict to Communion* – kulcsszavai magyarul is jól érthetőek és sokat mondóak: A konfliktustól a kommunióig. A két közismert idegen szót érdemes összekötni egy harmadik latin kifejezéssel, a konfrontációval.

Ez az ugyancsak gazdag tartalmú szó magában hordozza azt az ígéretes lehetőséget, hogy készek vagyunk kölcsönösen elmenni akár végső határainkig is annak érdekében, hogy egymást jobban megismerve, megértve megtanuljuk tisztelni és elfogadni egymás értékeit. Megtapasztalt reménységünk, hogy a határon nemcsak elválasztó kerítésekkel találkozunk, hanem közös Urunkkal is, aki így mutatkozik be: „*Én vagyok az ajtó...*” (Jn 10,9)

Órá, az igazi főpapra, pontifex maximusra, azaz a legnagyobb híd-építőre utal a közös irat utolsó pontja, amelyben többek között ezt olvassuk: „A reformáció kezdeteire akkor emlékeznek majd méltó módon, amikor az evangélikusok és a katolikusok közösen hallgatják Jézus Krisztus evangéliumát, és engedik, hogy Isten újra elhívja őket közösségébe. Ekkor az a közös küldetés kapcsolja majd össze őket, amelyről a *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* így fogalmaz: »Evangélikusok és katolikusok együttes célja, hogy mindenben Krisztust vallják meg. Benne mindenkéül föltt kell bízni, mint az egyetlen közbenjáróban (1Tim 2,5), aki által Isten önmagát ajándékozza a Szentlélekben és megújító ajándékait árasztja ki. (KNy 18)»

Ennek a közös munkának néhány figyelemre méltó értékét szeretném szintén öt pontban summázni:

Öröm, hogy a két egyház képviselői közösen néznek előre az ötszáz éves jubileumra, és nem szembenálló felekként akarnak 2017-ben emlékezni az 1517-ben elindult egyházújító folyamatra.

Komoly előrelépés, hogy a felek készek kritikusan és önkritikusan áttekinteni a reformáció eseményeit és benne Luther Márton működését.

Az őszinte dialógus mindkét egyház tagjait arra ösztönzi, hogy gondolják végig mindezeket a kérdéseket, és ahol szükséges, vizsgálják felül az egymásról kialakított képet és a másikhoz való viszonyulásukat.

A közös teológiai munka egyfajta kiegyensúlyozottságra törekszik, amikor nem a hibákat vagy a bűnöket firtatja, és nem azt méricskéli, hogy kinek volt vagy van nagyobb igazsága...

A dokumentum felelős megfogalmazói nem ébresztenek hamis illúziókat. Nem biztatnak azzal, hogy a megkezdett közös út könnyű és gyors lesz. Ugyanakkor bátran tanúskodnak arról, hogy ez az út járható annak a segítségével, aki maga az út, az igazság és az élet (Jn 14,6).

Az ő lelke, az erő, a szeretet és a józanság lelke kísérje továbbra is ezt a teológiai párbeszédet, és áldja meg az egység felé vezető út építésének a folytatását anyaszentegyházunk közösségeiben.

Hála legyen Istennek azért az újabb fontos mérföldköért, amit ez a könyv jelent a katolikus–evangélikus közeledésben. S legyen köszönet mindazoknak, akik ezt a dokumentumot magyar nyelven is elérhetővé tették.

Isten kegyelméből érezzük magunkat valóban szabadnak arra, hogy a 245 pont segítségével felismert értékeinket közkinccsé tegyük!

Dicsértessék a Jézus Krisztus, aki erős várunk, aki minden áldás és békesség forrása az őt keresők számára.

Gáncs Péter

a Magyarországi Evangélikus Egyház elnök-püspöke

AZ EGYSÉG ÚTJA

2017 meghatározó dátum a keresztények életében, mely felszólít az emlékezésre: emlékezni a reformációra és emlékezni Jézus Krisztus kérésére: „*legyenek mindnyájan egy!*” (Jn 17,21) Krisztus utolsó vacsorán elhangzott imádsága immár kétezer éve szólítja meg a keresztényeket, hogy úgy keressék az egységet, ahogy ezt Jézus első követői is igyekeztek megtenni, akik a különbözőségük ellenére képesek voltak hitelesen tanúságot tenni az evangéliumról.

2017 páratlan alkalom arra, hogy az egyre jobban növekvő közösségi szellemet és az egység vágyát még inkább megéljük, hogy így tanúságtételünk hiteles legyen a világ felé. Ehhez szükséges a Szentírás közös olvasása és a Szentlélek vezetésére való figyelem, aki a változó világ kihívásai közepette állandó megújulásra hív minden Krisztus-hívőt. Az ökumenikus párbeszéd elmúlt időszaka a katolikus–protestáns kapcsolatok kivirágzását és fejlődését hozta, mely mögött közös dokumentumok, ökumenikus találkozások és az egység megvalósításának határozott szándéka húzódik meg.

Bár Krisztus varratlan köntösén az évszázadok során szakadások keletkeztek, bizonyos hagyományok és szervezeti formák mégis azonosak maradtak a különböző felekezetekben. A különböző keresztény közösségekben egyre erősebb az az evangéliumi felfogás, hogy Krisztusban egymást testvérként ismerjük fel. Ugyanis erre tanított minket az Üdvözítő: „*Egy a ti Atyátok, ti pedig mindnyájan testvérek vagytok.*” (Mt 23,8–9)

Amilyen gyorsan végbemehet a kapcsolatok megszűnése, oly kitartó munkát jelent a kiengesztelődés előmozdítása Krisztus egy és egyetlen egyházában. A II. vatikáni zsinat (1962–1965) kijelentette, hogy az egység utáni vágy a Szentlélek kegyelmének ihletése nyomán született meg, és arra indítja a keresztényeket, hogy egyre szélesebb körben fejezzék ki és tegyék láthatóvá az egység formáját Krisztus minden tanítványa között. Ezért szükséges, hogy az egységtörekvés során ne akadályozzuk a gondviselés útján való haladást, de ne is „sietessük” a Szentlélek ösztönzéseit, aki Isten helyes tiszteletét és szeretetét árasztja a szívünkbe.

Belső megtérés nélkül nincs igazi ökumenizmus, mert minden vágyakozás az egység után a lelkület megújulásából, önmegtagadásból ered és érlelődik – vallja a II. vatikáni zsinat.

Egy új út nyílt meg előttünk, lehetővé téve a közös imádságot, ami hatékony eszköz az egység kegyelmének elnyerésére, mert ez már biztos „kötelék”, mely összekapcsolja a katolikusokat különvált testvéreikkel: „*Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek nevemben, ott vagyok közöttük.*” (Mt 18,20) A kölcsönös megbékélés következtében újabb lehetőségek nyílnak egymás lelkületének megismerésére, melynek feltétele, hogy a párbeszéd során egyenrangú félként forduljunk a másik felé.

Az elmúlt öt évszázad egyházi történelmének megismerése egyúttal feltétele is az őszinte kapcsolatoknak és a testvérek közötti párbeszédnek. *A szembenállástól a közösségig* című katolikus–evangélikus közös kiadványt nemcsak olvasásra ajánlom, hanem az olvasáson túl egymás megismerésének helyes elsajátítására, mert éppen az evangélizáció ügye szólít fel bennünket, hogy meghaladva a korábbi szembenállást eljussunk a közösség egyre növekvő megtapasztalásához.

A reformáció történeti kialakulása, résztvevői, főbb témái kölcsönösen hatottak az egyházak magatartására. Az 500. évforduló segítsen minden keresztényt, hogy egy változó világban is meg tudják vallani a Szentháromság egy Istenbe és Isten megtestesült Fiába, a mi megváltó Urunkba vetett hitüket. A lelki ökumenizmus és a segítő szeretet területén az egység útján járhatunk, ezért a közös emlékezés fejezze ki azt a kapcsolatot, amely már egyesíti az evangélikus és a római katolikus keresztényeket, hogy közös tanúságtételük által és az egység iránti elköteleződésükben egyre teljesebb fényben mutassák meg Krisztus arcát a világnak.

Legyen áldás egységtörekvéseinken! A Szentlélek, az egység Lelke irányítsa gondolatainkat, szavainkat és cselekedeteinket, és a mindenható Isten, mindnyájunk Atyja fogadjon el minket, Krisztusban testvéreket gyermekeinek!

Dr. Erdő Péter
bíboros, prímás, esztergom–budapesti érsek,
a CCEE elnöke

ELŐSZÓ

Luther Márton egész életét az Istennel való küzdelem határozta meg. A „Hogyan talállok kegyelmes Istent?” kérdése mindvégig a szeme előtt volt. Kegyelmes Istenét Jézus Krisztus evangéliumában találta meg. „Tehát csak a megfeszített Krisztusban van az igazi teológia és istenismeret.” (Luther Márton: *Heidelbergi disputáció*. Ford. Nagybocksai Vilmos)

2017-ben a katolikus és evangélikus keresztények akkor tekintenek a leghelyesebben az 500 évvel korábbi eseményekre, ha Jézus Krisztus evangéliumát helyezik a középpontba. Az evangéliumot úgy kell ünnepeelnünk és közvetítenünk korunk embere felé, hogy a világ elhiggye, hogy Isten önmagát adja az embereknek, és közösségre hív magával és az egyházzal. Ez a közös hitünkben való örvendezés alapja.

Az örvendezés része ugyanakkor az alapos önkritikus vizsgálódás is, a történelemre és a jelenre vonatkozóan egyaránt. Keresztényként nem mindig voltunk hűek az evangéliumhoz, túlságosan gyakran alkalmazkodtunk a minket körülvevő világ gondolataihoz és magatartásformáihoz. Sokszor akadályoztuk az isteni kegyelem jó hírének kiáradását.

Egyénileg és a hívők közösségében egyaránt folyamatosan szükségünk van bűnbánatra és megújulásra a Szentlélek bátorításával és vezetésével. „Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: »Térjetek meg!« – azt akarta, hogy a hívek egész élete bűnbánatra térés legyen” (ford. Zsigmond Árpád). Ez az első Luther 1517-ben közzétett 95 tézise közül, amely elindította a reformációi mozgalmat.

Noha ez a tézis manapság egyáltalán nem magától értetődő, evangélikus és katolikus keresztényként komolyan akarjuk venni, és kritikus tekintetünket elsőként magunkra, nem pedig egymásra kívánjuk irányítani. A megigazulástant tekintjük vezérlő elvünknek, amely kifejezi az evangélium üzenetét, ezáltal „egyházaink egész tanítását és gyakorlatát szüntelenül Krisztusra irányítja” (*Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* 18).

Az egyház valódi egysége csak Jézus Krisztus evangéliumának igazságában gyökerezhet. Az, hogy az ezért az igazságért vívott küzdelem a 16. században a nyugati kereszténység egységének elvesztéséhez vezetett, az egyháztörténet sötét lapjai közé tartozik. 2017-ben nyíltan be kell ismernünk, hogy bűnösök vagyunk Krisztus előtt, hiszen kárt okoztunk az egyház egységében. Az emlékévként két kihívást állít elénk: az emlékek megtisztításának és begyógyításának, valamint a keresztény egység helyreállításának feladatát, összhangban Jézus Krisztus evangéliumának igazságával (Ef 4,4–6).

Az előttünk álló dokumentum „a szembenállástól a közösségig” vezető utat írja le; és ez az út még nem ért véget. A Lutheránus–Római Katolikus Egység Bizottsága komolyan vette XXIII. János pápa szavait: „Keressétek először azt, ami összeköt, nem pedig azt, ami szétválaszt.”

Minden keresztényt hívunk arra, hogy nyitott lélekkel és kritikusan tanulmányozza a bizottság jelentését, és tartson velünk a minden keresztény mélyebb közösségéhez vezető úton.

Karlheinz Diez

Fulda segédpüspöke
(a katolikus társelnök nevében)

Eero Huovinen

Helsinki ny. püspöke
evangélikus társelnök

BEVEZETÉS

1. 2017-ben az evangélikus és katolikus keresztények közösen emlékeznek a reformáció kezdetének 500. évfordulójára. Az evangélikusok és a katolikusok ma egyre növekednek a kölcsönös megértésben, az együttműködésben és az egymás iránti tiszteletben. Felismerték, hogy több az, ami összeköt, mint ami elválaszt. Mindenekelőtt közös a hitünk a Szentháromság Istenben és Jézus Krisztus kinyilatkoztatásában, valamint a megigazulástan alapvető igazságainak felismerésében.
2. Már az *Ágostai hitvallás* 450. évfordulója (1980) lehetőséget adott az evangélikusok és a katolikusok számára, hogy kidolgozzák közös értelmezésüket a keresztény hitünk élő középpontjára, Jézus Krisztusra mutató alapvető hitigazságokkal kapcsolatban.¹ 1983-ban, Luther Márton születésének 500. évfordulóján a római katolikusok és az evangélikusok között folytatott nemzetközi párbeszéd Luther felvetései közül több alapvető kérdésben közös megállapodáshoz vezetett. A bizottság jelentésében Luthert „Jézus Krisztus tanújának” nevezte, és kimondta, hogy „sem az evangélikus, sem a katolikus kereszténység nem mehet el személye és műve mellett szóttalanul”.²
3. A közeledő 2017-es évforduló arra ösztönzi a katolikusokat és evangélikusokat, hogy párbeszéd keretében dolgozzák fel a Luther Márton személye és gondolatai köré rendeződő wittenbergi

¹ All Under One Christ, 1980. A római katolikus–evangélikus közös bizottság nyilatkozata az Ágostai hitvallásról. In: MEYER–VISHER 1984, 241–247.

² Luther Márton Jézus Krisztus tanúja. Közös nyilatkozat a Luther-évforduló alkalmából. (Ford. id. Hafenschner Károly). *Evangélikus Élet* XLVIII/26. és 27. 1983. június 26. és július 3.

reformáció kérdéseit és következtetéseit, és meghatározzák az emlékezés és a reformáció mai alkalmazásának távlatait. Luther reformtörekvései napjaink katolikus és evangélikus gondolkodói számára egyaránt spirituális és teológiai kihívást jelentenek.

I. FEJEZET

REFORMÁCIÓI MEGEMLÉKEZÉS AZ ÖKUMENÉ ÉS A GLOBALIZÁCIÓ KORÁBAN

4. Minden megemlékezést meghatároz a környezete. Manapság ezt a környezetet három fontos kihívás formálja, melyek lehetőségeket és kötelezettségeket szabnak ránk. 1. Ez az első megemlékezés az ökumené korában. Ezért a közös megemlékezés alkalmat ad a katolikusok és az evangélikusok közösségének elmélyítésére. 2. Ez az első megemlékezés a globalizáció korában. Ezért a közös megemlékezésnek magában kell foglalnia a déli és északi, keleti és nyugati keresztények tapasztalatait és nézőpontját. 3. Ez az első megemlékezés, amelynek számolnia kell az új evangélizáció szükségességével egy olyan időszakban, melyet az új vallásos mozgalmak elterjedése és ezzel párhuzamosan növekvő szekularizáció jellemez. Ezért a megemlékezés közös bizonyágtétellé válhat, és azzá is kell válnia.

A KORÁBBI MEGEMLÉKEZÉSEK KARAKTERE

5. 1517. október 31. viszonylag hamar a 16. századi protestáns reformáció jelképévé vált. Ma is számos evangélikus egyház minden év október 31-én megemlékezik arról az eseményről, melyet *reformáció* néven ismerünk. A kerek százéves ünnepek mindig nagyszabású, ünnepélyes formát öltöttek. A különböző felekezetek eltérő nézőpontjai különösen ezeken az alkalmakon kerültek előtérbe. Az evangélikusok számára ezek az emlénapok és százéves évfordulók alkalmat adtak arra, hogy újra megfogalmazzák, hogyan alakult ki a rájuk jellemző, „evangélikus” egyházi jelleg, és ezzel igazolják különállásukat. Ez természetes módon magában hordozta a római katolikus egyház kritikáját. A katolikusok ugyanakkor az efféle megemlékezések alkalmával az evangélikusok szemére vetették a valóságos egyház nem igazolható megosztását és Krisztus evangéliumának elutasítását.

6. A korábbi százéves évfordulókat gyakran politikai és egyházpolitikai megfontolások is formálták. 1617-ben a századik évforduló ünneplése például hozzájárult az evangélikusokat és reformátusokat összekapcsoló reformátori identitás stabilizálódásához és megelevenítéséhez. Az evangélikusok és a reformátusok a római katolikus egyház elleni erőteljes polémiaival fejezték ki egymás iránti szolidaritásukat. Luthert úgy ünnepelték együtt, mint aki felszabadította őket a római iga alól. Jóval később, 1917-ben, az első világháború közepette Luthert német nemzeti hősként tüntették fel.

AZ ELSŐ ÖKUMENIKUS MEGEMLÉKEZÉS

7. 2017-ben lesz az első olyan kerek százéves reformációi megemlékezés, amelyre az ökumené korában kerül sor. Az évforduló egybeesik az evangélikus–római katolikus dialógus ötvenéves évfordulójával. Az ökumenikus mozgalom részeként a katolikusok és az evangélikusok kölcsönösen gazdagodhatnak a közös imádság, az istentiszteleti alkalmak és a tágabb közösség felé irányuló szolgálat által. A politikai, társadalmi és gazdasági kihívások is mindenkit egyaránt érintenek. A vegyes házasságokban megélt spiritualitás új felfedezéseket és kérdéseket hozott felszínre. Az evangélikusok és a katolikusok újra átgondolhatták teológiai örökségüket és gyakorlatukat, felismerve egymásra gyakorolt hatásuk jelentőségét. Ezért vágnak arra, hogy 2017-ben közös megemlékezés részeseivé váljanak.
8. Ezek a változások új hozzáállást követelnek. Nem lehet egyszerűen átvenni a reformáció korszakának korábbi értelmezéseit, hiszen ezek külön-külön és gyakran egymással szembeállítva mutatták be az evangélikus és a katolikus szempontot. A történelmi emlékezés mindig történelmi pillanatok sokaságából szelektál, és a kiválasztott elemeket építi fel értelmes egésszé. Mivel a múltbéli értelmezések többnyire ellentétekre épültek, gyakran felerősítettek a felekezetek közötti szembenállást, és néha nyílt ellentétet vezettek.
9. A történelmi emlékezés hatása jól tetten érhető a felekezetek egymáshoz fűződő viszonyában. A lutheri reformációról való közös ökumenikus megemlékezés éppen ezért olyan fontos, ugyanakkor

ezért olyan nehéz. Sok katolikus ma is elsősorban az egyház megosztásához társítja a reformáció kifejezést, miközben sok evangélikus elsősorban az evangélium újrafelfedezésére, a hit és szabadság bizonyosságára gondol. Fontos, hogy mindkét kiindulópontot komolyan vegyük, majd ezeket összekapcsolva dialógusra készítsük őket.

MEGEMLÉKEZÉS ÚJ, GLOBÁLIS ÉS SZEKULÁRIS KÖRNYEZETBEN

10. Az elmúlt évszázad során a kereszténység egyre inkább globális jelenséggé vált. Ma már az egész világon számtalan felekezethez tartozó keresztények élnek. A déli féltekén nő a keresztények száma, míg északon csökken. A déli félteke egyházi fokozatosan egyre nagyobb szerepet játszanak a világ kereszténységében. Ők a 16. század felekezeti ellentéteit nem érzik magukénak, noha a keresztény világszervezetek révén kapcsolódnak az európai és észak-amerikai egyházakhoz, és közös hitvallásos alapon állnak velük. A 2017-es évfordulóra készülve nagyon fontos, hogy ezeknek az egyházaknak a hozzájárulását, kérdéseit és szempontjait is figyelembe vegyük.
11. Azokban az országokban, ahol a kereszténység évszázadok óta jelen van, sokan kiléptek az egyházból, vagy megfeledkeztek egyházi hagyományaikról. Ezeken a hagyományokon keresztül az egyházak generációról generációra továbbadták mindazt, amit a Szentírással való találkozásból merítettek: Isten Jézus Krisztusban történt kinyilatkoztatásán alapuló isten-, ember- és világképüket, az egész életüket Istenre bízó keresztények generációi által felhalmozott tapasztalataikat, a liturgikus rendek, énekek és imádságok, a hitoktatási gyakorlat és a diakóniai szolgálat kincseit. A felejtési folyamat eredményeként az egyházat valaha megosztó kérdések nagy része ma már gyakorlatilag ismeretlen.
12. Az ökumenizmus azonban természetesen nem építhet a hagyomány elfelejtésére. Hogyan emlékezzünk tehát a reformáció történetére 2017-ben? Mi az, ami megőrzésre érdemes mindabból, amiért a két felekezet harcolt a 16. században? A hitben előttünk jártak meg voltak győződve arról, hogy van, amiért érdemes harcolni; valami, ami az Istenben való élethez szükséges. Hogyan

adjuk tovább a gyakran elfelejtett hagyományokat kortársaink számára úgy, hogy azok ne csak régiségek iránti érdeklődésre tartanak számot, hanem a vonzó keresztény élet eszközeivé váljanak? Hogyan tudjuk úgy átadni a hagyományokat, hogy ne ássunk új árkokat a különböző felekezetű keresztények között?

A 2017-ES MEGEMLÉKEZÉS ÚJ KIHÍVÁSAI

13. Egyház és kultúra az évszázadok során mindig szorosan összefonódott egymással. Az egyházi élet számos eleme az évszázadok során beépült az adott ország kultúrájába, és sokszor a mai napig jelen van – akár az egyháztól függetlenül is. A 2017-es előkészületek során azonosítanunk kell a hagyomány kultúrába ágyazott elemeit, értelmeznünk kell azokat, és párbeszédet folytatni az egyház és a kultúra között különböző nézőpontjaik fényében.
14. A pünkösdi és más karizmatikus mozgalmak több mint száz éve széles körben elterjedtek a világon. Ezek az erőteljes mozgalmak új hangsúlyokat emeltek ki, és ezáltal több korábbi felekezeti ellentét elveszítette a jelentőségét. A pünkösdi irányzat számos egyházban karizmatikus mozgalomként jelenik meg, új közös vonásokat és felekezeti határokon átívelő közösségeket hozva létre. Ez a mozgalom tehát újszerű ökumenikus lehetőségeket nyit meg, miközben további kihívásokat is jelent, amit figyelembe kell vennünk a reformáció 2017-ben történő értelmezése során.
15. Míg a korábbi reformációs évfordulók felekezeti szempontból homogén vagy legalábbis keresztény többségű országokban zajlottak, a mai keresztények világszerte sokvallású környezetben élnek. Ez a sokszínűség új kihívást jelent az ökumenizmus számára, ami nem hogy feleslegessé tenné az ökumenizmust, hanem éppen még sürgetőbbé teszi az ilyen irányú törekvéseket, hiszen a felekezeti ellentétek nem használnak a keresztények hitelességének. Az, ahogyan a keresztények kezelik a köztük lévő különbségeket, feltárhat valamit hitükből a más vallásúak számára. Mivel a keresztények közötti szembenállás kezelésének kérdése különösen aktuális a reformáció kezdeteire való emlékezés kapcsán, a 2017-re való reflektálás folyamán különös gondot kell fordítani a megváltozott körülményeknek erre az aspektusára.

II. FEJEZET

LUTHER MÁRTON ÉS A REFORMÁCIÓ ÚJ PERSPEKTÍVÁI

16. A múltat nem lehet megváltoztatni, de hogy mire emlékezünk a múltból és hogyan tesszük azt, az az idő múltával valóban változik. A múltat az emlékezés teszi jelenvalóvá. Míg a múltat nem tudjuk megváltoztatni, a múlt jelenlétét a jelenben tudjuk alakítani. 2017-re vonatkozóan nem az a cél, hogy új történelmet írjunk, hanem hogy másként fogalmazzuk meg azt, ami történt.
17. Az evangélikusoknak és a katolikusoknak jó okuk van arra, hogy újrafogalmazzák történetüket. Közeledtek egymáshoz családi kapcsolataikban, a világméretű misszióban végzett feladataik által és a világ számos pontján a zsarnokokkal szembeni közös ellenállásuk révén. A mélyebb együttműködés megváltoztatta egymásról alkotott képüket, és ökumenikus párbeszédre, további kutatásokra serkent. Az ökumenikus mozgalom új irányt szabott az egyházak reformációról vallott felfogásának: az ökumenikus párbeszédben részt vevő teológusok elhatározták, hogy nem saját hitvallásuk megerősítésére törekszenek a dialóguspartnerek kárára, hanem inkább a különbözőségek vagy akár ellentétek mögött is meglévő azonosságokat keresik azzal a céllal, hogy áthidalják az egyházakat megosztó különbségeket.

A KÖZÉPKORTUDOMÁNY HATÁSA

18. A tudományos eredmények többféle módon hozzájárultak a múlt-ról alkotott képünk átalakulásához. Ami a reformációt illeti, ide sorolhatók olyan protestáns és katolikus egyháztörténeti leírások, amelyek szigorú módszertani irányelvek mentén és az adott szemszög és az abból fakadó előfeltételezések figyelembevételével korrigálták a történelem korábbi, felekezeti alapú ábrázolásait. Katolikus részről gondolhatunk itt a Lutherre és a reformációra irányuló újabb kutatásokra, protestáns oldalról pedig a középkori

teológiáról alkotott kép finomodására és a késő középkor tágabb és differenciáltabb szemléletű feldolgozására. A reformáció korszakának jelenkori ábrázolásaiban újszerű, a teológiától független tényezők, így politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szempontok is megjelennek. A „felekezeti jelleg feltárásának” paradigmája lényeges pontokon korrigálta a korszakra vonatkozó korábbi történetírást.

19. A késő középkort már nem a teljes sötétség koraként láttatják (ahogyan a protestánsok azt gyakran ábrázolták), de nem is a fénylő világosság koraként, ahogyan a korábbi katolikus szerzőknél megjelent. A korszakot ma a nagy ellentétek koraként szemléljük: külső kegyesség és mély lelki élet; cselekvésközpontú teológia a *do ut des* („adok, hogy adj”) jegyében és az ember Isten kegyelmétől való teljes függőségének felismerése; a vallási kötelezettségek (beleértve akár az egyházi hivatásból adódó feladatokat is) iránti érdektelenség és komoly reformok – például bizonyos szerzetesrendek esetében.
20. Az egyház közel sem alkotott monolitikus egységet: a *corpus christianum* teológiák, életmódok és egyházfelfogások igen széles körét ölelte fel. A történészek szerint a 15. század kimondottan kegyes korszak volt az egyházban. Egyre több laikus szerzett magasabb végzettséget, és igényelte a színvonalas igehirdetést és teológiát, amely segítséget jelenthet számára a keresztény élethez. Luther ezekhez a teológiai és kegyességi áramlatokhoz csatlakozott, és továbbvitte azokat.

KATOLIKUS LUTHER-KUTATÁSOK A 20. SZÁZADBAN

21. A 20. századi katolikus Luther-kutatások a reformáció története iránti érdeklődésre építettek, amely a 19. század második felétől katolikus körökben megélné vált. A kutatásokat végző teológusok kapcsolódtak a protestáns többségű német birodalom katolikus lakóinak erőfeszítéseire, hogy felszabaduljanak az egyoldalú, Róma-ellenes protestáns történetírás béklyóiból. A katolikus kutatásokban az a megállapítás jelentette az áttörést, miszerint Luther egy olyan katolicizmust haladott meg önmagában, amely nem is volt teljesen katolikus. Ebben a modellben a késő középkori egyház élete és tanítása a reformációhoz mérten negatív fényben jelenik

meg; a katolicizmus krízise Luther vallási felháborodását sokak számára tette meggyőzővé.

22. Luther itt újszerű módon, komoly hívőként és mély meggyőződéssel rendelkező imádságos emberként jelenik meg. Az alapos, részletekbe menő történeti kutatások igazolták, hogy a Lutherről szóló katolikus irodalmat az előző négy évszázadban egészen a modern kor küszöbéig jelentősen alakították Johannes Cochlaeus, Luther ellenfele és Szakállas György szászországi fejedelem tanácsadójának kommentárjai. Cochlaeus szerint Luther hitehagyott szerzetes, a kereszténység megrontója és erkölcsromboló eretnek volt. Ennek az első időszaknak a gyümölcse az a kritikus, de szimpátiát is tükröző hozzáállás Luther személyéhez, amely felszabadította a katolikus kutatókat Luther polémiát keltő műveinek egyoldalú értelmezése alól. Egyes katolikus teológusok józan történeti elemzése kiemelték, hogy nem a reformáció alapvető tételei – például a megigazulástan – vezettek az egyház megosztásához, hanem Luther kritikája az egyház állapota iránt az adott korban, amely csak folyománya volt a fenti tantételeknek.
23. A katolikus Luther-kutatás következő lépésként az eltérő gondolati struktúrákba és rendszerekbe ágyazott analóg tartalmakat tárta fel. Ebben kiemelt szerepet játszott a két felekezet egy-egy kiemelkedő teológusa, Aquinói Tamás és Luther Márton szisztematikus összehasonlítása. Így a teológusok Luther teológiáját annak természetes környezetében ismerhették meg. A katolikus kutatók ugyanakkor vizsgálták a megigazulástan jelentését az *Ágostai hitvallásban*. Luther reformtörekvéseit így az evangélikus hitvallások tágabb kontextusába tudták helyezni. Ennek eredményeképpen úgy tekinthettek az *Ágostai hitvallásra*, mint amely alapvető reformtörekvéseket fejez ki, ugyanakkor őrzi az egyház egységét.

A KONSZENZUSHOZ VEZETŐ UTAT EGYENGETŐ ÖKUMENIKUS PROJEKTEK

24. Ezekből az erőfeszítésekből nőtt ki az *Ágostai hitvallás* bemutatásának 450. évfordulója alkalmából a hitvallás katolikus elismerésére irányuló ökumenikus projekt, amelyet német evangélikus és katolikus teológusok 1980-ban indítottak el. A katolikus

Luther-kutatásokat tovább vivő kör később protestáns és katolikus teológusok ökumenikus munkacsoportjává alakult. Jelentős eredményeik közé tartozik *A reformáció korának kiátkozásai még mindig megosztóak?* című, az említett Luther-kutatásokra is építő tanulmány.³

25. A *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról*⁴ című dokumentumot a Lutheránus Világszövetség és a Római Katolikus Egyház 1999-ben írta alá. A fentiek mellett felhasználta az egyesült államokbeli *Megigazulás hit által* dialógus eredményeit is⁵, és megerősítette az evangélikusok és a katolikusok között fennálló konszenzust a megigazulás tanításának alapvető kérdéseiben.

Katolikus fejlemények

26. A II. vatikáni zsinat az előző évtizedekben tapasztalt igei, liturgiai és patrisztikai élénkülésre reagálva olyan témákat érintett, mint a Szentírás megbecsülése és helye az egyház életében, minden megkeresztelt egyetemes papságának újrafelfedezése, az egyház folyamatos megtisztulása és megújulása iránti igény, az egyházi hivatal szolgálatként való értelmezése, valamint az ember szabadságának és felelősségének fontossága, beleértve a vallásszabadság elismerését.
27. A zsinat ugyanakkor elismerte a megszentelődés és az igazság elemeinek jelenlétét a Római Katolikus Egyház struktúráján kívül. Leszögezték, hogy „azokból az alkotóelemekből vagy javakból, melyeknek összességéből az egyház épül és él, nem egy, hanem nagyon sok és nagyon kiválóak létezhetnek a katolikus egyház látható keretein kívül”, és meg is nevezték ezeket: „Isten írott ígéje, a kegyelmi élet, a hit, a remény, a szeretet és a Szentlélek többi benső ajándéka, valamint látható alkotóelemek is” (UR 1).⁶

³ LEHMANN–PANNENBERG 1990.

⁴ *Az evangélikus–római katolikus közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról és aláírásának ünnepélyes dokumentumai.* Ford. dr. Hafenschér Károly – dr. Kránitz Mihály – dr. Puskás Attila – dr. Reuss András. Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat, Budapest, 2000. [= KNy] Eredeti kiadás: *Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre.* Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main – Bonifatius-Verlag, Paderborn, 1999.

⁵ ANDERSON–MURPHY–BURGESS 1985.

⁶ *Unitatis redintegratio* = UR.

Szóltak egyúttal „a keresztény vallás szent cselekményeinek nagy részéről”, melyeket különvált „testvéreink” végeznek, és „melyek az egyes egyházak vagy közösségek különbözősége szerint más és más módon kétségtelenül meg tudják szülni a kegyelmi életet, és alkalmasak arra, hogy kaput nyissanak az üdvösség közösségébe” (UR 3). Ez a felismerés nem csak az ezekben a közösségekben gyakorolt elemekre és cselekményekre terjedt ki, hanem a „különvált egyházakra és közösségekre” magukra is. „Krisztus Lelke ugyanis nem vonakodik fölhasználni őket az üdvösség eszközéül” (UR 1.3).

28. A katolikus teológiának a II. vatikáni zsinat nyomán egyértelművé vált megújulása fényében a katolikusok ma megértik Luther Márton reformigényeit, és nagyobb nyitottsággal tekintenek azokra, mint az korábban lehetségesnek látszott.
29. A közvetett azonosulás Luther kétségeivel átértékelte a Luther katolikusságáról alkotott képet: felismerték, hogy Luther szándéka az egyház reformja, nem pedig az egyház megosztása volt. Ez mind Johannes Willebrands bíboros, mind II. János Pál pápa nyilatkozataiból nyilvánvaló.⁷ E két központi jellemző újrafelfedezése Luther személyiségében és teológiájában új ökumenikus értelmezéshez vezetett Lutherről mint „az evangélium tanújáról”.
30. Amikor Benedek pápa 2011-ben ellátogatott az erfurti Ágoston-rendi kolostorba, ahol Luther mintegy hat évet töltött szerzetesként, ő is elismerte, hogy Luther Márton személye és teológiája milyen spirituális és teológiai kihívást jelent ma is a katolikus teológia számára. Benedek pápa így fogalmazott: „Ami folyamatosan foglalkoztatta [Luthert], az az istenkérdés. Ez volt egész életútjának legnagyobb szenvedélye és hajtóereje. »Hogyan találok kegyelmes Istent?« – ez a kérdés ütötte szíven, és ez állt minden teológiai útkeresése és belső vívódása hátterében. Számára a teológia már nem csupán tudományos törekvés volt, hanem saját magáért vívott küzdelemmé, azaz Istenért és Istennel vívott küzdelemmé vált. »Hogyan találok kegyelmes Istent?« Valójában ez a kérdés vezette egész életén át, és ez rám is nagy hatást gyakorol. Hiszen ma már

⁷ Jan Willebrands: Előadás a Lutheránus Világszövetség ötödik nagygyűlésén, 1970. július 15-én. In: *La Documentation Catholique* (1970. szeptember 6.), 766; II. János Pál: Levél Willebrands kardinálishoz Luther Márton születésének ötszázadik évfordulóján. In: *Information Service*, no. 52 (1983/II), 83–84.

ki foglalkozik ilyesmivel – akár csak a keresztények között is? Mit jelent az istenkérdés a mi életünkben? Az igehirdetésünkben? Ma a legtöbben – még a keresztények is – abból indulnak ki, hogy Istent alapvetően nem érdeklik a mi bűneink és erényeink.”⁸

Evangelikus fejlemények

31. A Luther személyére és a reformációra vonatkozó evangélikus kutatások szintén jelentős fejlődésen mentek keresztül. A két világháborúban átélt tapasztalatok lerombolták a történelem fejlődésébe és a kereszténység és a nyugati kultúra összefonódásába vetett bizakodást, a kerymatikus teológia terjedése pedig új utat nyitott a Lutherről való gondolkodásban. A történészekkel folytatott párbeszédén keresztül történeti és társadalmi tényezők is beépültek a reformáció mozgalmainak leírásába. Az evangélikus teológusok felismerték a teológiai látásmód és a politikai érdekek összefonódásait – nemcsak katolikus oldalról, de a maguk részéről is. A katolikus teológusokkal folytatott párbeszéd átsegítette a résztvevőket az egyoldalú felekezeti megközelítéseken, és ma már önkritikusabban tekintenek saját hagyományuk vonatkozásaira.

AZ ÖKUMENIKUS PÁRBESZÉDEK FONTOSSÁGA

32. A párbeszédben részt vevők elkötelezettek saját egyházuk tanítása mellett, amely meggyőződésük szerint kifejezi a hit igazságát. A tanok számos hasonlatosság mellett eltéréseket is mutathatnak, sőt megformálásukban teljesen ellentétesek is lehetnek. Az előbbi jellemző teszi lehetővé a párbeszédet; az utóbbi miatt szükséges a dialógus.
33. A dialógus kifejezés arra utal, hogy a felek különböző nyelvet beszélnek, és másként értelmezik a szavak jelentését. Különböző distinkciókat vesznek alapul, és eltérő gondolati mintákat követnek. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az ellentétes kifejezés-mód nem feltétlenül jelent tartalombeli ellentétet. Az adott tanté-

⁸ XVI. Benedek beszéde a németországi protestáns egyházak tanácsának (EKD) ülésén 2011. szeptember 23-án. Eredeti forrás: www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2011/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20110923_evangelical-church-erfurt_en.html.

telek pontos viszonyának meghatározásához a szövegeket annak a történelmi környezetnek a fényében kell értelmezni, amelyből kinőttek. Ennek alapján állapíthatjuk meg, hogy hol van valódi eltérés vagy ellentét, és hol nincsen.

34. Az ökumenikus párbeszéd túllép a felekezetek közötti különbségekből táplálkozó és azokat hangsúlyozó gondolati mintákon. Ehelyett a felek először azt vizsgálják meg, ami közös bennük, és csak azután veszik számba a különbségek jelentőségét. Az eltéréseket természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni vagy mellékesen kezelni, hiszen az ökumenikus párbeszéd a keresztény hitigazság közös keresésének folyamata.

III. FEJEZET

A LUTHERI REFORMÁCIÓ ÉS AZ ARRA ADOTT KATOLIKUS VÁLASZ TÖRTÉNELMI VÁZLATA

35. Ma már közösen mondhatjuk el a lutheri reformáció történetét. Noha az evangélikusok és a katolikusok eltérő nézőpontból szemlélik a történeteket, az ökumenikus párbeszédnek köszönhetően túlléphetnek a hagyományos antiprotestáns és antikatólikus hermeneutikai megközelítésen, és a múltbeli eseményekre való emlékezés közös útját járhatják. A következő fejezet korántsem ad teljes körű képet a történelemről és az összes vitatott teológiai kérdésről. A 16. századi reformáció néhány jelentős történelmi eseményét és teológiai kérdésfelvetését emeljük ki.

MIT JELENT A REFORMÁCIÓ?

36. Az ókori latinban a *reformatio* főnév egy aktuálisan rossz helyzet megváltoztatására utalt a múltbeli szép időkhöz való visszatérés révén. A középkorban a *reformatio* kifejezést gyakran alkalmazták kolostori reformokra. A monasztikus rendeknek a *reformációba* való bekapcsolódását a fegyelem és a vallásos életvitel hanyatlása elleni küzdelem indokolta. Az egyik legjelentősebb reformmozgalom a clunyi apátságához köthető a 10. században.

37. A késő középkorban a reform szükségességét az egész egyházra kiterjesztették. A zsinatok és a Német-római Birodalom szinte minden birodalmi gyűlése *reformatióval* foglalkozott. A konstanzi zsinat (1414–1418) szükségesnek tartotta az egyház reformját „főben és tagokban”.⁹ Egy *Reformacion keyser Sigmunds* című, igen elterjedt reformirat az élet szinte minden területén követelte a jó rend helyreállítását. Az 1400-as évek végére a reformáció gondolata a kormányzatot és az egyetemeket is áthatotta.¹⁰

⁹ Konstanzi zsinat, 3. ülészak, 1415. március 26.

¹⁰ Lásd a Lutheránus Világszövetség és a Keresztény Egység Előmozdításának Pápai Tanácsa dokumentumát: ApC 92, n. 8.

38. Luther maga ritkán használta a reformáció kifejezést. A 95 tétel magyarázatában ezt írja: „Az egyháznak reformációra van szüksége, és ez nem egy embernek, a pápának, sem a sok bíborosnak a dolga, amint ez a legutóbbi zsinaton bebizonyosodott, hanem az egész világé, sőt egyedül Istené. E reformáció idejét egyedül az ismeri, aki az időt teremtette”.¹¹ Luther a „reformáció” kifejezést időnként a rend előmozdítására is használta, például az egyetemek kapcsán. 1520-as, *A német nemzet keresztyén nemességéhez* című reformiratában „egy igazán szabad zsinatért” kiáltott, amely lehetővé tenné a reformjavaslatok megvitatását.¹²
39. A reformáció kifejezést rendszerint azon komplex történelmi események megjelölésére használják, melyek szűkebb értelemben véve 1517-től 1555-ig, azaz Luther Márton 95 tételének elterjedésétől az augsburgi békéig tartottak. A Luther teológiája által felszínre hozott teológiai és egyházi ellentmondások a korabeli helyzetnek köszönhetően csakhamar összekapcsolódtak a politika, a gazdaság és a kultúra kérdéseivel. A reformáció kifejezés tehát messze túllép mindazon, amit Luther tanított vagy tenni szándékozott. A reformáció fogalmának a teljes korszakra való alkalmazása Leopold von Rankétől származik, aki az 1800-as években népszerűsítette a „reformáció kora” kifejezést.

A REFORMÁCIÓ GYÚJTÓPONTJA: ELLENTMONDÁSOK A BÚCSÚCÉDULÁK KÖRÜL

40. Luther 1517. október 31-én *Vitatkozás a búcsú erejéről* címmel egy levél mellékleteként elküldte Albert mainzi érseknek a kilencvenöt tételt. Levelében Luther komoly aggályoknak adott hangot az igehirdetéssel és a búcsúcédulák gyakorlatával kapcsolatban, és változást sürgetett az érsek illetékességi körébe tartozó kérdésekben. Még ugyanazon a napon egy másik levelet is küldött Brandenburgi Jeromos megyés püspöknek. Amikor Luther elküldte téziseit néhány munkatársának, és nagy valószínűség szerint a wittenbergi vártemplom kapujára is kiszögezte azokat, elvi vitát

¹¹ Luther Márton: A 95 tétel magyarázata. LM 1. köt., 223. o.

¹² Luther Márton: A német nemzet keresztyén nemességéhez a keresztyénség állapotának megjavítása ügyében (ford. dr. Masznyik Endre). LM 2. köt., 36. o.

szeretett volna kezdeményezni a búcsúcédulák elméletével és gyakorlatával kapcsolatos nyitott, megoldatlan kérdésekről.

41. A búcsúcédulák fontos szerepet játszottak a kor kegyességében. A búcsúcédula az átmeneti büntetés feloldását jelentette olyan bűnökért, melyek már megbocsáttak. A keresztény hívek meghatározott körülmények közt juthattak búcsúcédulához (például imádság, jótékony tettek vagy könyöradomány juttatása révén) az egyház közvetítésével, amely a Krisztus és a szentek elégtételének tárházát volt hivatott szétoztani a bűnbánók között.
42. Luther úgy vélte, hogy a búcsúcédulák gyakorlata káros a keresztény kegyességre nézve. Megkérdőjelezte, hogy a búcsúcédulák felmenthetik-e a bűnbánókat a jogos büntetés alól, amelyet Isten rótt ki rájuk, hogy a papok által kiszabott büntetések áttevődhetnek a purgatóriumba; hogy a büntetések gyógyító és tisztító hatása azt jelentené, hogy az őszinte bűnbánó inkább büntetéseket szenvedne ahelyett, hogy megszabadulna a büntetésektől; továbbá hogy a búcsúcédulák bevételét nem kellene-e inkább a szegényeknek adni. Forgatta magában az egyház kincsestárának fogalmát is, amelyből a pápa a búcsúcédulákat kínálta.

LUTHER A BÍRÓSÁG ELŐTT

43. Luther kilencvenöt tétéle futótűzként terjedt el Németország-szerete, és komoly szenzációt keltett amellet, hogy jelentős visszaesést okozott a búcsúcédulák árusításában. Csakhamar elterjedt a hír, hogy Luthert eretnekséggel vádolják meg. A mainzi érsek már 1517 decemberében továbbküldte a kilencvenöt tételt és néhány más iratot Rómába azzal a céllal, hogy Luther teológiáját vizsgálják meg.
44. Luther meglepődött a tételekre érkezett reakción, hiszen nem nyilvános eseményt, hanem elvi vitát tervezett. Aggódott, hogy ha a tételek a nagyközönség elé kerülnek, könnyen félreértik majd azokat. Ezért 1518 március végén egy német nyelvű prédikációt tett közzé *A búcsúcédulákról és a kegyelemről* címmel. Ez a rendkívül népszerű vitairat hamar ismertté tette Luthert a német közvélemény előtt. Luther többször hangsúlyozta, hogy az első

négy felvetést kivéve tételei nem sziklaszilárd kinyilatkoztatások, hanem inkább vitára serkentő felvetések.

45. Róma aggódott, hogy Luther tanítása aláássa az egyház tanítását és a pápa tekintélyét. Ezért Luthert Rómába hívták, hogy a kúria bírósága előtt feleljen a teológiájával kapcsolatos kérdésekre. Azonban Bölcs Frigyes szász választófejedelem kérésére az eljárást áthelyezték Németországba, az augsburgi birodalmi gyűlésre, ahol Cajetan bíboros kapott felhatalmazást Luther kikérdezésére. A pápai mandátum szerint Luthernek vagy vissza kellett vonnia tanait, vagy ha ezt elutasítja, az felhatalmazza a bíborost arra, hogy haladéktalanul kiátkozza vagy letartóztassa és Rómába szállítsa Luthert. Az ülést követően Cajetan bíboros nyilatkozattervezetet készített a magisterium számára, a pápa pedig röviddel az augsburgi meghallgatás után anélkül tette azt közzé, hogy bármilyen választ adott volna Luther érvelésére.¹³
46. A Luther kiátkozásához vezető folyamatot mindvégig egy alapvető ellentmondás jellemezte. Luther vitatételeket javasolt és érveket sorakoztatott fel. Maga Luther és az álláspontját és az eljárást vitairatok és publikációk tömegéből megismerő közvélemény is azt várta, hogy érvek ütköztetésére kerül sor. Luthernek igazságos eljárást ígértek. Mégis – noha biztosították róla, hogy meghallgatják – ismételten azt az üzenetet kapta, hogy vagy visszavonja tételeit, vagy eretneknek nyilvánítják.
47. 1518. október 13-án Luther az őszinte *protestatio* szellemében leszögezte, hogy egyetértésben van a szent római katolikus egyházzal, és csak akkor vonhatja vissza állításait, ha meggyőződik azok hamisságáról. Október 22-én ismét amellet érvelt, hogy gondolatai és tanítása a római egyház tanításának keretein belül maradtak.

¹³ X. Leó: *Cum postquam*, 1518. november 9. DH 1448, vö. 1467 és 2641.

SIKERTELEN TALÁLKOZÁSOK

48. Cajetan bíboros a Lutherrel való találkozás előtt alaposan tanulmányozta a wittenbergi professzor műveit, sőt traktátusokat is írt azokról. De Cajetan saját fogalmi hálóján értelmezte Luthert, így félreértette őt a hitbizonyosság kérdésében, noha leírásában pontosan mutatta be az ő álláspontját. Luther viszont nem ismerte a bíboros teológiáját, így a kivizsgálás – ahol csak korlátozott mértékben volt lehetőség eszmecserére – visszavonulásra készítette Luthert. A helyzet nem teremtett lehetőséget arra, hogy Luther megérthesse a bíboros álláspontját. Tragédia, hogy a 16. század két legkiemelkedőbb teológusa egy eretnektárgyaláson találkozott egymással.
49. A következő években Luther teológiája hatalmas fejlődésen ment keresztül, ezáltal új vitakérdések kerültek elő. A megvádolt teológus igyekezett megvédeni álláspontját, és szövetségeseket találni az eretnekké nyilvánítására irányuló küzdelemben. Számptalan irat jelent meg Luther mellett és ellen, de disputára csak egyszer került sor: 1519-ben Lipcsében, Andreas Bodenstein von Karlstadt és Luther, valamint a másik oldalon Johannes Eck részvételével.

LUTHER MÁRTON KIÁTKOZÁSA

50. Eközben Rómában folytatódott a Luther ellen indított eljárás, és végül X. Leó pápa cselekvésre szánta el magát. X. Leó pápa „pásztori hivatásának” betöltése érdekében szükségét érezte, hogy megvédelmezze az „ortodox hitet” azoktól, akik addig „csúrik-csavarják és meghamisítják a Szentírást”, hogy az „már nem is a Krisztus evangéliuma”.¹⁴ Ezért a pápa kibocsátotta az *Exsurge Domine* kezdetű bullát (1520. június 15.), amely elítélte a Luther különböző műveiből vett negyvenegy állítást. Noha mindezek megtalálhatók Luther írásaiban, és az idézetek is helyesek, de kiragadták őket eredeti összefüggésükből. Az *Exsurge Domine* így jellemzi Luther állításait: „eretnek vagy botrányos, hamis vagy sérti a kegyes fület, veszélyes az egyszerű lélek számára vagy bomlasztóan hat a katolikus igaz-

¹⁴ Peter Fabisch – Erwin Iserloh (szerk.): *Exsurge Domine*. In: *Dokumente zur Causa Lutheri (1517–1521)*, 2. kötet (Aschendorffsche, Münster, 1991), 366; *Exsurge Domine*, DH 1467–1472.

ságra”¹⁵ – anélkül, hogy pontosan jelezné, melyik jelző melyik megállapításra vonatkozik. A bulla végén a pápa kifejezi nemtetszését amiatt, hogy Luther nem reagált a párbeszédre való felhívásokra, noha a pápa reménykedett abban, hogy Luther szívében megtér, és elfordul hibáitól. Leó pápa hatvan napot adott Luthernek, hogy vonja vissza „tévedéseit”, vagy kitagadják az egyházból.

51. Eck és Aleander, az *Exsurge Domine* németországi közvévői Luther műveinek elégetését követelték. Néhány wittenbergi teológus 1520. december 10-én válaszképpen elégetett néhány, a később kánonjoginak nevezett könyvet, valamint Luther ellenfeleinek néhány művét. Luther a pápai bullát vetette tűzre. Így nyilvánvalóvá vált, hogy nem készül visszavonni tanait. Luther kiátkozása 1521. január 3-án történt a *Decet romanum pontificem* bulla közzétételével.

A SZENTÍRÁS TEKINTÉLYE

52. A búcsúcédulákra vonatkozó ellentét hamarosan a tekintélyről szóló ellentétbe csapott át. Luther számára a római kúria elvesztette tekintélyét, mivel biblikus érvelés helyett csak a saját formális hatalmát hangsúlyozta. A vita kezdetekor Luther egységben látta a Szentírás, az egyházatyák és a kánoni hagyomány teológiai tekintélyét. Az összeütközés során ez az egység megtört, és Luther arra jutott, hogy a kánon hivatalos római értelmezése ellentétben áll a Szentírással. Katolikus oldalról nem annyira a Szentírás elsőbbségéről folyt a vita, hiszen ezt a katolikusok elismerték, hanem inkább a Szentírás helyes értelmezéséről.
53. Miután Luther nem találta a bibliai alapot Róma nyilatkozataiban, sőt úgy gondolta, hogy azok ellentmondanak a Biblia üzenetének, a pápát Antikrisztusként kezdte látni. Ezzel a valóban sokkoló váddal Luther arra utalt, hogy a pápa nem engedte, hogy Krisztus azt szólja, amit szeretne, hanem magát a Biblia fölé emelte ahelyett, hogy alávetette volna magát a Biblia hatalmának. A pápa arra hivatkozott, hogy tisztsége *iure divino*, azaz isteni jogon alapul, de Luther nem találta az állítás bibliai alapját.

¹⁵ Uo. 368.

LUTHER WORMSBAN

54. A Német-római Birodalom törvényei alapján a kiátkozottakat egyben birodalmi átokkal is kellett sújtani. A wormsi birodalmi gyűlés tagjai mégis azt követelték, hogy független hatóság kérdezze ki Luthert. Luthert tehát beidézték Wormsba, és az uralkodó az eretneknek nyilvánított Luthernek szabad bejutást adott a városba. Luther disputára készült, de csak annyit kérdeztek tőle, hogy ő írta-e az asztalon elhelyezett könyveket, és hogy kész-e visszavonni tanait.
55. Luther a következő ismert szavakkal felelt a felszólításra: „Hacsak a Szentírás bizonyosságával vagy világos észokokkal meg nem győznek (mert én a pápának és a zsinatnak magában nem hiszek, mivel nyilvánvaló, hogy azok gyakran tévedtek és egymásnak ellene mondtak), lelkiismeretem Isten igéjének foglya, semmit vissza nem vonhatok, és nem is akarok, mert nem ajánlatos és nem tanácsos bármit is a lelkiismeret ellen cselekedni. Isten segítsen engem! Ámen.”¹⁶
56. V. Károly emlékezetes válaszbeszédben fejtette ki szándékait. Az uralkodó megjegyezte, hogy elődjeinek hosszú sora mindig kötelességének tartotta a katolikus hit védelmezését „a lelkek üdvössége érdekében”, és ezt ő is kötelességének tekinti. Arra is kitért, hogy ha egy szerzetes gondolatai ellentmondanak a kereszténység elmúlt ezer éves tanításának, akkor az illető nyilvánvalóan téved.¹⁷
57. A wormsi birodalmi gyűlés törvényen kívülé nyilvánította Luthert, akit tehát letartóztathattak, sőt meg is ölhetek. Az uralkodókat felszólították, hogy minden eszközzel igyekezzenek letörni az „evangélikus eretnokséget”. Mivel azonban több herceg és város meggyőzőnek találta Luther érveit, nem tettek eleget a felszólításnak.

¹⁶ Luther Márton: Luther a wormsi birodalmi gyűlésen. In: VIRÁG 108–109. o. Az Ige helyett „igék” használatáról lásd WA 8, 838, 7; az „Itt állok, másként nem tehetek” kihagyására nézve (lásd WA 8, 838, 9), lásd 113, n. 2: „Ezek a szavak németül szerepelnek az ennek a fordításnak az alapját képező latin szövegben”, azonban „jó okunk van feltételezni”, hogy nem Luther szájából hangzottak el.

¹⁷ REUTER 1981, 2: 226–229; továbbá LW 32, 114–15. 9.

A REFORMÁCIÓI MOZGALOM KEZDETEI

58. Luther evangéliumértelmezése egyre több papra, szerzetesre és prédikátorra gyakorolt hatást, akik igyekeztek beépíteni azt igehirdetésükbe. A változás látható jelei között laikusok is két szín alatt vették az úrvacsorát, egyes papok és szerzetesek megházasodtak, bizonyos böjtölési szabályokat már nem tartottak be, és helyenként nem kezelték tisztelettel az ereklyéket és képi ábrázolásokat.
59. Luthernek nem állt szándékában új egyházat létrehozni, hanem egy széles körű, sokrétű reform munkálója volt. Egyre aktívabb szerepet töltött be, igyekezett hozzájárulni azon gyakorlatok és tanok megújításához, melyek látszólag kizárólag emberi tekintélyen alapultak és a Szentírással ellentétes vagy annak valamilyen módon ellentmondó tartalommal bírtak. *A német nemzet keresztyén nemességéhez* (1520) című munkájában Luther minden megkeresztelt egyetemes papsága mellett érvelt, ezzel aktív részvételre hívta a laikusokat az egyház reformfolyamatában. A reformáció mozgalmában jelentős szerepet játszottak a laikusok, köztük hercegek, magisztrátusok és egyszerű emberek.

FELÜGYELET IRÁNTI IGÉNY

60. Mivel a reformok szervezésére nem volt központi elképzelés és központi irányító szervezet, a helyzet városról városra és faluról falura változott. Felmerült az egyházi vizitációk szervezésének igénye. Mivel ehhez hercegi vagy fejedelmi felhatalmazásra volt szükség, a reformátorok 1527-ben felkérték a szász választófejedelmet, hogy hozzon létre és bízson meg egy vizitációs bizottságot. A bizottság feladata nemcsak az igehirdetés és a lelkészek szolgálatának és életvitelének értékelése volt, hanem az is, hogy biztosítsa a megélhetésükhöz szükséges javakat.
61. A bizottság egyfajta egyházi felsőbbséget állított szolgálatba. Egy-egy régió lelkészeinek felügyeletére szuperintendenseket küldtek ki, hogy megvizsgálják tanításukat és életmódjukat. A bizottság az istentiszteleti rendeket is megvizsgálta, és felügyelte azok egységét. 1528-ban minden lényeges tanításbeli és gyakorlati

problémára kitérő lelkészi kézikönyvet adtak ki. Ez fontos szerepet játszott az evangélikus tanításbeli alapokon álló hitvallások történetében.

SZENTÍRÁST AZ EMBEREKNEK

62. Luther munkatársaival együtt a wittenbergi egyetemen lefordította a Bibliát német nyelvre, így többen tudták azt önállóan olvasni, és ezáltal – sok más haszon mellett – lelki és teológiai megfigyeléseikkel bekapcsolódni az egyház életébe. Éppen ezért a lutheri reformátorok iskolákat alapítottak fiúk és leányok számára, és igyekeztek meggyőzni a szülőket, hogy küldjék iskolába a gyermekeiket.

Káték és énekek

63. A keresztény hitre vonatkozó ismeretek papok és laikusok körében általánosan csekély tudásanyagának bővítésére Luther megírta a *Kis kátét* a szélesebb közönség és a *Nagy kátét* a lelkészek és képzett laikusok számára. A káték magyarázzák a Tízparancsolatot, a Miatyánkot, a hitvallásokat, és külön fejezetet szentelnek a szent kereszttség és az úrvacsora szentségének. A *Kis káté* Luther legnagyobb hatású műve, amely jelentősen növelte az egyszerű emberek hitbeli ismereteit.
64. A káték célja az volt, hogy segítsék a népet a keresztény élet gyakorlásában, és a teológiai és lelki belátás felé tereljék őket. Ez is világosan jelzi, hogy a reformátorok számára a hit nemcsak a Krisztusba és az ő ígéretébe vetett bizalmat jelentette, hanem egyben a hitbeli ismeretek megerősítését, ami tanulható és amit tanulni is kell.
65. A reformátorok énekeket írtak és énekeskönyveket adtak ki a laikusok aktívabb istentiszteleti részvétele céljából. Ezek erősen hatottak az evangélikus lelkiségre, és az egész egyház kincsévé váltak.

Gyülekezeti lelkészek

66. Azzal, hogy az evangélikus gyülekezetek kezébe került az anyanyelvű Szentírás, a káté, az énekek, az agenda és az istentiszteleti liturgia, nem oldódott meg a fő kérdés: honnan küldjenek lelkészeket a gyülekezetekbe. A reformáció első éveiben számos pap és szerzetes vált evangélikus lelkésszé, így akkor nem mutatkozott hiány. De ez a módszer a lelkészi helyek betöltésére egy idő után már nem volt elégséges.
67. Figyelemre méltó, hogy a reformátorok először 1535-ben tartottak önálló ordinációt Wittenbergben. A reformátorok az *Ágostai hitvallásban* (1530) megfogalmazták, hogy készek engedelmeskedni a püspököknek, amennyiben azok engedélyezik a reformáció tanai alapján történő igehirdetést. Ez nem így történt, így a reformátoroknak választaniuk kellett: vagy megmaradnak a lelkésszentelés hagyományos püspöki gyakorlatánál, de ezzel feladják a reformáció hirdetését, vagy ragaszkodnak a reformáció hirdetéséhez, így a lelkészeket egy másik lelkész ordinálja majd. A reformátorok a pásztorlevelek Jeromostól és a korai egyháztól származó értelmezési hagyományai nyomán a második megoldást választották.
68. A wittenbergi teológiai kar tagjai az egyház nevében megvizsgálták a jelölt tanait és életvitelét. Az ordináció jellemzően nem a helyi gyülekezetben, hanem Wittenbergben történt, hiszen a lelkészt az egész egyház lelkészévé avatták. Az ordinációs eskü hangsúlyozta az ordinálandó tanításbeli elköteleződését az egyetemes egyház mellett. Az ordináció része volt a kézrátétel és a Szentlélekért könyörgő imádság.

TEOLÓGIAI KÍSÉRLETEK A VALLÁSI ELLENTÉT MEGOLDÁSÁRA

69. Az *Ágostai hitvallás* (1530) a lutheri reformáció vallási ellentéteit volt hivatott áthidalni. Az első rész (1–21. cikkely) az „egyetemes egyház vagy a római egyház” tanával összhangban lévő evangélikus tanítást mutatja be,¹⁸ a második rész pedig azokat a mó-

¹⁸ KK 2008, 2: 38. o.

dosításokat, melyeket a reformátorok kezdeményeztek bizonyos „visszaélések” kapcsán (22–28. cikkely), kifejtve a változtatások okát is. Az első rész végén ezt olvassuk: „Nagyjából ez a foglalata tanításunknak, amint megállapítható, semmi sincsen benne, ami a Szentírástól vagy az egyetemes egyháztól vagy a római egyháztól eltérne, amennyire ezt az egyházi írókból ismerjük. Mivel így áll a dolog, kegyetlenül ítélkeznek azok, akik azt követelik, hogy a mieinkkel eretnekek módjára kell bánni.”¹⁹

70. Az *Ágostai hitvallás*ban az evangélikus reformátorok határozottan kiálltak amellett, hogy megőrizték az egyház egységét, és egy látható egyházon belül maradjanak. A különbségeket nem tartották jelentősnek, vagyis abba az irányba mozdultak el, amit ma átfogó konszenzusnak neveznénk.
71. Néhány katolikus teológus szükségét érezte, hogy azonnal reagáljon az *Ágostai hitvallásra*, így hamarosan kiadták az *Ágostai hitvallás cáfolatát*. A cáfolat pontról pontra követte a hitvallás szövegét és érvrendszerét. A cáfolat az *Ágostai hitvallásból* kiindulva megerősített néhány alapvető keresztény tanítást, így a Szentháromságról, Krisztusról és a keresztségről szóló tanítást. Ugyanakkor bibliai és patrisztikus szövegek alapján elutasított számos, az egyházra és a szentségekre vonatkozó lutheri tanítást. Mivel Luther követőit nem győzték meg a cáfolat érvei, 1530. augusztus végén hivatalos párbeszédet kezdeményeztek, hogy áthidalják a hitvallás és a cáfolat közötti eltéréseket. A párbeszéd során azonban nem tudták megoldani a fennmaradó ekkléziológiai és szentségi kérdéseket.
72. A felekezeti szembenállás feloldását célzó következő állomás az ún. *vallási párbeszéd* volt (Speyer/Hagenau [1540], Worms [1540–1541], Regensburg [1541–1546]). Az uralkodó és testvére, Ferdinánd király összehívott egy találkozót egy birodalmi megbízott vezetésével. A cél az volt, hogy Luther követői visszatérjenek ellenfeleik meggyőzéséhez. Fontos szerepet kapott a taktika, az intrika és a politikai nyomásgyakorlás.

¹⁹ Uo.

73. A tárgyaló felek a *Regensburger Buch* (1541) formájában jelentős dokumentumot kaptak kézhez a megigazulás tanításáról, de az eukharisztianra vonatkozó szembenállás legyőzhetetlennek tűnt. Végül sem a római fél, sem Luther nem fogadta el az eredményt, vagyis a tárgyalások kudarcba fulladtak.

A vallásháború és az augsburgi béke

74. Az V. Károly által a protestáns területek ellen folytatott schmal-kaldeni háború (1546–1547) célja az volt, hogy legyőzze a fejedelmeket, és minden változtatás visszavonására kényszerítse őket. Kezdetben az uralkodó sikereket ért el. 1547. július 20-án megnyerte a háborút. Csapatái csakhamar elérték Wittenberget, ahol az uralkodó megakadályozta, hogy katonái exhumulják és elégessék Luther holttestét.
75. Az 1547–1548-as augsburgi birodalmi gyűlésen ún. interim megoldást vezettek be, ami állandó konfliktusokat szült a protestáns területeken. Ez a dokumentum a megigazulást szeretetet kiváltó kegyelemként magyarázta. Hangsúlyozta a püspökök és a pápa felsőbbségét. Ugyanakkor megengedte a lelkészek házasodását és a két szín alatti úrvacsorát.
76. 1552-ben a fejedelmek összeesküvését követően új háború indult az uralkodó ellen, aki elmenekült Ausztriából. Ezután megszületett a békeszerződés a protestáns fejedelmek és Ferdinánd király között. Így a „lutheri eretnokség” katonai eszközökkel történő eltörlése végül nem járt sikerrel.
77. A háborút az 1555-ös augsburgi béke zárta le. A békeszerződésben törekedtek arra, hogy biztosítsák a különböző vallási meggyőződésű emberek együttélését egy országon belül. A Német-római Birodalom egyaránt elismerte az *Ágostai hitvallást* követő területeket és városokat és a katolikus területeket, de továbbiakat (pl. reformátusokat vagy anabaptistákat) már nem. A hercegeknek és fejedelmeknek joga volt meghatározni alattvalóik vallását. Ha a fejedelem felekezetet váltott, a területén élőknek is így kellett tenniük, kivéve azokat, ahol maga a püspök volt a fejedelem (*geistliche Fürstentümer*). Az alattvalók elköltözhettek, ha nem értettek egyet az uralkodó vallásával.

A trienti zsinat

78. A trienti zsinat (1545–1563) egy emberöltővel a lutheri reformokat követően ült össze: a schmalkaldeni háború (1546–1547) előtt kezdődött, és az augsburgi béke (1555) után ért véget. A *Laetare Jerusalem* bulla (1544. november 19.) három feladatot tűzött a zsinat elé: a felekezeti szakadás megszüntetését, az egyház reformját és a béketeremtést, hogy hatékonyabban védekezhessenek az ottománok ellen.
79. A zsinat úgy döntött, hogy minden ülésen elfogadnak egy, az egyház hitét erősítő dogmatikai nyilatkozatot és egy, az egyház reformját elősegítő egyházfegyelmi nyilatkozatot. A dogmatikai nyilatkozatok többnyire nem a hit átfogó teológiai megközelítését jelentették, hanem inkább a reformátorok által megkérdőjelezett tanokra koncentráltak, kihangsúlyozva a különbségeket.

A Szentírás és a hagyomány

80. A zsinat, amely „a minden tévedéstől megtisztított evangélium tisztaságát” kívánta megőrizni, 1546. április 8-án fogadta el a kinyilatkoztatás forrásait taglaló nyilatkozatát. Anélkül, hogy néven neveztek volna, a zsinat elutasította a *sola Scriptura* elvét, és a Szentírás hagyománytól való elszakítása ellen érvelt. A zsinat kimondta, hogy az evangélium „mint minden üdvös igazság és erkölcsi tanítás forrása”, „írott könyvekben és íratlan hagyományokban maradt fenn”. Ezzel azonban nem oldották meg a Szentírás és a hagyomány kapcsolatát. A zsinat tanítása szerint a hitet és az erkölcsöt érintő apostoli hagyományt „a katolikus Egyház szakadatlan folytonossággal” őrizte meg. A Szentírást és a hagyományt tehát „egyenlő jámborsággal és megbecsüléssel” kell elfogadni.²⁰
81. A határozat közölte az Ó- és Újszövetség kanonizált könyveinek felsorolását.²¹ A zsinat kinyilvánította, hogy az írásokat nem szabad az egyház tanításával, sem pedig „az igazhitű atyák példájával”

²⁰ Trienti zsinat, 4. ülés, 1546. április 8. Határozat a szent könyvek és a hagyományok elfogadásáról.

²¹ Uo.

ellentétes módon értelmezni. Végül megállapították, hogy a Biblia ősi latin *Vulgata* verziója a „hivatalos” szöveg az egyházban.²²

Megigazulás

82. A megigazulás kérdésében a zsinat egyértelműen elutasította az igazság cselekedeteinek pelagiánus tanítását és az egyedül hit által (*sola fide*) történő megigazulás tanítását, miközben a hitet elsősorban a kinyilatkoztatott tanítással való egyetértésként értelmezte. A zsinat hangsúlyozta a megigazulás krisztológiai alapját, azaz hogy emberként be vagyunk oltva Krisztusba, és az ő kegyelme szükséges a megigazulás teljes folyamatához – noha a folyamat nem zárja ki a kegyelem, illetve a szabad akarat hatását. Megállapították, hogy a megigazulás esszenciája nemcsak a bűnök bocsánata, hanem a „belső ember... megszentelődése és megújulása” a természetfeletti jószág erejével.²³ A megigazulás formai oka „Isten igazságossága, nem ahogyan ő igaz, hanem amivel megigazulttá tesz bennünket”.²⁴ Megerősítették, hogy a hit a megigazulás kezdete, „alapja és gyökere”.²⁵ A megigazulás kegyelmét nemcsak a hit elvesztése, de halálos bűn által is elveszíthetjük, noha az a bűnbánat szentsége által visszanyerhető.²⁶ A zsinat kimondta, hogy az örök élet nem pusztán jutalom, hanem kegyelmi ajándék.²⁷

A szentségek

83. A zsinat hetedik ülésén úgy írták le a szentségeket, mint amelyek „által kezdődik, vagy, ha már elkezdődött, növekszik, vagy, ha elveszett, helyreáll minden valódi megigazultság”.²⁸ A zsinat kimondta, hogy Krisztus hét szentséget alapított, melyek hatékony jelekként önmagukban (*ex opere operato*) és nem pusztán a szentséget vevő személy hite nyomán vezetnek kegyelemre.

²² Uo. Határozat a szent könyvek és a hagyományok elfogadásáról.

²³ Trienti zsinat, 6. ülés, 1547. január 13. VII. fejezet.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo. VIII. fejezet.

²⁶ Uo. XIV. fejezet.

²⁷ Uo. XVI. fejezet.

²⁸ Trienti zsinat, 7. ülés, 1547. március 3. Előszó.

84. A két szín alatti áldozásról folytatott vita során kimondták, hogy mindkét szín alatt a teljes és osztatlan Krisztust vesszük magunkhoz.²⁹ A zsinat 1565. április 16-i döntését követően a pápa Németország egyes egyházi tartományaiban, valamint a Habsburgok örökös tartományaiban bizonyos feltételek mellett engedélyezte a kehely vételét a laikusok számára.
85. A reformátoroknak a mise szentségi jellegére vonatkozó kritikája nyomán a zsinat kimondta, hogy a mise engesztelő szentség, amely a kereszten megjelenő áldozatot jeleníti meg. A zsinat tanítása szerint a misében Krisztus, a főpap ugyanazokat az áldozati ajándékokat adja, mint a kereszten, de másképpen; így a mise nem a kálvária egyszeri áldozatának megismétlése. Kimondták, hogy misét szentek tiszteletére, valamint élő és elhunyt hívőkért lehet felajánlani.³⁰
86. Az egyházi rendek szentségéről szóló dekrétum meghatározta az ordináció szentségi jellegét és az isteni elrendelésen alapuló egyházi hierarchia létét.³¹

Pasztorális reformok

87. A zsinat pasztorális reformokat is kezdeményezett. A reformhatározatok Isten igéjének hatékonyabb hirdetését tűzték ki célul. Ennek érdekében szemináriumokat létesítettek a színvonalas papi képzéshez, és vásár- és ünnepnapokon előírták a szentbeszéd tartását. A püspököket és papokat kötelezték arra, hogy egyházkerületük vagy egyházközségük területén lakjanak. A zsinat megszüntetett bizonyos visszaéléseket a törvénykezés, az ordináció, a felsőbbség, a javadalmak és a búcsúcédulák tekintetében, ugyanakkor kibővítette a püspöki jogköröket. A püspökök a mentességet élvező parókusi javadalmakban is vizitálhattak, illetve a mentességet élvező rendek és káptalanok pasztorális tevékenységét is joguk volt felülvizsgálni. Létrehozták az egyházmegyei és egyházkerületi tanácsokat. A hitigazságok hatékonyabb hirdetése céljából a zsinat támogatta a katekizmusírás terjedő gyakorlatát (pl. Canisius Péter), és rendelkezett a római káté használatáról.

²⁹ Trienti zsinat, 21. ülés, 1562. július 16. III. fejezet, can. 2.

³⁰ Trienti zsinat, 22. ülés, 1562. szeptember 17. II. fejezet, can 3.

³¹ Trienti zsinat, 23. ülés, 1563. július 15. III. és IV. fejezet.

Következmények

88. A trienti zsinat, noha nagymértékben a protestáns reformációra reflektált, nem egyéneket vagy közösségeket, hanem bizonyos tanításbeli álláspontokat ítélte el. Mivel a zsinat tanítást érintő határozatai nagyrészt a protestáns hibaként érzékelt kérdésekre adott válaszok, ez ellentmondásos viszonyt szült a protestánsok és azon katolikusok között, akik katolicizmusukat a protestánsok ellenében határozták meg. Ez a megközelítés tükrözte azt a Luther számos tanító írásában is megjelenő felfogást, amely szintén ellentéteken keresztül definiálja az evangélikus álláspontot. A trienti zsinat döntései egészen a II. vatikáni zsinatig meghatározták a katolikus identitás formálódását.
89. A trienti zsinat harmadik ülésének végére őszintén el kellett ismerni, hogy a nyugati világban megrendült az egyház egysége. Az evangélikus területeken új egyházi struktúrák alakultak ki. Az 1555-ös augsburgi vallásbéke kezdetben stabil politikai viszonyokat teremtett, de nem tudta megakadályozni a 16. század nagy európai konfliktusát, a harmincéves háborút (1618–1648). A vallási erővonalak által erősen tagolt világi nemzetállamok kialakulása a reformáció korszakának nehéz öröksége.

A II. vatikáni zsinat

90. Míg a trienti zsinat több évszázadra meghatározta a katolikusok és az evangélikusok közötti viszonyt, a zsinat eredményeit ma már a II. vatikáni zsinat (1962–1965) döntéseinek fényében kell vizsgálnunk. Ez a zsinat tette lehetővé a katolikus egyház részvételét az ökumenikus mozgalomban, meghaladva a reformációt követő időszak polémiáit. A dogmatikus konstitúció az egyházzól (*Lumen gentium*), a dekrétum az ökumenizmusról (*Unitatis redintegratio*), a deklaráció a vallásszabadságról (*Dignitatis humanae*), valamint a dogmatikus konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról (*Dei verbum*) a katolikus ökumenizmus alapvető dokumentumai. Noha a II. Vatikáni Zsinat megállapította, hogy Krisztus Egyháza a katolikus egyházban áll fenn, azt is elismerte, hogy „szervezetén kívül is megtalálható az igazságnak és a megszentelésnek több eleme, melyek mint Krisztus egyházának saját ajándékai, katolikus egységre sarkallnak” (LG 8). A pozitív megfogalmazás

jelzi, hogy a hitvallások, a keresztség és a Szentírás a katolikusok és minden keresztény egyház közös kincse. Az egyházi közösségről szóló teológia kimondta, hogy a katolikusok valóságos (noha töredékes) közösségben vannak mindazokkal, akik vallják Jézus Krisztust és megkeresztelkedtek (UR 2).

IV. FEJEZET

LUTHER MÁRTON TEOLÓGIÁJÁNAK ALAPVETŐ TÉMÁI AZ EVANGÉLIKUS– RÓMAI KATOLIKUS PÁRBESZÉD FÉNYÉBEN

91. Luther Márton és a lutheri teológia alapvető tételei a 16. század óta viták tárgyát képezték a katolikusok és az evangélikusok között. Az ökumenikus párbeszéd és a tudományos kutatás egyaránt elemezte ezeket az ellentéteket, és azok feloldása érdekében azonosították az eltérő szóhasználatot, a sajátos gondolati sémákat és megközelítéseket, amelyek nem feltétlenül zárják ki egymást.
92. Ebben a fejezetben a katolikusok és az evangélikusok közösen mutatják be Luther Márton néhány alapvető teológiai megállapítását. A közös megközelítés nem jelenti azt, hogy a katolikusok mindennel egyetértenek, amit és ahogyan itt bemutatunk Luther Márton gondolatai közül. Az ökumenikus párbeszédre és a kölcsönös megértésre továbbra is folyamatosan szükség van. Azonban az ökumenikus úton elértünk egy olyan pontra, ahol már közösen fogalmazhatjuk meg ezeket.
93. Fontos, hogy különbséget tegyünk Luther teológiája és az evangélikus teológia, különösen pedig Luther teológiája és az evangélikus egyházak tanítása között, ahogyan az a hitvallási iratokban megjelenik. Ez az egyházi tanítás az ökumenikus párbeszéd alapja. Ugyanakkor most indokolt odafigyelnünk Luther teológiájára is, hiszen 1517. október 31. kerek évfordulójára tekintünk előre.

A FEJEZET FELÉPÍTÉSE

94. Ez a fejezet négy témakört ölel fel Luther teológiájából: a megigazulás, az úrvacsora, a papi hivatás, valamint a Szentírás és hagyomány kérdéskörét. Mivel ezek a témakörök kiemelt fontossággal bírnak az egyház életében, az ezekből fakadó évszázados ellentétekkel hangsúlyosan foglalkoztak a katolikus–evangélikus

párbeszéd-folyamatok során. A következő ismertetés ennek a dialógus-folyamatnak az eredményét hivatott bemutatni.

95. Minden témakör tárgyalása három lépésből áll. A négy teológiai téma kapcsán először Luther meglátását mutatjuk be, majd röviden ismertetjük az ezzel kapcsolatos katolikus felvetéseket, végül összefoglaljuk a lutheri teológia és a katolikus tanítás között az ökumenikus párbeszéd során kialakult dialógus eredményeit. Kiemeljük, hogy mely pontok nyertek közös megerősítést, és melyek a továbbra is fennmaradó különbségek.
96. További megbeszélések fontos témája lehet, hogy hogyan tudjuk elmélyíteni az ezekben a kérdésekben kialakult konvergenciát a különböző hangsúlyok megőrzése mellett; különösen ami az egyházzól szóló tanítást illeti.
97. Azt is fontos megállapítani, hogy a dialógus során tett megállapítások nem azonos mértékű konszenzust tükröznek evangélikus és katolikus oldalon, illetve nem egyforma a fogadtatásuk sem. A legmagasabb szintű elfogadás a *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* című dokumentumot övezi, amelyet a Lutheránus Világszövetség és a Római Katolikus Egyház képviselői 1999. október 31-én a németországi Augsburgban írtak alá, majd amit a Metodista Világtanács 2006-ban megerősített. Számos jelentés készült a felek közötti nemzetközi és nemzeti szintű párbeszéd-bizottságok munkájáról, de ezek teológiai súlya és az evangélikus és katolikus közösségek életére gyakorolt hatása igen változó mértékű. Az egyházvezetők folyamatos felelőssége, hogy elismerjék az ökumenikus párbeszédet és éljenek annak gyümölcseivel.

LUTHER MÁRTON KÖZÉPKORI ÖRÖKSÉGE

98. Luther Márton a késő középkor gyermeke volt. Egyszerre tudta befogadni, kritikus távolságból szemlélni és folyamatában túlhaladni annak teológiai rendszereit. 1505-ben Erfurtban belépett az ágostonos remeték rendjébe, 1512-ben Wittenbergben a szent teológia professzora lett. Ebben a beosztásában elsősorban a bibliai írások értelmezésére összpontosította teológiai munkásságát. A Szentírás hangsúlyos szerepe teljesen beleillett az

ágostonos remeték regulájába, amely előírta, hogy a szerzetes tanulmányozza az Írást és medítálgjon afelett – nemcsak a maga hasznára, hanem a többiek lelki erősítése céljából. Az egyházatyák, különösen Augustinus központi szerepet töltött be Luther teológiájának fejlődésében és végső formájának kialakulásában. „A mi teológiánk és Szent Ágoston nagyszerűen halad előre”³² – írta 1517-ben, a *Heidelbergi disputáció* című művében (1518) pedig úgy hivatkozik Szent Ágostonra mint Pál apostol „magyarázójára”.³³ Luther gondolkodása tehát mélyen a patrisztikus hagyományban gyökerezett.

SZERZETESI ÉS MISZTIKUS TEOLÓGIA

99. Noha Luther alapvetően kritikusan viszonyult a skolasztikus teológusokhoz, húszéves Ágoston-rendi szerzetesi pályafutása során a szerzetesi teológia eszmekörében élt, gondolkodott és művelte a teológiát. Az egyik legnagyobb hatású szerzetesi teológus, akit Luther igen nagyra tartott, Clairvaux-i Bernát volt. Luther szentírás-értelmezése, amely Isten és az ember találkozásának helyeként vizsgálja a Bibliát, világos párhuzamokat mutat Bernát értelmzésével.
100. Luther ugyanakkor a késő középkori misztikus hagyományhoz is szorosan kapcsolódott. Johannes Tauler († 1361) német nyelvű prédikációiban támaszt és vigasztalást talált. Luther maga is kiadott egy ismeretlen szerzőtől származó misztikus szöveget *Theologia deutsch* (Német teológia, 1518) címmel. A szöveg Luther kiadása nyomán terjedt el és vált ismertté.
101. Luther egész életében hálás volt rendfőnökének, Johann Staupitznak, aki Krisztus-központú teológiájával vigasztalta a kétségek közt őrlődő Luthert. Staupitz a menyegzői misztika képviselője volt. Luther ismételten megerősítette Staupitz előremutató hatását: „Staupitz kezdte ezt a tanítást”,³⁴ és úgy említette őt, mint aki „elő-

³² Luther Márton: Levél Johannes Langhoz, Wittenberg, 1517. május 18., ford. dr. Csepregi Zoltán. LVM 7: 62. o.

³³ Luther Márton: Heidelbergi disputáció. MLF 8: 32. o.

³⁴ WA.TR 1: 245, 12.

szőr atyám a tanításban, és aki által megszülettem Krisztusban”.³⁵ A késő középkorban a laikusok számára külön teológiai rendszert hoztak létre. Ez az ún. *Frömmigskeitstheologie* gyakorlati oldalról közelítette meg a keresztény életet, és a kegyességi gyakorlatra irányult. Luthert inspirálta ez a megközelítés, és maga is írt értekezéseket a laikusok számára. Luther több ismert témát átvett, de önálló magyarázatot fűzött hozzájuk.

MEGIGAZULÁS

Luther értelmezése a megigazulásról

102. Luther egyik alapvető reformátori meglátása Mt 16,18 alapján a bűnvallás szentségéhez kapcsolódott. A késő középkor szokása szerint annak megértésére nevelték, hogy Isten megbocsát a bűnét megbánó embernek, és mindenek feletti isteni szeretetének cselekedetével fedezi el azt. Isten az ő szövetségének (*pactum*) megfelelően újra meg újra felkínálja kegyelmét és megbocsátását (*facienti quod in se est deus non denegat gratiam*),³⁶ vagyis a pap csak azt nyilatkoztatja ki, hogy Isten már megbocsátotta a bűnbánó vétkét. Luther arra jutott, hogy Mt 16-ban éppen ennek az ellenkezője olvasható, azaz hogy amikor a pap Isten nevében feloldozza a bűnbánó hívőt, akkor a bűnös valóban meg is igazul.

Isten ígéje ígéret

103. Luther Isten ígétét teremtő igeként szemlélte, melynek tartalma egyben ígéret is (*promissio*). Az ilyen ígéret adott helyen és időben, adott személy szájából hangzik egy másik személy felé. Az isteni ígéret az ember hitére irányul. A hit pedig a hívő ember felé személyesen szóló ígéretként ragadja meg ezt az ígéretet. Luther szerint az ilyen hit az egyetlen helyes válasz az isteni ígéret szavára. Isten arra hívja az embert, hogy ne magára tekintsen, hanem csak az Isten ígében kapott ígéretre, és teljesen arra bízza magát. Mivel hit által kapcsolódunk Krisztus ígérééhez, ez

³⁵ Luther Márton: Levél János Frigyes választófejedelemhez, 1545. március 2 5. WA.B 11, 67, 7f; WA.B 11, 67, 7kk.

³⁶ „Facienti quod in se est Deus non denegat gratiam.” (Isten nem tagadja meg kegyelmét attól, aki azt cselekszi, ami őbenne van.)

a megváltás teljes bizonyosságát adja a hívő embernek. Ha nem bízunk az ígében, az olyan, mintha Istent hazugnak tekintenénk, mintha nem lehetne teljesen megbízni a szavában. Ezért Luther szerint a hitetlenség a legnagyobb bűn Isten ellen.

104. Amellett, hogy a bűnbánat szentsége keretet ad az Isten és a bűnbánó ember közötti dinamikának, az ígehirdetésen keresztül az ígéret és a bizalom viszonya is árnyalja az Isten és az emberek közötti kapcsolatot. Isten az ígéret szavával fordul az emberekhez (a szentségek is ilyen ígéretet hordoznak), és ez Isten mentő szeretetét közvetíti a számukra. Az emberek pedig csakis Isten ígéreteibe vetett bizalommal fordulhatnak hozzá. A hit teljesen Isten ígéreteitől függ: nem tudja önállóan létrehozni saját tárgyát, amiben az ember megbízhatna.
105. Azonban az Isten ígéretébe vetett bizalom nem emberi döntés kérdése: a Szentlélek tárja fel az ígéret megbízhatóságát, és az ébreszt hitet az emberben. Az isteni ígéret és az ember ígéretbe vetett hite összekapcsolódik egymással. Mindkét vonatkozást hangsúlyozni kell: az ígéret „objektív” és a hit „szubjektív” jellegét. Luther szerint Isten nem csak az értelmet megszólító információként ad hírt az isteni valóságról: a isteni kijelentésnek mindig szótériológiai célja is van, mely a hitre és a hívők megváltására irányul; a hívőkére, hiszen Isten „éretted” adott ígéretét úgy fogadjuk, mint amit „érettem” és „érettünk” (*pro me, pro nobis*) adott.
106. Isten megváltó kapcsolatot kezdeményez az emberrel, azaz a megváltás kegyelemből történik. A kegyelem ajándékát csak elfogadhatjuk; és mivel ezt az ajándékot isteni ígéreten keresztül kapjuk, csak hittel, nem pedig cselekedetekkel fogadhatjuk azt. A megváltás *egyedül kegyelemből* történik. Ugyanakkor Luther folyamatosan hangsúlyozta, hogy a megváltott ember a Lélek által jócselekedeteket terem.

Egyedül Krisztus által

107. Isten szeretete az emberek iránt Jézus Krisztusban összpontosul, benne gyökerezik és benne testesült meg. Ezért az „egyedül kegyelemből” magyarázata mindig „egyedül Krisztus által”. Luther az emberek és Krisztus kapcsolatát a lelki házasság képével

magyarázza. A lélek a menyasszony, Krisztus a vőlegény, a hit a karikagyűrű. A házasság törvényeinek megfelelően a vőlegény tulajdona (igaz volta) a menyasszony tulajdonává lesz, a menyasszony tulajdona (a bűn) pedig a vőlegényé. Ez a „boldog csere” a bűnök bocsánata és a megváltás.

108. Ez a hasonlat érzékelteti, ahogy a külső valóság (azaz Krisztus igaz volta) belső jellemzővé válik. A lélek sajátja lesz, de nem Krisztustól függetlenül, hanem csak a vele való egységben, az ő ígéretébe vetett bizalom által. Luther szerint a mi megigazulásunk teljesen külsőleg való, hiszen az Krisztusé, de a Krisztusba vetett hit által belsőleg is a miénk lehet. Csak ha mindkét oldalt egyaránt hangsúlyozzuk, akkor érthetjük meg a megváltás valóságát. Luther szerint „Krisztus éppen a hit által van jelen”.³⁷ Krisztus értünk (*pro nobis*) és bennünk (*in nobis*) van, mi pedig Krisztusban (*in Christo*) vagyunk.

A törvény jelentősége

109. Luther az emberi valóságot – a törvény teológiai, illetve spirituális vonatkozásait is figyelembe véve – abból a perspektívából közelítette meg, hogy mit kíván tőlünk Isten. Jézus így fejezi ki Isten akaratát: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből.” (Mt 22,37) Ez azt jelenti, hogy Isten parancsolatait csak az Isten iránti teljes elkötelezettséggel tudjuk betölteni. Tehát nemcsak a szándék és az annak megfelelő külső cselekedetek tartoznak ide, hanem az emberi szív és lélek más vonatkozásai is, így az érzelmek, a vágyódás, az emberi törekvés, vagyis az emberi lélek olyan aspektusai és cselekedetei, amelyek nem állnak közvetlen akaratlagos kontroll alatt, illetve csak részlegesen vagy közvetett módon vannak alávetve akaratunknak az erények révén.
110. A jogi és erkölcsi megítélés általánosan elfogadott alapelve, hogy senkit sem lehet többre kötelezni, mint amit valóban képes megtenni (*ultra posse nemo obligatur*). Ezért a középkorban számos teológus meg volt győződve arról, hogy az Isten szeretetére hívó parancs érvénye az akaratra korlátozódik. E szerint a felfogás szerint az Isten szeretetére hívó parancs nem várja el, hogy a lélek

³⁷ WA 40/II; 229, 15.

minden rezdülését Istenre irányítsuk és neki szenteljük. Ehelyett elegendő, ha Istent akaratunkkal mindenekfelett szeretjük (*diligere deum super omnia*).

111. Luther azonban úgy érvelt, hogy különbség van a törvény jogi és erkölcsi, másrésről teológiai felfogása között. Isten a parancsolatait nem az esendő ember feltételeihez szabta. Teológiai értelemben éppen az Isten szeretetére hívó parancs mutatja meg az ember helyzetét és elesettségét. Ahogy Luther írja *Vita a skolasztikus teológiáról* című művében: „A lélek szerint az nem öl, nem paráználkodik, nem lop, aki nem haragszik és semmit nem kíván meg.”³⁸ Ebben az értelemben az isteni törvényt elsősorban nem külső cselekedetek által lehet betölteni, hanem az egész ember teljes szívből történő odafordulásával Isten akaratára felé.

Részünk Krisztus igazságosságában

112. Luther álláspontja, miszerint Isten teljes szívből való odaadást kíván az ő törvényének betöltésében, mutatja, hogy miért hangsúlyozta annyira az ember teljes függőségét Krisztus igazságosságától. Krisztus az egyetlen, aki teljesen betöltötte Isten akaratát. Minden más emberi lény szigorúan véve, azaz teológiai szempontból csak akkor igazul meg, ha részesül Krisztus igazságosságában. Így tehát megigazulásunk külsőleges annyiban, hogy az Krisztus igazsága, de a miénk lehet (azaz belsővé válhat) a Krisztus ígéretébe vetett hit által. Csak akkor lehet teljes a megigazulásunk, ha osztozunk Krisztus teljes átadásában Isten felé.
113. Mivel az evangélium ígérete szerint Krisztus és az ő lelke van velünk, a Krisztus igazságosságában való részesség sohasem válósulhat meg a minket megújító Szentlélek ereje nélkül. Tehát a megigazulás és a megújulás szorosan és elválaszthatatlanul összekapcsolódik egymással. Luther nem illette kritikával teológustársait, például Gabriel Bielt amiatt, hogy túlságosan hangsúlyozták a kegyelem átformáló erejét. Ellenkezőleg: felvetette, hogy nem képviselik azt eléggé erősen, noha ez alapvető a hívő emberben végbemenő valódi változás szempontjából.

³⁸ Luther Márton: *Vita a skolasztikus teológiáról* (1517). Ford. dr. Csepregi Zoltán. WA 1, 227, 17–18.

Törvény és evangélium

114. Luther szerint ez a megújulás sosem teljesedik be az e világi életben. Ezért számára az ember megváltásának egy másik modellje vált fontossá, amelyet Pál apostoltól kölcsönzött. Pál a Római levélben (Róm 4,3) Ábrahámra és 1Móz 15,6-ra utal: „*Hitt Ábrahám az Istennek, és Isten ez számította be neki igazságul*”, és arra jut: „*Aki pedig nem fáradozik, hanem hisz abban, aki megigazítja az istentelent, annak a hite számít igazságnak*” (Róm 4,5).
115. A Római levél arról a törvényszéki gyakorlatról szól, amikor valakit igaznak nyilvánítanak. Ha Isten igaznak nyilvánít valakit, az megváltoztatja az illető helyzetét, és új valóságot teremt a számára. Isten ítélete nem marad „kívül” az emberen. Luther gyakran erre a páli modellre utalva hangsúlyozza, hogy Isten az embert teljes valójában fogadja el és váltja meg, noha a belső megújulást átélt embertől a teljesen Istennek szentelt emberig vezető folyamat egészen a földi élet végéig nem teljesedik be.
116. Noha hívőként a Szentlélek általi megújulás folyamatában élünk, nem töltjük be teljesen az isteni parancsolatot, amely arra szólít, hogy teljes szívünkben szeressük Istent, és nem teszünk eleget Isten követelésének. A törvény tehát vádol és bűnösnek nyilvánít minket. A törvény teológiai megközelítése alapján hisszük, hogy még mindig bűnösök vagyunk. De az evangélium összefüggésében, amely Krisztus igazságosságát ígéri, igazak és megigazultak vagyunk, mert hiszünk az evangélium ígérésében. Ez Luther felfogása a keresztyén hívőről, aki egyszerre megváltott és bűnös ember (*simul iustus et peccator*).
117. Ez nem ellentmondás, hiszen kétféle kapcsolat lehet a hívő ember és Isten ígéje között: kapcsolódás Isten ígéjéhez mint Isten törvényéhez, amely elítéli a bűnöst – és kapcsolódás Isten ígéjéhez mint Isten evangéliumához Krisztus megváltó műve által. Az első viszonylatban bűnösök vagyunk, a másodikra nézve igazak és megváltottak. Az utóbbi kapcsolat a meghatározó. Ez azt jelenti, hogy Krisztus a folyamatos megújulás folyamatába von be bennünket, ha bízunk az örök életre való megváltásról szóló ígérésében.

118. Luther ezért hangsúlyozta olyan erőteljesen a keresztény ember szabadságát: azt a szabadságot, hogy Isten egyedül az ő kegyelméből és egyedül a Krisztus ígérétebe vetett hit által fogad el minket; a bűnök megbocsátása által a törvény terhe alól való szabadságot; és szabadságot arra, hogy spontán módon szolgáljunk felebarátunknak anélkül, hogy ezért elismerést várnánk. A megváltott ember természetesen be kell hogy töltsen Isten parancsolatait, és ezt a Szentlélek indíttatására teszi. Ahogy Luther írja a *Kis káté*-ban: „Istent félnünk és szeretnünk kell...”, és ezután következik a Tízparancsolat magyarázata.³⁹

Katolikus felvetések a megigazulásról

119. Még a 16. században is jelentős átfedés volt az evangélikus és katolikus álláspont között az isteni kegyelem szükségességéről és arról, hogy az ember saját erejéből képtelen eljutni az üdvösségre. A trienti zsinat egyértelmű tanítása, hogy a bűnös megigazulása törvény vagy emberi törekvés által nem lehetséges, és kiátkoztak mindenkit, aki szerint „az ember igazzá válhat Isten előtt saját cselekedetei alapján, melyeket vagy természetes erejéből, vagy a törvény tanítása alapján, a Krisztus Jézus isteni kegyelme nélkül visz véghez”.⁴⁰

120. A katolikusok ugyanakkor Luther egyes álláspontjait aggasztónak értékelték. Luther némely megfogalmazása nyomán feltételezték, hogy elveti az ember tetteiért viselt személyes felelősségét. Ez megmagyarázza, hogy a trienti zsinat miért hangsúlyozta az ember felelősségét és együttműködő képességét Isten kegyelmével. A katolikusok hangsúlyozták, hogy a megigazultnak része kell hogy legyen abban, hogy a kegyelem megvalósuljon az életében. Vagyis az emberi törekvések hozzájárulnak ahhoz, hogy növekedjünk a kegyelemben és az Istennel való közösségben.

121. Katolikus olvasat szerint továbbá Luther „külső megigazulásról” szóló tanítása látszólag elvetette az isteni kegyelem teremtő erejét arra, hogy legyőzze a bűnt és átváltoztassa a megigazult embert. A katolikusok nemcsak a bűnbocsánatot, hanem a bűnös meg-

³⁹ Luther Márton: *Kis káté*. In: *Luther Márton négy hitvallása*. 83 kk.

⁴⁰ Trienti zsinat, 6. ülés, 1547. január 13., can. 1.

szentelődését is hangsúlyozni akarták. Azaz a keresztyén ember a megszentelődésben magára veszi „az isteni igazságot”, amely által Isten igazzá tesz minket.

Evangelikus–római katolikus párbeszéd a megigazulásról

122. Luther és a többi reformátor a bűnösök megigazulásáról szóló tanítást tekintették „az első és fő tételnek”,⁴¹ amely a keresztyén tanítás minden más részének vezére és bírója.⁴² Ezért volt olyan meghatározó az e ponton való eltérés, és ennek a megosztó kérdésnek a feloldása vált a katolikus–evangelikus kapcsolatok legfőbb prioritásává. A 20. század második felében számos teológus és számtalan egyházak közötti és nemzetközi dialógus foglalkozott behatóan ezzel az ellentmondással.
123. A kérdésre irányuló vizsgálódások és párbeszédék összefoglalása a *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról*, amelyet a Római Katolikus Egyház és a Lutheránus Világszövetség 1999-ben fogadott el hivatalosan. A következő összefoglaló a *Közös nyilatkozaton* alapul, amely kifinomult konszenzust kínál a két oldalon különböző hangsúllyal megjelenő közös állítások alapján azzal az igénnyel, hogy ezek az eltérések nem teszik semmissé a közös pontokat. Ez a konszenzus nem szünteti meg a különbségeket, hanem kimondottan magában foglalja azokat.

Egyedül kegyelemből

124. A katolikusok és az evangelikusok közösen vallják: „Egyedül kegyelemből, Krisztus üdvözítő művébe vetett hitben, nem saját érdemünk alapján fogad el minket Isten és kapjuk a Szentlelket, aki megújítja szívünket, képessé tesz és felszólít jó cselekedetekre” (KNy 15). Az „egyedül kegyelemből” kifejezés további magyarázata: „a megigazulás üzenete [...] Azt közli velünk, hogy mi, bűnösök új életünket egyedül Isten megbocsátó és újjáteremtő irgalmasságának köszönhetjük. Ezt ajándékba kapjuk és hitben fogadjuk el, de soha – semmilyen formában – kiérdemelni nem tudjuk.” (KNy 17)

⁴¹ Luther Márton: A keresztyén hit főtételei vagy más néven a schmalkaldeni cikkek. In: *Luther Márton négy hitvallása*. 271 kk.

⁴² WA 39/1, 2–3, 205.

125. Az ember szabadságának korlátai és az emberi méltóság ebben a keretben határozható meg. Az „egyedül kegyelemből” kifejezést az ember megváltás felé való haladásának szemszögéből értelmezi: „Közösen valljuk, hogy üdvössége tekintetében az ember teljesen Isten megmentő kegyelmére szorul. Szabadsága az emberekkel és a világ dolgaival, nem pedig az üdvösségével kapcsolatos.” (KNy 19)
126. Amikor az evangélikusok hangsúlyozzák, hogy az ember csak kaphatja a megigazulás ajándékát, „ezzel ugyan kizárják az embernek minden saját hozzájárulását a megigazulásához, nem tagadják azonban teljes személyes részvételét a hitben, amelyet Isten Igéje munkál” (KNy 21).
127. Amikor a katolikusok „közreműködésről” szólnak a kegyelemre való előkészület kapcsán, „akkor az ilyen személyes beleegyezést is már a kegyelem egyik hatásának tekintik és nem az ember vele született képességéből származó cselekvésnek” (KNy 20). Így tehát nem válik érvénytelenné az a közös megállapítás, hogy a bűnös „magától képtelen arra, hogy Istenhez forduljon szabadulást keresve, Istennél megigazulását kiérdemelje, vagy üdvösségét saját erejéből elérje. A megigazulás egyedül Isten kegyelméből történik.” (KNy 19)
128. Mivel a hit nem pusztán megerősítő ismeretként írható le, hanem a szív bizodalmaként is, amely Isten igéjén alapul, közösen állítjuk továbbá, hogy „a megigazulás egyedül kegyelemből (KNy 15. és 16. pont), egyedül hitben, nem saját érdemünk alapján lehet a miénk (Róm 3,28, lásd KNy 25)” (KNy 2C melléklet).⁴³
129. Amit korábban szétválasztottak és egyik vagy másik felekezetnek tulajdonítottak, az most szerves egységben jelenik meg: „Amikor az ember hit által részesül Krisztusban, Isten nem számítja be bűnét, és a tevékeny szeretet munkál benne a Szentlélek által. Isten kegyelmes cselekvésének e két vonását nem szabad egymástól elválasztani.” (KNy 22).

⁴³ Uo.

A hit és a jócselekedetek

130. Lényeges, hogy az evangélikusok és a katolikusok közös álláspont-ra jutottak a hit és a cselekedetek összefüggéséről: a hívő ember „az Isten irgalmas ígérésében bízunk, ez magában foglalja az Istenbe vetett reménységet és az iránta való szeretetet. Ez a hit a szeretet által munkálkodik; ezért nem szabad a keresztyén embernek cselekedetek nélkül maradnia” (KNy 25). Ezért az evangélikusok vallják Isten kegyelmének teremtő erejét, amely „az ember egész személyiségét érinti, reménységben és szeretetben folyó élethez vezet” (KNy 26). Az „egyedül hitből való megigazulást” és a „megújulást” meg kell különböztetni, de nem kell elválasztani egymástól.
131. „Bármilyen esetben, ami az emberben a hit szabad ajándékát megelőzi vagy követi, a megigazulást nem érdemli ki és annak nem alapja” (KNy 25). Éppen ezért a teremtő hatás, amit a katolikusok a megigazító kegyelemnek tulajdonítanak, nem lehetséges az Istenhez fűződő viszony nélkül, azaz „sohasem válik ember tulajdonává, amelyre Isten előtt hivatkozhatna” (KNy 27). Ez a nézet figyelembe veszi, hogy a megigazult embert az Istennel való új viszony átformálja, azaz Isten gyermekévé válik, aki új közösségben él Krisztussal: „Ez az Istennel való új, személyes kapcsolat teljesen Isten irgalmasságán alapul, és mindig az irgalmas Isten üdvözítő és teremtő munkájától függ. Ő hű marad önmagához, ezért az ember bízhat Benne” (KNy 27).
132. A jócselekedetekről a katolikusok és az evangélikusok közösen vallják: „Valljuk azt is, hogy Isten parancsolatai érvényben maradnak a megigazított ember számára” (KNy 31). Maga Jézus és az apostoli iratok is „intik a keresztyén embert arra, hogy vigye véghez a szeretet cselekedeteit” (KNy 37). Vagyis hogy a parancsolatok kötelező erejét ne lehessen félreérteni, kimondták: „Amikor a katolikusok hangsúlyozzák, hogy a megigazult ember Isten parancsolatainak megtartására kötelezett, ezzel nem tagadják, hogy az örök élet kegyelmét Isten Jézus Krisztus által irgalmasan ígérte gyermekeinek.” (KNy 33)
133. Az evangélikusok és a katolikusok is felismerik a jócselekedetek értékét a Krisztussal való közösség elmélyítésében (lásd KNy 38 kk.), noha az evangélikusok hangsúlyozzák, hogy a megigazulás mindig

Isten általi teljes elfogadást és a Krisztus igazságosságában való osztozást jelent. Az érdem ellentmondásos fogalmát így magyarázzák: „Amikor a katolikusok állítják a jó cselekedetek »érdemszerző« jellegét, ezzel azt akarják kifejezni, hogy ezeknek a cselekedeteknek a bibliai tanúságtétel mennyei jutalmat ígér. Hangsúlyozni kívánják a személy cselekvéséért viselt felelősségét anélkül, hogy a jó cselekedetek ajándék jellegét elvitatnák, vagy tagadnák, hogy a megigazulás mindig a kegyelem meg nem érdemelt ajándéka marad.” (KNy 38)

134. Az emberi együttműködés sokat vitatott kérdésében a *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* függeléke egy fontos idézetet közöl az evangélikus hitvallásokból, mely figyelemre méltó módon fogalmazza meg a közös álláspontot: „Az Isten kegyelmének működése nem zárja ki az emberi tevékenységet: Isten munkál mindent, az akarást is, a véghezvitelt is, ezért cselekvésre vagyunk felszólítva (vö. Fil 2,12k).” „Mihelyt a Szentlélek, amint mondtuk, elkezdte az újjászületés és megújítás művét bennünk az Ige és a szentségek által, bizonyos, hogy nekünk együtt kell és lehet munkálkodnunk a Szentlélek ereje által...”⁴⁴

Simul iustus et peccator

135. Az egyszerre igaz és bűnös keresztény emberrel kapcsolatos eltérő értelmezésekről folyó vita során megmutatkozott, hogy a két fél nem pontosan ugyanazt érti bűnös kívánság vagy igazság alatt. A konszenzus kialakításához nem csupán a megfogalmazásra, de a tartalomra is oda kell figyelni. Róm 6,12 és 2Kor 5,17 alapján a katolikusok és az evangélikusok azt vallják, hogy a keresztény emberen ne uralkodjék és nem is uralkodhat a bűn. 1Jn 1,8–10 alapján megállapítják továbbá, hogy nincsen bűn nélküli keresztény ember. Szólnak „a régi ember Istennel szembehelyezkedő önző kívánságai ellen” még a megigazultakban is, ami „egész életen át tartó küzdelmet” tesz szükségessé (KNy 28).
136. Mindez „nem felel meg Isten emberiséggel kapcsolatos eredeti tervének”, és „tárgyilagosan tekintve szembehelyezkedés Istennel” (KNy 30), vallják a katolikusok. Mivel számukra a bűn cselekedet jelleggel bír, a katolikusok itt nem bűnről beszélnek, míg

⁴⁴ KNy, 2C függelék a hivatalos közös állásfoglaláshoz. 33. o.

az evangélikusok számára az Istennel való ellenkezés valójában az Istennek való teljes önátadás megtagadása, tehát bűn. Mindkét fél hangsúlyozza azonban, hogy ez az istenellenes hajlam nem választja el a megigazultakat Istentől.

137. Cajetan bíboros Luther műveinek vizsgálata során a saját teológiai rendszeréből adódó előfeltételezések hatására arra a következtetésre jutott, hogy a hitbizonyosság lutheri értelmezése új egyház létrehozásához vezet. A katolikus–evangélikus dialógus feltárta, hogy Cajetan és Luther között az eltérő gondolati minták alkalmazása vezetett kölcsönös félreértésekhez. Ma elmondhatjuk, hogy „[a] katolikusok egyet tudnak érteni a reformátorok azon felfogásával, amely a hitet Krisztus ígéretének objektív valóságára alapozza, a saját tapasztalattól eltekint, és egyedül Krisztus megbocsátó ígéretében bízunk (vö. Mt 16,19; 18,18)” (KNy 36).
138. Az evangélikusok és a katolikusok korábban egyaránt elutasították a másik felekezet tanítását. Ezért a *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* által leírt kifinomult konszenzus kettős megközelítést alkalmaz. A nyilatkozat egyrészt állítja, hogy a katolikus és az evangélikus tanítás kölcsönös elutasítása az ott megfogalmazott módon nem érvényes a másik felekezetre. Másrészt pozitívan mutatja be a megigazulástan alapvető igazságaiban fennálló konszenzust: „A megigazulástan e nyilatkozatban megfogalmazott értelmezése azt mutatja, hogy evangélikusok és katolikusok között konszenzus van a megigazulástan alapvető igazságait illetően” (KNy 40).
139. Ennek „fényében már elfogadhatóak a 18–39. pontban leírt, a megigazulás értelmezésének nyelvében, teológiai megformálásában és hangsúlyaiban megmaradó különbségek. Ezért a megigazuláshit evangélikus és római katolikus kifejtése különbözőségében is nyitott egymás iránt, és nem szünteti meg a konszenzust az alapvető igazságokban.” (KNy 40) „Így a 16. századnak a megigazulástanról szóló tanbeli elítélései új megvilágításba kerülnek: az evangélikus egyházaknak e nyilatkozatban előadott tanítása nem esik a trienti zsinat elítélései alá. Az evangélikus hitvallási iratok elítélései nem alkalmazhatóak a római katolikus egyháznak e nyilatkozatban előadott tanítására.” (KNy 41) Ez igen figyelemreméltó reakció, hiszen a tan körüli ellentétek majdnem fél évezreden át fennálltak.

EUKHARISZTIA

Luther úrvacsoraértelmezése

140. Az úrvacsora az evangélikusok és a katolikusok számára egyaránt becses ajándék, amely felüdülést és vigasztalást hoz a keresztények számára, és megújulást és épülést ad az egyháznak. Éppen ezért a szentséggel kapcsolatos ellentmondások fájdalmasak számunkra.
141. Luther az úrvacsora szentségét *testamentum* gyanánt, azaz egy halálra készülő szájából hangzó ígéretként értelmezte. Ez a jelleg világosan kitűnik a latin szereztetési igékből. Luther először Krisztus ígéretére (*testamentum*) alapozott, mely kegyelmet és a bűnök bocsánatát ígéri. Huldrych Zwinglivel folytatott vitájában azonban azt a meggyőződését hangoztatta, hogy Krisztus saját magát adja valóban jelen lévő teste és vére által. Nem a hit teszi Krisztust jelenlévővé: Krisztus maga adja magát, testét és véréát az azt vevőknek, akár hisznek benne, akár nem. Luther szembenállása a korabeli tanítással tehát nem arra vonatkozott, hogy megtagadta volna Jézus Krisztus valóságos jelenlétét, hanem inkább az úrvacsorában végbemenő „csere” megértése foglalkoztatta.

Krisztus valóságos jelenléte

142. A IV. lateráni zsinat (1215) a *transsubstantiare* kifejezést használta, ami a szubsztancia és az egyes előfordulások megkülönböztetésére utal.⁴⁵ Noha Luther is elképzelhetőnek tartotta, hogy ez legyen az úrvacsorában történő esemény magyarázata, számára nem volt világos, hogy ez a filozófiai megközelítés hogyan vonatkozhat minden keresztényre. Mindenesetre Luther kiemelten hangsúlyozta Krisztus valóságos jelenlétét a szentségben.
143. Luther szerint Krisztus teste és vére a kenyér és bor színében, azzal és annak jegyében van jelen. Krisztus teste és vére és a kenyér és a bor között a jellemzők közlése (*communicatio idiomatum*) zajlik le. Ez szentségi egységet teremt a kenyér és Krisztus teste, a bor és Krisztus vére között. A jellemzők közlése által létrejövő, újfajta egy-

⁴⁵ IV. lateráni zsinat, lateráni hitvallás (1215), DH 802.

ség hasonló Krisztus isteni és emberi természetének viszonyához. Luther a tűz és vas viszonyához is hasonlította a szentségi egységet.

144. A szerzési igék értelmezése alapján („*Igyatok ebből mindnyájan*” – Mt 26,27) Luther kritikával illette a laikusok két szín alatti (kenyér és bor) úrvacsoravételtől való eltiltását. Nem állította, hogy a laikusok csak Krisztus felét vennék magukhoz, hanem leszögezte, hogy mindkét szín alatt a teljes Krisztust vesszük magunkhoz. Luther ugyanakkor úgy vélte, hogy az egyház nem foszthatja meg a laikusokat a bor színétől, mivel a szerzési ige világosan fogalmaz. A katolikusok emlékeztetik az evangélikusokat, hogy az egy szín alatti áldozás bevezetésének elsődleges motivációja pasztorális szempontokon alapult.
145. Luther az úrvacsorát közösségi eseményként, valódi étkezésként is értelmezte, melynek során a megszentelt dolgokat el kell fogyasztani, nem pedig megőrizni az ünneplést követően. Felszólított a jegyek teljes elfogyasztására, így fel sem merülhetett a kérdés Krisztus jelenlétének tartamáról.⁴⁶

Eukharisztikus áldozat

146. Luther fő kifogása a katolikus eukharisztia tanításával kapcsolatban a miseáldozat ellen irányult. Az eukharisztia valódi emlékezésként (*anamnesis, Realgedächtnis*) való teológiai értelmezése, melyben Krisztus egyedi és egyszer és mindenkorra érvényes áldozata (Zsid 9,1–10,18) megjelenik a részt vevő hívek számára, a késő középkorban már kevésbé volt ismert. Így sokan a mise ünneplését is áldozatnak tekintették, Krisztus áldozata mellett. Egy Duns Scotustól származó elmélet alapján a mise megismétlése a kegyelmet is megsokszorozza, és kiárasztja azt az egyes emberre. Luther korában például a wittenbergi vártemplomban több ezer magánmisét mondtak évente.

⁴⁶ Luther tanácsolta Simon Wolferinus evangélikus lelkésznek, hogy ne keverje össze a megszentelt úrvacsorai jegyeket a nem megszenteltekkel. Ezt írta: „tégy úgy, mint mi itt [azaz Wittenbergben], azaz edd és idd ki a szentség maradékát, nehogy előkerüljön az a botrányos és veszélyes kérdés, hogy mikor ér véget a szentség ereje.” (WA.B 10: 348k.)

147. Luther ragaszkodott ahhoz, hogy a szerzési igék alapján Krisztus ajándékozza magát az úrvacsorában mindenkinek, aki befogadja őt, és hogy ez az ajándék, Krisztus csak hittel befogadható, de nem ajánlható fel. Ha Krisztust ajánlanánk fel Istennek, az eukharisztia belső szerkezete és iránya megfordulna. Luther szemében az eukharisztia áldozatként való értelmezése azt jelentené, hogy ez jócselekedet, amit mi végzünk és ajánlunk fel Istennek. Amellett érvelt, hogy ahogyan nem is keresztelkedhetünk meg másvalaki helyett, úgy nem is részesülhetünk az eukharishtiában másvalaki helyett vagy más javára. Ahelyett, hogy elfogadnánk a legértékesebb ajándékot Krisztusban, aki nekünk ajánlja magát, mintha megpróbálnánk felajánlani valamit Istennek; jócselekedetet csinálunk az isteni ajándékból.
148. Ugyanakkor Luther átlátta a mise áldozati jellegét, a hálaadás és dicsőítés felajánlását. Ez valóban áldozat, amelyben a hálaadó ember elismeri, hogy szüksége van az ajándékra, és hogy helyzete csak akkor változhat meg, ha elfogadja ezt az ajándékot. Vagyis ha valóban hittel vesszük magunkhoz, annak aktív következménye is van, amit nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Katolikus felvetések az eukharishtiáról

149. Katolikus oldalról az, hogy Luther elutasította a „transsubstantiatio” tanítását, kétségeket ébresztett, hogy valóban beépítette-e teológiájába a Krisztus valóságos jelenlétéről szóló tanítást. Noha a trienti zsinat elismerte, hogy Krisztus jelenlétének módja szavakkal igen nehezen kifejezhető, és az úrvacsorai jegyek átalakulásának tanítását elválasztották a technikai magyarázattól, mégis kimondták, hogy „a szent katolikus Egyház joggal és megfelelően nevezi ezt transsubstantiationnak”.⁴⁷ Katolikus szemszögből ez a felfogás látszott a legjobb biztosítéknak Jézus Krisztus valóságos jelenlétére a kenyérben és a borban, valamint arra, hogy Jézus Krisztus teljes valójában jelen van minden jegyben. Amikor a katolikusok ragaszkodnak a teremtett jegyek transzformációjához, ezzel Isten teremtő erejét szeretnék kiemelni, amely új teremtést munkál a régi közepette.

⁴⁷ Trienti zsinat, 13. ülés, 1551. október 11., IV. fejezet.

150. Bár a trienti zsinat védelmébe vette az áldott szentség imadásának gyakorlatát, mégis abból indultak ki, hogy az eukharisztia elsődleges célja a hívők közösségének megélése. Az eukharisziát Krisztus alapította, hogy úgy vegyük magunkhoz, mint lelki táplálékot.⁴⁸
151. Az emlékező jellegről való egységes koncepció megszűntével a katolikusok számára nehézséget okozott, hogy hogyan fejezzék ki megfelelő kategóriákkal az eukharisztia szentségi jellegét. Az egyházatyák idejére visszamenő hagyományra építve a katolikusok nem kívánták figyelmen kívül hagyni az eukharisztia valóságos áldozat jellegét. Ugyanakkor küzdöttek azzal, hogy a szentségi áldozatot Krisztus egyedi áldozatával azonosítsák. A szentségi és liturgikus teológia második vatikáni zsinaton megjelenő megújulása nyomán az emlékezés eleme is új tartalmat kapott (*anamnesis*) (SC 47; LG 3).
152. Az ökumenikus párbeszéden keresztül az evangélikusok és a katolikusok egyaránt részesültek a liturgikus mozgalom és az új teológiai meglátások gyümölcseiben. Az *anamnesis* fogalmának újbóli bevezetésével mindkét fél jobban megértette, hogy az eukharisztia szentsége hogyan teszi emlékezés keretében hatékonyan jelenvalóvá a megváltás eseményeit, különösen Krisztus áldozatát. A katolikusok felismerték Krisztus jelenlétének sokféle formáját az eukharisztia liturgiájában, így az igében és a közösségben való jelenlét ajándékát (SC 7). A katolikusok az eukharisztia misztériumának leírhatatlan volta és Jézus Krisztusnak a szentségben történő valóságos jelenléte fényében átértékelték a hit sokféle kifejezési formáját. Az evangélikusok újra átgondolhatták annak okait, hogy az ünneplést követően miért kell tisztelettel bánni a megszentelt jegyekkel.

Evangélikus–római katolikus párbeszéd az eukharisziáról

153. Jézus Krisztus valóságos jelenlétének kérdése az úrvacsorában nem jelent ellentétet a katolikusok és az evangélikusok között. Az eukharisziáról szóló evangélikus–római katolikus dialógus megállapíthatta: „Az evangélikus hagyomány megerősíti a katolikus tradíciót, melyben a megszentelt jegyekben nem egyszerű

⁴⁸ Uo., II. fejezet.

kenyér és bor, hanem a teremtő Ige erejével Krisztus teste és vére adatik nekünk. Ebben az értelemben az evangélikusok is beszélhetnek adott esetben »változásról«, amint a görög hagyomány teszi.” (*Eucharist* 51)⁴⁹ A katolikusok és az evangélikusok „közösen utasítják el a jelenvalóság helyhez vagy természethez kötött jellegét, és elutasítják a szentség kizárólag emlékező vagy figuratív értelmezését” (*Eucharist* 16).⁵⁰

Krisztus valóságos jelenlétének közös értelmezése

154. Az evangélikusok és a katolikusok közösen vallhatják Jézus Krisztus valóságos jelenlétét az úrvacsorában: „A mi Urunk vacsorája szentségében Jézus Krisztus mint valóságos Isten és valóságos ember, teljes valójában, testében és vérében van jelen a kenyér és a bor színe által.” (*Eucharist* 16) Ez a közös állítás megerősíti Jézus Krisztus eukharisztikus jelenlétének alapvető hitelemeit anélkül, hogy átvinné a transzsubstantiatio konceptuális szóhasználatát. Így a katolikusok és az evangélikusok közösen mondják, hogy „az úrvacsorában a felmagasztalt Isten van jelen abban a testben és vérben, amelyet isteni és emberi mivoltában ajándékozott a szerzési ígékben foglalt ígéret által a kenyérben és a borban, a Szentlélek erejével az egész gyülekezet számára”.⁵¹
155. A Jézus Krisztus valóságos jelenlétére vonatkozó kérdés és ennek teológiai értelmezése összekapcsolódik a jelenlét időtartamára vonatkozó kérdéssel és azzal, hogy a szentségben jelen lévő Krisztust az eukharisztia ünneplését követően is imádjuk-e. „Az eukharisztikus jelenlét időtartamára vonatkozó eltérések a liturgikus gyakorlatban is megjelennek. A katolikus és az evangélikus keresztények közösen vallják, hogy az Úr Jézus Krisztus eukharisztikus jelenléte a hívő elfogadásra irányul, azaz nem korlátozódik a vétel pillanataira, és nem függ az úrvacsorát vevő személy hitétől, akármilyen szoros is ez a kapcsolódás.” (*Eucharist* 52)
156. Az úrvacsoráról szóló *The Eukharist* (Az eukharisztia) dialógusdokumentum kiemelte, hogy az evangélikusok az úrvacsora ünneplését követően tisztelettel kezeljék az eukharisztikus jegyeket.

⁴⁹ Vö. MELANCHTHON 1900. X. cikk. Az Úr vacsorájáról. 214 kk.

⁵⁰ MEYER-VISCHER 1984, 190–214. o.

⁵¹ LEHMANN-PANNENBERG 1990, 115. o.

Ugyanakkor figyelmeztette a katolikusokat, hogy ügyeljenek arra, hogy az eukharisztikus imádás gyakorlata „ne mondjon ellent az eukharisztia étkezés jellegéről alkotott általános elképzelésnek” (*Eucharist* 55).⁵²

Közeledés az eukharisztikus áldozat értelmezésében

157. A reformátorok számára legnagyobb horderejű kérdés, vagyis az eukharisztikus áldozat kérdésében a katolikus–evangélikus párbeszéd a következő alapelvet szögezte le: „A katolikus és az evangélikus keresztények közösen ismerik fel, hogy Jézus Krisztus az úrvacsorában Megfeszítettként van jelen, aki a világ bűneiért hozott egyszeri áldozatként meghalt bűneinkért és feltámadott megigazulásunkért. Ez az áldozat nem folytatható, nem ismételtető meg, nem váltható ki, nem egészíthető ki, hanem mindig újra és újra hat a gyülekezet körében. Ennek a hatásnak a természetére és tartamára nézve többféle értelmezés létezik” (*Eucharist* 56).

158. Az *anamnesis* fogalma segített tisztázni a Jézus Krisztus egyszeri áldozata és az úrvacsora közötti viszony ellentmondásos témáját: „Azáltal, hogy az istentiszteleten megemlékezünk Isten szabadító tetteiről, ezek a tettek a Lélek ereje által jelenvalóvá lesznek, és az ünneplő gyülekezet összekapcsolódik mindazokkal a férfiakkal és nőkkel, akik korábban személyesen megtapasztalták a szabadítás tetteit. Így kell érteni Krisztus rendelését az úrvacsoráról: a szerzési igékben, az ő szavaiban, megváltó halálában és tetteinek megismétlése által az úrvacsorában »emlékezés« jön létre, amelyben Jézus szava és megváltó műve jelenvalóvá válik.”⁵³

159. A meghatározó lépés a *sacrificium* (Jézus Krisztus áldozata) és a *sacramentum* (szentség) fogalmának elválasztása volt. Ha Jézus Krisztus valóságosan jelen van az úrvacsorában, testével együtt az élete, szenvedése, halála és feltámadása is valóságosan jelen van, vagyis az úrvacsora „valóban jelenvalóvá teszi a kereszt ese-

⁵² Az angol nyelvű irat e ponton nem egyértelműen fogalmaz, a német eredetit lásd itt: H. Meyer, H. J. Urban – L. Vischer (szerk.): *Dokumente wachsender Übereinstimmung: Sämtliche Berichte und Konsenstexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene 1931–1982*. (Bonifatius, Paderborn – Lembeck, Frankfurt 1983), 287. o.

⁵³ LEHMANN–PANNENBERG 1990, 86. o.

ményét”.⁵⁴ A kereszt eseményének nemcsak a hatása, de maga az esemény is jelen van az úrvacsorában anélkül, hogy az a kereszt eseményének megisméltése vagy beteljesítése lenne. Az esemény a szentségi jelleg által van jelen. Az úrvacsora liturgikus formája azonban ki kell hogy zárjon mindent, ami a keresztáldozat megisméltésére vagy beteljesítésére utalna. Ha az úrvacsora valódi emlékezőként való értelmezését következetesen komolyan vesszük, az eukharisztikus áldozatról szóló katolikus és evangélikus felfogásban meglévő különbségek elhordozhatók.

Két szín alatti kommunió és az eukharisztia kiszolgáltatása

160. A laikusok részesedése a kehelyből a reformáció kora óta jellemző gyakorlat az evangélikus istentiszteleteken. Ez a gyakorlat tehát régóta megkülönbözteti az evangélikus úrvacsora gyakorlatát a katoliktól, ahol a laikusok csak kenyér formájában részesülnek az asztalközösségben. Ma így fogalmazhatunk az elvekről: „A katolikusok és az evangélikusok egyek abban a meggyőződésben, hogy a kenyér és a bor hozzátartozik a teljes eukharishtiához.” (*Eucharist* 64) Emellett azonban megmaradnak a gyakorlati eltérések.
161. Mivel az eukharisztikus ünneplés vezetésének kérdése ökumenikus szempontból igen fajsúlyos, a párbeszéd fontos közös pontként emeli ki az egyház által kijelölt pap jelenlétét: „A katolikus és az evangélikus keresztények meg vannak győződve arról, hogy az eukharisztia ünneplése az egyház által kijelölt pap vezetésével történik.” (*Eucharist* 65) Ugyanakkor a katolikusok és az evangélikusok továbbra is másként értelmezik a papi hivatást.

⁵⁴ Uo. 88. o.

PAPI HIVATÁS

Luther értelmezése a megkereszteltek egyetemes papságáról és az ordinált papi hivatásról

162. Az Újszövetségben a *hiereus* (pap; latin: *sacerdos*) kifejezés nem a keresztény gyülekezetben betöltött szolgálatra vonatkozik, noha Pál ezzel a szóval jellemzi saját apostoli szolgálatát (Róm 15,16). Krisztus a főpap. Luther a hívők Krisztushoz fűződő kapcsolatát „boldog csereként” írja le, melynek során a hívő részesül Krisztus tulajdonságaiból, így papságából is. „Ahogy pedig Krisztus megkapta elsősülöttségével ezt a kettős méltóságot, úgy részesíti és közli ezeket minden hívővel a házasság előbb említett jogánál fogva, amely szerint a menyasszonyé mindaz, ami a vőlegényé. Ezért Krisztusban papok és királyok vagyunk mind, akik Krisztusban hiszünk, ahogyan 1Pt 2,9 mondja: Ti kiválasztott nemzetiség, tulajdon népem, királyi papság és papi királyság vagytok.”⁵⁵ „E szerint hát mi mindnyájan a keresztség által avattatunk papokká.”⁵⁶
163. Noha Luther értelmezése szerint minden keresztény ember pap, ez mégsem egyenlő a lelkészi szolgálattal. „Igaz, hogy minden keresztény pap, de nem mindenki lelkész. A lelkész nemcsak keresztény és pap, de hivatala és számára rendelt szolgálati területe is van. Ez az elhívás és hivatal teszi a lelkészt.”⁵⁷
164. Luther teológiai meglátása minden keresztény ember papságáról ellentmondott a középkorban elterjedt társadalmi berendezkedésnek. Gratianus szerint kétféle keresztény van, klerikus és laikus.⁵⁸ Az egyetemes papság tanításával Luther alapjaiban támadta meg ezt a felosztást. A keresztény ember papságának eredete Krisztus papsága, melyben mindannyian részesedünk. A férfi vagy női lelkész imádságban Isten elé viszi az emberek gondjait, Isten üzenetét pedig az evangélium hirdetésén keresztül tolmácsolja az embereknek.

⁵⁵ Luther Márton: Értekezés a keresztyén ember szabadságáról. In: *Luther Márton négy hitvallása*. 45. o.

⁵⁶ Luther Márton: A német nemzet keresztyén nemességéhez. Ford. dr. Masznyik Endre. In: *LM 2*: 27. o.

⁵⁷ Luther Márton: A 82. zsoltár magyarázata, *WA 31/1*; 211, 17–20. o.

⁵⁸ Gratianus: *Decretum 2.12.1.7*.

165. Luther szerint az ordinált papi hivatal nyilvános szolgálatot jelent az egész egyház javára. A lelkészek *ministri*, azaz szolgák. Ez a hivatal nem cserélhető fel minden megkeresztelt hívő egyetemes papságával, hanem inkább mindannyiuk javát szolgálja, hogy minden keresztény pap lehessen egymás felé fordulásában.

A papi hivatás isteni elrendelése

166. Az evangélikus teológiában több mint százötven éves vita övezi azt a kérdést, hogy az ordinált papság isteni elrendelésen vagy emberi megbízaton alapul. Luther szerint az isteni alapítású papi hivatal hordozói „a nép és gyülekezet kormányzásában prédikálással és szentségkiosztással segédkezzenek”.⁵⁹ Luther Krisztus szenvedését és halálát tartja a papi hivatás alapjának: „Valóban remélem, hogy a hívők, akik kereszténynek hívják magukat, jól tudják, hogy a lelki osztályrészt Isten szerezte és állította, nem arannyal és ezüsttel, hanem az ő egyetlen Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus becses vérével és keserű halálával [1Pt 1,18–19]. Az ő sebeiből áradnak a szentségek [...] Drágán fizetett azért, hogy mindenütt sokan végezhesék az igehirdetés, a keresztelés, az oldás, a kötés, a szentség kiszolgáltatása, a vigasztalás, az intés és az Isten szavával való megtisztítás szolgálatát és mindazt, ami a lelkeszi hivatalhoz tartozik. [...] Az osztályrész, amire gondolok, az igehirdetés feladatát, az Ige és a szentségek kiszolgáltatását jelenti, amely által kapjuk a Lelket és a megváltást.”⁶⁰ Tehát Luther felfogása szerint egyértelműen Isten szerezte a papi hivatást.

167. Luther szerint senki nem hozhat létre hivatalt a maga számára, ez csak elhívással lehetséges. 1535-től Wittenbergben végezték az ordinációkat. Az ordináció előtt megvizsgálták a jelölt tanítását, életvitelét és azt, hogy kapott-e gyülekezeti meghívást. Az ordinációt azonban nem a meghívó gyülekezetben, hanem központi helyen, Wittenbergben tartották, jelezve ezzel, hogy az ordináció az egész egyházban végzett szolgálatra szól.

⁵⁹ Luther Márton: A német nemzet keresztyén nemességéhez a keresztyénség állapotának megjavítása ügyében. Ford. dr. Masznyik Endre. In: LM 2: 71. o., WA 6; 441, 24kk.

⁶⁰ Luther Márton: Prédikáció a gyermekek iskoláztatásáról. WA 30/2; 526, 34; 527, 14–21; 528, 18kk., 25–27.

168. Az ordináció része volt az imádság és a kézrátétel. A bevezető imádság – hogy Isten küldjön munkásokat az aratásba (Mt 9,38) – és a Szentlélekért való imádság világosan jelezte, hogy valóban Isten cselekszik az ordinációban. Az ordinációban Isten hívása a teljes embert átöleli. Abban a reményben, hogy Isten meghallgatja az imádságot, a küldés 1Pt 5,2–4 igéivel hangzott.⁶¹ Az egyik ordinációs rend szövege így fogalmaz: „Az egyházi hivatal minden egyházban igen nagy és jelentős dolog, amit egyedül Isten ajánl és ő tart fenn.”⁶²
169. Mivel Luther szigorúbban értelmezte a szentségeket, mint ahogy az a középkorban általános volt, és mivel az egyházi rend katolikus szentségét úgy tekintette, mint ami elsősorban a miseáldozat kiszolgáltatására vonatkozik, az ordinációt már nem tekintette szentségnek. Melanchthon azonban így ír az *Ágostai hitvallás apológiájában*: „Ha azonban a pap-avatást az ige szolgálatára vonatkoztatják, akkor nincsen semmiféle nehézség arra nézve, hogy a pap-avatást szentségnek nevezzük. Mert az igeszolgálat Isten parancsolatán alapszik és magasztos ígéretei vannak (Róm 1,16): »Az evangelium Istennek hatalma, minden hívőnek üdvösségére« és Ézsaiás (55,11): »Így lesz az én beszédem, a mely számból kimegy, nem tér hozzám üresen, hanem megcselekszi, a mit akarok, és szerencsés lesz ott, ahová küldöttem.« Ha a pap-avatást ebben az értelemben vennék, még a kézrátételt sem vonakodnának szentségnek nevezni. Az egyháznak ugyanis van az ige szolgáinak rendelkezésére szóló parancsa, és ennek legkedvesebbnek kell lennie előttünk, mivel tudjuk, hogy az Isten előtt kedves az igeszolgálat, és hogy ő e szolgálatban jelen van.”⁶³

A püspöki hivatal

170. Mivel a püspökök elzárkóztak a reformációt követő jelöltek ordinálásától, a reformátorok presbiteri (lelkési) ordinációt gyakoroltak. Az *Ágostai hitvallás* 28. cikkelyében foglalkozik az ordinációt megtagadó püspökökkel. Így a reformátorok válaszút elé kerültek: ragaszkodjanak a püspöki ordinációhoz, vagy ahhoz legyenek hűek, amit az evangélium igazságából megértettek.

⁶¹ Wittenberger Ordinationszeugnisse, WA.B 12, 447–85.

⁶² WA 38 423, 21–25.

⁶³ MELANCHTHON 1900. XIII. cikk. A szentségek számáról és használatáról. 283. o.

171. A reformátorok azért gyakorolhatták a presbiteri ordinációt, mert megtanulták Petrus Lombardus *Szentenciáiból*, hogy az egyházi kánon csak két szentségi rendet, a diakonátust és a presbiteriátust ismeri el, azaz az elterjedt középkori nézet szerint a püspökszentelés nem hordoz szentségi jelleget.⁶⁴ A reformátorok hivatkoztak Jeromos egy levelére, aki az Újszövetség alapján meg volt győződve arról, hogy a presbiternek és a püspöknek ugyanaz a hivatala azzal a kivétellel, hogy a püspöknek joga van ordinálni. A reformátorok kiemelték, hogy ez az Evangelusnak szóló levél bekerült a *Decretum Gratiani* kánonjogi gyűjteménybe.⁶⁵
172. Luther és a reformátorok hangsúlyozták, hogy csak egy ordinált hivatal létezik, az evangélium nyilvános hirdetése és a szentségek kiszolgáltatásának hivatala, ezek pedig természetüknél fogva nyilvános események. Ugyanakkor kezdettől fogva voltak különbségek a hivatal jellegében. Az első vizitációk nyomán kialakult a szuperintendensi hivatal, amely a lelkészek feletti felügyelet különleges feladatát jelentette. Philipp Melanchthon így írt 1535-ben: „Mert az egyházban szükség van vezetőkre, akik felügyelik és ordinálják az egyházi szolgálatra elhívottakat. Az egyházjog megfigyeléseket tesz és felügyeletet gyakorol a papok tanítása felett. És ha nem lennének püspökök, úgymint ki kellene találni őket.”⁶⁶

Katolikus felvetések az egyetemes papságról és az ordinációról

173. A késő középkorban nem kellően hangsúlyozták minden megkezesztelt megbecsülését az egyházban és felelősségét az egyházért. A magisterium csak a II. vatikáni zsinat idején tette magáévá az egyházat Isten népeként értelmező teológiát, és megerősítette, hogy „teljesen egyenlő mindnyájuk méltósága és tevékenysége minden hívő közös feladatában, Krisztus Teste építésében” (LG 32).

⁶⁴ Petrus Lombardus: *Sent.* IV, dist. 24, cap. 12.

⁶⁵ Philipp Melanchthon *De potestate et primatu papae tractatus* című művében idézi Jeromos levelét. Lásd még: WA 2; 230, 17–9; Jeromos, 146. levél Evangelushoz”. In: J.-P. Migne (szerk.): *Patrologia Latina* XXII (Paris, 1845), 1192–95; „Decretum Gratiani,” pars 1, dist. 93, in E. Friedberg (ed.), *Corpus Iuris Canonici* (Graz, 1955), 327–329.

⁶⁶ Melanchthon: „Consilium de moderandis controversiis religionis”. In: CR 2: 745k; 1535.

174. Ezek alapján a zsinat meghatározta a megkereszteltek papságának fogalmát, és foglalkozott ezek és a papi hivatás összefüggéseivel. A katolikus teológiában az ordinált papnak szentségi felhatalmazása van arra, hogy Krisztus és az egyház nevében cselekedjen.
175. A katolikus teológia alapvető meggyőződése, hogy a püspöki hivatal az egyház egységének nélkülözhetetlen eszköze. Feltették a kérdést, hogy konfliktus esetén a püspöki hivatal nélkül hogyan lehetne megőrizni az egyház egységét. Az is aggodalmat keltett a katolikusokban, hogy Luther egyetemes papságról szóló tanítása nem kellően tükrözte az egyház hierarchikus szerkezetét, amit isteni eredetűnek tartanak.

EVANGÉLIKUS–RÓMAI KATOLIKUS PÁRBESZÉD A PAPI HIVATÁSRÓL

176. A katolikus–evangélikus párbeszéd során számos közös pontot és sok eltérést is azonosítottak az ordinált hivatalok teológiájára és szervezeti megjelenésére nézve, beleértve a ma sok evangélikus egyházban gyakorolt női ordináció kérdését. Fennáll a kérdés, hogy a katolikus egyház elismerheti-e az evangélikus egyházak papságát. Az evangélikusok és a katolikusok közösen alakíthatják ki az ige hirdetéséért és a szentségek kiszolgáltatásáért való felelősség és az erre a szolgálatra ordináltak hivatalának viszonyát. Együtt formálhatják az *episkopé* és a helyi vagy regionális hivatalok megkülönböztetésének rendszerét.

Közös kijelentések a papi hivatalról

A MEGKERESZTELTEK PAPSÁGA

177. Felmerül a kérdés, hogy az ordináltak feladatainak speciális volta hogyan kapcsolódik a minden megkeresztelt hívőre vonatkozó egyetemes papsághoz. A *The Apostolicity of the Church* (Az egyház apostolisága, ApC) című tanulmányi irat szerint „A katolikusok és az evangélikusok egyetértenek abban, hogy minden megkereszteltnek, aki Krisztusban hisz, része van Krisztus papságában és ezáltal feladata, »hogy hirdesse nagy tetteit annak, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára« hívta el (1Pt 2,9). Így tehát

minden tagnak megvan a feladata, amit az egész testben betölt.”
(ApC 273)

A PAPI HIVATÁS ISTENI ELRENDELÉSE

178. Az ordinált hivatal isteni eredetéről közös meggyőződés van: „A katolikusok és az evangélikusok közösen állapítják meg, hogy Isten szerezte a szolgálatot, amely szükséges az egyház létéhez, mivel Isten ígéje, az ige nyilvános hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása szükséges a Jézus Krisztusba vetett hit ébredéséhez és fenntartásához: így jöhet létre és maradhat fenn az egyház a hívőkben, akik a hit által egységbe fogva alkotják Krisztus testét.”
(ApC 276)

AZ IGE ÉS A SZENTSÉGEK KISZOLGÁLTATÁSA

179. Az *egyház apostolisága* irat az evangélikus és katolikus ordinált szolgák alapvető feladatát az evangélium hirdetésében határozza meg: „Az ordinált szolgáknak különleges feladata van az egyház missziójának teljességében” (ApC 274). „Az ordinált papság alapvető feladata és célja [katolikusok és evangélikusok számára egyaránt] Isten ígéje, a Jézus Krisztus evangéliumának nyilvános szolgálata, amit a Szentháromság Isten egyházának adott, hogy hirdettessék az egész világnak. Minden hivatalt és minden szolgálót ennek a kötelességnek a fényében kell megvizsgálni.” (ApC 274)

180. Az evangéliumhirdetés papi feladatának hangsúlyozása a katolikusokra és az evangélikusokra egyaránt jellemző (lásd ApC 247, 255, 257, 274). A katolikusok a papi hivatás eredetét az evangélium hirdetésében látják. A *Presbyterorum ordinis* dekrétum ezt írja: „Isten népét elsősorban az élő Isten ígéje gyűjti egybe, melyet a hívek joggal várhatnak a pap ajkáról. Mivel hit nélkül senki sem üdvözülhet, a papoknak mint a püspök munkatársainak első kötelessége, hogy Isten evangéliumát mindenkinek hirdessék.” (PO 4, idézi ApC 247) „A katolikusok kijelentik továbbá, hogy az ordinált papság feladata Isten népét Isten ígéje köré gyűjteni, és úgy hirdetni azt mindenkinek, hogy higgyenek.” (ApC 274) Az evangélikus felfogás szerint hasonlóképpen „az egyházi szolgálat alapja és feltétele az evangélium hirdetése az *egész* gyülekezetnek olyan vonzó módon, hogy felébredjen és lehetővé váljon a hit bizonyossága” (ApC 255).

181. Az evangélikusok és a katolikusok megegyeznek abban, hogy a szentségek kiszolgáltatása az ordinált vezetők felelőssége. Evangélikus szempontból „az evangélium feladatul adja az evangélium hirdetését, a bűnök megbocsátását és a szentségek kiszolgáltatását az egyház vezetői számára” (ApC 274).⁶⁷ A katolikusok azt is kimondják, hogy a papok kötelesek kiszolgáltatni a szentségeket, amelyek felfogásuk szerint „az eukharishtiához tartoznak”, és úgy kell fordulniuk felé, mint „az egész evangelizáció forrása és csúcsa” felé (PO 5, idézi: ApC 274).
182. Az *egyház apostolisága* irat így folytatja: „Érdemes megfigyelni a presbiterek és a püspökök szolgálati feladatainak leírása közti hasonlóságot. A püspökök és a presbiterek esetében is háromféle feladat – az igehirdetés, a liturgia és a vezetés – kerül elő. Az egyház gyakorlati életében éppen az utóbbiak töltik be azokat a mindennapi feladatokat, amelyek által épül az egyház, míg a püspökök felügyelik a tanítást, és ügyelnek a helyi közösség egységére. A presbiterek ugyanakkor a püspököknek alárendelve, és velük közösségben végzik szolgálatukat” (ApC 248).

AZ ORDINÁCIÓ RÍTUSA

183. A speciális hivatalba való beiktatásra vonatkozóan a következő közös pont fogalmazható meg: „Az erre a szolgálatra való indítás ordinációval történik, amelyben a keresztény embert imádsággal és kézzelrántással hívják el, és megbízzák az evangélium nyilvános hirdetésével az ige és a szentségek által. Ez az imádság a Szentlélek és a Lélek ajándékainak ígéretén alapul abban a bizonyosságban, hogy meghallgattatik.” (ApC 277)

SZOLGÁLAT HELYI ÉS REGIONÁLIS SZINTEN

184. Az evangélikusok és a katolikusok közösen vallják, hogy a hivatalok „helyi és területi szinteken való megkülönböztetése azért szükséges, mert a szolgálat a hit egységére törekszik és azt munkálja” (ApC 279). Az evangélikus egyházakban az *episkopé* feladatot többféle módon határozzák meg. A gyülekezetnél magasabb szintű hivatalt egyes országokban nem a püspök megnevezéssel illetik, hanem az ephorus, egyházelnök, szuperintendens vagy

⁶⁷ Philipp Melanchthon: *Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről* című művéből. Ford. dr. Groó Gyula. In: KK 1957 2: 226. o.

zsinati vezető kifejezést használják. Az evangélikus értelmezés szerint az *episkopé* hivatala nemcsak egyének által, hanem más formában, például zsinatok által is betölthető, amelyben ordinált és nem ordinált tagok közösen vesznek részt.⁶⁸

APOSTOLISÁG

185. Noha a katolikusok és az evangélikusok másként értelmezik az egyház apostoli voltának továbbvitelét a hivatali struktúrákban, egyetértenek abban, hogy „az apostoli evangéliumhoz való hűség elsőbbséget élvez a *traditio*, *successio* és *communio* összefüggésében” (ApC 291). Közösen vallják, hogy „az egyház az apostoli evangéliumhoz való hűség alapján apostoli egyház” (ApC 292). Ez az egyetértés kihat a római katolikus értelmezésre, miszerint azok az egyének, „akik felügyeletet gyakorolnak, vagyis a római katolikus egyház püspökei”, egyben „különleges felelősséget viselnek az egyház tanításának apostoli jellegéért”, ezért nem zárhatók ki „azok köréből, akiknek az egyetértése a katolikus nézet szerint a tanítás apostoli voltának záloga” (ApC 291).

AZ EGYETEMES EGYHÁZ SZOLGÁLATA

186. Az evangélikusok és a katolikusok egyetértenek abban, hogy a papi hivatás az egyetemes egyház szolgálatát jelenti. Az evangélikusok „feltételezik, hogy az istentiszteletről összegyűlt gyülekezet alapvető kapcsolatban áll az univerzális egyházzal”, ez a kapcsolat pedig az istentiszteleti közösség belső jellemzője, nem valamiféle hozzáadott jelleg (ApC 285). Noha a római katolikus püspökök „pásztori feladatukat nem más részegyházak, nem is az egyetemes Egyház, hanem csak Isten népének rájuk bízott része fölött gyakorolják”, minden püspök egyben köteles „törődni az egyetemes

⁶⁸ A Lutheránus Világszövetség tanácsa 2007-ben fogadta el az *Episzkopális szolgálat az egyház apostoli szolgálatában: a Lutheránus Világszövetség mint egyházak közösségének lundi nyilatkozata* című dokumentumot. Noha a szöveget nem „hivatali dokumentumnak” szánták, az az evangélikus közösség számára igyekszik tisztázni az *episkopé* fogalmával kapcsolatos kérdéseket, figyelembe véve az evangélikus hagyományt és az ökumenikus kapcsolatok gyümölcseit. In: *Living in Communion in the World Today. 60 Years of the Lutheran World Federation (LWF) – Documentation from the 2007 LWF Council Meeting and Church Leadership Consultation*. 20–27 March, 2007 Lund, Sweden. Documentation 52/2007. Lutheran University Press, Minneapolis, 2007. 135–160. o. Online változat: <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/Episcopal%20Ministry%20within%20Apostolicity%20of%20the%20Church.pdf>.

Egyházzal” (LG 23). Róma püspöke hivatalából adódóan „az egész Egyház feje” (LG 22).

Eltérések a papi hivatal értelmezésében

AZ EPISZKOPÁTUS

187. Jelentős különbségek maradnak az egyházi hivatal értelmezésére nézve. Az *egyház apostolisága* irat kimondja, hogy a katolikusok számára az episzkopátus jelenti az ordinált hivatal teljes formáját, és így az egyházi hivatal teológiai értelmezésének kiindulópontját. A dokumentum hivatkozik a *Lumen gentium* 21. pontjára: „A Szent Zsinat tanítja, hogy a püspökszentelés a papi rend teljességét adja... [mely] a megszentelés hivatalával magával hozza a tanítás és a kormányzás hivatalát is, melyeket azonban természetesen csak a kollégium fejével és tagjaival hierarchikus közösségben lehet gyakorolni” (idézi ApC 243).
188. A II. vatikáni zsinat megerősítette azt az értelmezést, miszerint „a püspökök isteni intézkedés folytán léptek az apostolok helyébe mint az Egyház pásztorai, akiket ha valaki hallgat, Krisztust hallgatja, aki pedig őket megveti, Krisztust veti meg, és azt, aki Krisztust küldte” (LG 20). A katolikus tanítás szerint viszont „egy adott püspök esetében *nem* azáltal van apostoli szukcesszió, hogy az elődökön át történelmileg igazolható és megszakítatlan lánc vezet az apostolok kézzrátételéig”, hanem azáltal, hogy „közösségben van a teljes püspöki karral, amely egészében viszi tovább az apostoli kollégium küldetését” (ApC 291).
189. Ez a papságfelfogás az episzkopátusból indul ki, és váltást jelez a trienti zsinat papsági fókuszához képest. Egyben aláhúzza az apostoli szukcesszió jelentőségét, noha a *Lumen gentium* úgy hangsúlyozta a szukcesszió papi aspektusát, hogy nem tagadta meg annak tanításbeli, missziós és egzisztenciális vonatkozásait (ApC 240). Éppen ezért a katolikusok a helyi egyházat az egyházkerülettel azonosítják, hiszen az egyház alapvető ismérvei az ige, a szentség és a püspök személyében megjelenő apostoli szolgálat (ApC 284).

A PAPSÁG

190. A katolikusok az evangélikusoktól eltérően vallják a papság szentségi jellegét, amely kapcsolatban áll Krisztus papságával. Vallják, hogy a papok „Krisztus papságában sajátos módon részesedve tevékenykedjenek a szent cselekményekben mint annak a Főpapnak a szolgálói, aki a liturgiában a Szentlélek által szünet nélkül gyakorolja papi hivatalát” (PO 5).

A SZENTSÉGI JEL TELJESSÉGE

191. Katolikus szempontból az evangélikus ordinációból hiányzik a szentségi jel teljessége. Katolikus tanítás szerint „az apostoli szukcesszió gyakorlata és tanítása az episzkopátusban a háromféle feladatkörrel együtt az egyház teljes struktúrájának részét képezi. Ez a szukcesszió közösségi módon jelenik meg, azaz a püspökök a katolikus püspöki kollégium tagjaivá válnak, és ezáltal nyernek ordinációs jogot. Szintén katolikus tanítás, hogy az evangélikus egyházaknál az ordináció szentségi jele nincsen teljességében jelen, mivel az ordináló személyek nincsenek közösségben a katolikus püspöki kollégiummal. A II. vatikáni zsinat szerint tehát ezekben az egyházakban *defectus sacramenti ordinis* (UR 22) áll fenn” (ApC 283).⁶⁹

VILÁGMÉRETŰ SZOLGÁLAT

192. A katolikusok és az evangélikusok végül eltérnek a regionálisnál magasabb szintű hivatal és vezetői szerepek tekintetében. A katolikusok számára a római főpapnak „teljes, legfőbb és egyetemes hatalma van” (LG 22). A püspöki kar „szintén hordozó alanya az egész Egyházra kiterjedő legfőbb és teljes hatalomnak, de ezt a hatalmat csak a római pápa beleegyezésével gyakorolhatja” (LG 22). *Az egyház apostolisága* irat kitér a különböző evangélikus nézetekre „az egyes egyházak feletti vezető testületek kompetenciáját és azok döntéseinek kötelező jellegét” illetően (ApC 287).

MEGFONTOLÁSOK

193. A dialógus során többször megjegyezték, hogy a püspökök és presbiterek viszonyát másképpen értelmezték a 16. század elején, mint a II. vatikáni zsinat idején. Tehát a reformáció korában gyakorolt presbiteri ordinációt az adott időszak körülményeiből kiindulva

⁶⁹ Lásd: LEE–GROS 2005, 49–50. o. § 107–109.

kell megvizsgálni. Az is lényeges, hogy a katolikus és az evangélikus hivatal viselők feladatai nagy vonalakban megfeleltek egymásnak.

194. A történelem folyamán az evangélikus lelkészi szolgálat úgy megőrizte egyházát az igazságban, hogy majdnem ötszáz évvel a reformáció kezdetét követően megszülethetett a megigazulás tanításának alapvető igazságaira vonatkozó katolikus–evangélikus konszenzus. Amennyiben a II. vatikáni zsinat szerint a Szentlélek felhasználja az „egyházi közösségeket” a megváltás művében, úgy tűnhet, hogy a Szentléleknek ez a munkája hatást gyakorolhat a papi hivatal kölcsönös elismerésére. Ily módon a papi hivatal egyszerre képez jelentős akadályt a közeledésben és nyit reményteli távlatot is arra nézve.⁷⁰

A SZENTÍRÁS ÉS A HAGYOMÁNY

Luther értelmezése a Szentírásról, annak magyarázatáról és az emberi hagyományokról

195. A Luther búcsúcédulákról szóló kilencvenöt tételének elterjedése által kiváltott viták hamar elvezettek ahhoz a kérdéshez, hogy vitás esetben milyen tekintélyekre lehet hivatkozni. Sylvester Prierias, a pápai udvar teológusa Luther tételeire írt első válaszában így érvelt: „Aki nem tartja magát ahhoz, hogy a római egyház tanítása és a pápa személye a hit rendíthetetlen alapja, amelyből a Szentírás is nyeri erejét és tekintélyét, az eretnek.”⁷¹ Johannes Eck pedig így válaszolt Luthernek: „Az Írás az egyház tekintélye nélkül nem hiteles.”⁷² A szembenállás tehát a tanításbeli kérdések ütköztetéséről (a búcsúcédulák, a bűnvallás és a feloldozás helyes értelmezése) hamarosan áttevődött az egyházi tekintély kérdésére. A különböző tekintélyek szembenállásakor Luther

⁷⁰ Ezeket a kérdéseket az evangélikus és katolikus teológusok ökumenikus munkacsoportja is vizsgálta. Munkájuk eredményeit a *Das kirchliche Amt in apostolischer Nachfolge* (Egyházi hivatás és apostoli szukcesszió) három kötete foglalja össze (Herder, Freiburg; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2004, 2006, 2008).

⁷¹ Sylvester Prierias: *Dialogue de potestate papae*. In: P. Fabischand E. Iserloh (szerk.): *Dokumente zur Causa Lutheri (1517–1521)*, I. köt. Aschendorff, Münster, 1988, 55. o.

⁷² Johannes Eck: *Enchiridion locorum communium adversus Lutherum et alios hostes ecclesiae (1525–1543)*. In: P. Fraenkel (szerk.): *Corpus Catholicorum* 34. Aschendorff, Münster, 1979. 27. o.

csak a Szentírást tekintette végső döntőbírónak, mivel az már megmutatta hathatós és erőteljes hatalmát, míg a többi tekintély jobbára belőle nyeri erejét.

196. Luther számára a Szentírás volt az elsődleges elv (*primum principium*),⁷³ amely valamennyi teológiai állítás közvetlen vagy közvetett alapja. Professzorként, igehirdetőként, lelkigondozóként és beszélgetőtársként egyaránt úgy gyakorolta a teológiát, mint a Szentírás folyamatos és összetett értelmezését. Meggyőződése volt, hogy a keresztyén embernek és teológusnak nemcsak követnie kell az Írást, hanem a szerint kell élnie és abban megmaradnia. Megfogalmazása szerint „ez Isten anyaméhe, amelyben fogantunk, kihordatunk és megszületünk”.⁷⁴
197. A teológia helyes tanulmányozási módja Luther szerint háromlépcsős folyamat: *oratio* [imádság], *meditatio* [meditáció], *tentatio* [kétkelés, vizsgálat].⁷⁵ Ha a Szentlelket hívjuk tanítóul, Isten jelenlétében olvashatjuk a Szentírást, és miközben a Biblia igéin töprengünk, felfigyelhetünk olyan élethelyzetekre, amelyek gyakran ellentmondásosnak tűnnek. A folyamat során a Szentírás azáltal mutatja meg tekintélyét, hogy legyőzi ezeket a kételyeket. Luther megfogalmazásában „[a] Szentírás ereje abban áll, hogy nem alakul át azzá, aki azt tanulmányozza, hanem éppen hogy átformálja és erejét ajándékozza annak, aki szereti”.⁷⁶ Ebben az összefüggésben világos, hogy nemcsak az ember értelmezi a Szentírást, hanem a Szentírás is értelmezi az embert, és éppen ez adja az ige erejét és tekintélyét.
198. A Szentírás az isteni kinyilatkoztatás tanúja, ezért a teológusnak gondosan ügyelnie kell arra, hogy hogyan is jelenik meg az isteni kinyilatkoztatás a bibliai könyvekben (*modus loquendi scripturae*). Enélkül nem vennénk komolyan az isteni kinyilatkoztatást. A Szentírás sokféle hangon szól, ezeket Jézus Krisztusra való hivatkozásuk foglalja egységbe: „Vedd ki a Krisztust az Írásból, mit akarsz akkor

⁷³ Lásd: WA 7; 97, 16–98, 16.

⁷⁴ WA 10/1, 1; 232, 13–14.

⁷⁵ Luther Márton ajánlása német művei wittenbergi kiadásának első kötetéhez (1539). Ford. dr. Csepregi Zoltán. In: LVM 5: 18–22. o.

⁷⁶ Luther Márton: Első előadások a zsolnárokról; WA 3; 397, 9–11.

még benne megtalálni?”⁷⁷ Ami Krisztusról szól (*was Christum treibet*), az lehet a kiindulópont a kánonnal kapcsolatos problémák megoldása és a kánon határainak meghúzóása során. Ez a kiindulópont egyenesen a Szentírásból vezethető le, esetenként kritikus szemlélettel közelítve bizonyos bibliai könyvekhez (például Jakab leveléhez).

199. Luther maga alig használta a *sola Scriptura* kifejezést. Fő gondja az volt, hogy senki ne követeljen magának magasabb tekintélyt, mint a Szentírás, és a legnagyobb komolysággal fordult mindenki és minden ellen, aki vagy ami megváltoztatta vagy más összefüggésbe helyezte az Írás tartalmát. De noha hangsúlyozta a Szentírás egyedüli tekintélyét, nem magában olvasta a Bibliát, hanem az adott kontextusra figyelve és a korai egyház krisztológiai és szentháromsági hitvallásaival való összefüggéseiben vizsgálta az ige szándékát és jelentését. A Szentírás tanulmányozására szánta a *Kis és Nagy kátét*, amelyeket a Biblia rövid összefoglalásának nevezett, és értelmezéseiben hivatkozott az egyházatyákra, különösen Szent Ágostonra. Felhasználta a korábbi interpretációkat is, és igénybe vette a humanista filológia teljes eszköztárát. Bibliaértelmezését a kor és a korábbi nemzedékek teológiai koncepcióival való közvetlen vita keretében fejtette ki. Bibliaolvasata tapasztalatokon és a hívők közösségében szerzett gyakorlaton alapult.

200. Luther szerint a Szentírás nem mond ellent minden hagyománynak, csak az úgynevezett emberi hagyományoknak. Ezekről így írt: „Nem azért ítéljük el az emberi tanításokat, mert emberektől származnak, hanem mert némelyik hazugság és szentségtörés az Írás ellen. És a Szentírás, noha azt is emberek írták le, nem embertől és emberből származik, hanem Istentől.”⁷⁸ Más tekintélyek vizsgálata során Luther számára az volt a meghatározó, hogy az elhomályosítja-e a Szentírást, vagy annak az üzenetéből indul ki, és azt teszi érthetővé az adott környezetben. A Szentírás külső világossága nyomán az Írás értelme megfogható az ember számára. A Szentlélek ereje pedig meg tudja győzni az emberi szívet az Írás igazságáról, amely a Szentírás belső világossága. Ilyen értelemben a Szentírás önmagát magyarázza.

⁷⁷ Luther Márton: *A szolgáló akarata* (1525). Ford. Jakabné Csizmazia Eszter – Weltler Ödön – Weltler Sándor. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2006. (MLK 11.) 24. o.

⁷⁸ WA 10/2; 92, 4–7.

Katolikus felvetések a Szentírás, a hagyományok és a tekintély kapcsán

201. Amikor új kérdések merültek fel a hagyományoknak és a tekintélynek a Szentírás értelmezésében betöltött szerepével kapcsolatban, a trienti zsinat és a kor teológusai igyekeztek kiegyensúlyozott választ adni. A katolikus tapasztalat azt mutatta, hogy az egyház életét sokféle tényező gazdagította és határozta meg, melyek nem szűkíthetők le a Szentírásra. A trienti zsinat a Szentírást és az írásban nem rögzített apostoli hagyományt az evangélium továbbadásának két formájaként értékelte. Meg kell különböztetnünk az apostoli hagyományokat az egyházi hagyománytól, ami értékes, de másodlagos és módosítható. A katolikusok azért is aggódtak, hogy egyesek tanításbeli következtetéseket vonhatnak le az egyéni szentírás-értelmezésekből. Ezek alapján a trienti zsinat megállapította, hogy az írások értelmezését az egyházi tanítóhivatal irányítja.
202. Katolikus tanítók, köztük Melchior Cano nyomán született meg az a meglátás, hogy az egyházi tanítás tekintélyének értékelése összetett feladat. Cano rendszerében tíz *locus*, azaz teológiai forrás szerepel a következő sorrendben: a Szentírás, a szóbeli hagyomány, a katolikus egyház, a zsinatok, az egyházatyák, a skolasztikus teológusok, a természet értékei, a tudományban testet öltő értelem, a filozófusok és a történelem tekintélye. Végül vizsgálja a fentiek alkalmazását és megvalósulását a skolasztikus vitákban, teológiai polémiákban.⁷⁹
203. A következő évszázadok során a magisterium gyakran mégis megkülönböztetett, a többi teológiai locusnál meghatározóbb szerepet kapott az értelmezésben. Az egyházi hagyományt időnként összekeverték az apostoli hagyománnyal, és a keresztény hit azonos értékű forrásaként kezelték azokat. Idegenkedtek attól, hogy felismerjék az egyházi hagyomány kritikájának lehetőségét. A II. vatikáni zsinat teológiája egészében véve kiegyensúlyozott képet ad a különböző tekintélyekről az egyházban, valamint a Szentírás és a hagyomány viszonyáról. A *Dei verbum* dogmatikus konstitúció 10. pontja elsőként állapítja meg, hogy az egyházi tanítóhivatal „nem Isten szava fölött, hanem annak szolgálatában áll”.

⁷⁹ Melchior Cano: *De locis theologis*, liber 1, cap. 3 (Migne, *Theologiae cursus completus* 1 [Paris, 1837]), col. 82.

204. A Szentírás egyházi életben betöltött szerepét erőteljesen kiemelte az is, amikor a II. vatikáni zsinat kimondta, hogy „akkora erő és hatékonyság van Isten igéjében, hogy az Egyháznak támasz és életerő, az Egyház gyermekei hitének erő, lelkének táplálék, lelki életének tiszta és el nem apadó forrása” (DV 21).⁸⁰ Ezért a hívő ember feladata tanulmányozni a Szentírást, amelyben Isten szól hozzánk, az olvasást pedig imádság kísérje (DV 25).
205. Az ökumenikus párbeszéd segítségével az evangélikusok és a katolikusok differenciáltabb képet alkothatnak a különböző hivatkozási pontokról és tekintélyekről, melyek szerepet játszanak abban, hogy hogyan értelmezzük a keresztény hitet és alakítják az egyház életét.

Katolikus–evangélikus párbeszéd a Szentírásról és a hagyományról

206. A II. vatikáni zsinat *Dei verbum* dogmatikus konstitúcióját inspiráló biblikus megújulási folyamat lehetővé tette a Szentírás szerepének és jelentőségének új ökumenikus értelmezését. Az *egyház apostolisága* irat szerint a katolikus tanítás ugyanakkor nem tartalmazza azt, amitől a reformáció teológiája tartott, és amit mindenáron el szeretett volna kerülni, azaz az Írás hitelességét nem a kánonból és az egyházi hierarchia tekintélyéhez köthetően vezeti le (ApC 400).
207. A párbeszéd során a katolikusok a reformáció tanításához illeszkedő gondolatokat képviseltek, köztük a Lélektől ihletett bibliai szöveg hatékonyságát a kinyilvánított igazság átadásában, mely formálja értelmünket és szívünket (lásd 2Tim 3,17 és a II. vatikáni zsinat dokumentumai – DV 21–25) (ApC 409). A katolikusok hozzáteszik, hogy „ez a hatékonyság minden időben működött az egyházban, nemcsak az egyes hívek életében, de az egyházi tradícióban és magas szintű tanításbeli kérdésekben is: ilyenek például a hitelvek, hitvallások, a zsinati tanítások és a nyilvános istentisztelet alapvető struktúrái stb. Az Írás megjelent a tradícióban, amely ezáltal alapvető hermeneutikai szerepet tölt be. A II. vatikáni zsinat nem állítja, hogy a hagyomány új igazságokat hoz

⁸⁰ <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=11>.

fel az Íráson felül, de közvetíti a kijelentés igazságát, amelyről a Szentírás tanúskodik” (ApC 410).

208. Az ökumenikus párbeszéd hozadéka az evangélikus teológia számára a nyitottság a katolikus meggyőződésre, miszerint a Szentírás nemcsak egyes emberekben, de az egész egyházban is kifejti hatását. Ezt példázza az evangélikus hitvallásoknak az evangélikus egyházakban betöltött szerepe is.

A SZENTÍRÁS ÉS A HAGYOMÁNY

209. A Szentírás és a hagyomány szerepét és jelentőségét ma máshogyan értelmezi a római katolikus egyház, mint Luther teológiai ellenfelei tették. A Szentírás autentikus értelmezésének kérdésében a katolikusok kifejtették: „Amikor a katolikus tanítás azt mondja, hogy az »egyház ítéletének« szerepe van a Szentírás autentikus értelmezésében, a reformáció által képviselt jogos félelemmel és ellenkezéssel szemben nem ad értelmezési monopóliumot az egyházi vezetésnek. A reformáció előtt is jelentős egyházi személyek képviselték az értelmezések egyházi sokszínűségét. Amikor a II. vatikáni zsinat »az Egyház döntéséről« beszél (DV 12), akkor világosan tartózkodik attól a monopóliumtól, hogy a magisterium lenne az értelmezés egyetlen szereplője. Ugyanezt erősíti meg a katolikus bibliatanulmányozás évszázados hivatalos elismerése, valamint az, ahogyan a DV 12 ír arról, hogy az exegézis hogyan érleli az egyház tanítását.” (ApC 407)
210. Így az evangélikusok és a katolikusok közösen állapíthatják meg: „Tehát a Szentírás és a hagyomány kérdésére nézve az evangélikusok és a katolikusok között olyan kiterjedt az egyetértés, hogy az eltérő hangsúlyok önmagukban nem indokolják az egyházak közötti jelenlegi megosztás fenntartását. Ezen a területen az egyház a megbékélt sokszínűség által van jelen.” (ApC 448)⁸¹

⁸¹ Ezeket a kérdéseket Németországban az Ökumenischer Arbeitskreis evangelischer und katholischer Theologen munkacsoport vizsgálta. Munkájuk itt olvasható: W. Pannenberg – Th. Schneider (szerk.): *Verbindliches Zeugnis*, 3 köt. Herder, Freiburg; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1992, 1995, 1998.

Előre tekintve: az evangélium és az egyház

211. Az ökumenikus párbeszéd során a katolikusok mélyebben megértették Luther Márton teológiáját. A dialógussal járó történelmi és teológiai kutatások pedig evangélikus és katolikus részről egyaránt gazdagították egymás tanításának megértését, a főbb közös pontok és a folyamatos párbeszédet igénylő kérdések felismerését. Az egyház a megbeszélések kiemelt témáját jelentette.
212. Az egyház természete vitás kérdés volt a reformáció korában. Az elsődleges kérdés Isten megváltó műve és az egyház kapcsolata: az egyházé, amely egyszerre kapja és közvetíti Isten kegyelmét az ige és a szentségek által. Az evangélium és az egyház kapcsolata volt az első nemzetközi evangélikus–római katolikus dialógus témája. A máltai jelentés és az azt követő ökumenikus dokumentumok sora nyomán ma jobban megérthetjük az evangélikus és a katolikus álláspontot, azonosíthatjuk a közös felismeréseket és a további megfontolást igénylő kérdéseket.

AZ EGYHÁZ AZ EVANGÉLIKUS HAGYOMÁNYBAN

213. Az evangélikus hagyományban az egyház „a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki” (CA VII). Ez azt jelenti, hogy a lelki élet központja a szószék és az oltár körül összegyűlő helyi gyülekezet. Az egyetemes egyház dimenziója azáltal van jelen, hogy minden gyülekezet kapcsolódik a többihez a tiszta tanítás és a szentségek helyes kiszolgáltatása által: ez az egyház működésének alapja. Ne feledjük, hogy ahogy Luther a *Nagy káté*ban írja: „Ez az az anya, aki minden egyes keresztyént fogam és hordoz Isten igéje által [...]. A Szentlélek pedig szent gyülekezetével [*Gemeine*], keresztyénségével marad az ítélet napjáig. Gyülekezete által ragad meg minket, és arra használja azt, hogy hirdesse és terjessze az igét.”⁸²

AZ EGYHÁZ A KATOLIKUS HAGYOMÁNYBAN

214. A II. vatikáni zsinat *Lumen gentium* konstitúcióban foglalt tanítása alapvető az egyházzal szembeni katolikus tanítás szempontjából. A zsinati atyák az egyház üdvtörténetben betöltött szerepét szentségi szempontból magyarázták: „...az Egyház Krisztusban mintegy

⁸² *Luther Márton négy hitvallása*, 200–202. o.

szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének.” (LG 1)

215. Az egyház szentségi értelmezésének alapja a misztérium fogalmában és az egyház látható és láthatatlan részének szétválaszthatatlanságában rejlik. A zsinati atyák így tanítottak: „Az egyetlen közvetítő, Krisztus szent Egyházát, a hit, a remény és a szeretet közösségét ezen a földön látható szervezetként alapította és tartja fenn szüntelen, s általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. De a hierarchikus szervezettel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat nem szabad két valóságnak tekintenünk, hanem emberi és isteni elemekből álló, egy összetett valóságot alkotnak.” (LG 8)

A konszenzus felé

216. Az evangélikus–római katolikus egyeztetések során világos konszenzus alakult ki abban, hogy a megigazulásról szóló tanítás és az egyházzal szembeni tanítás összetartozik. Ezt a közös értelmezést tükrözi az *Egyház és megigazulás* című dokumentum: „A katolikusok és az evangélikusok közösen vallják a megváltást, mely egyedül Krisztusban, egyedül kegyelemből és hittel elfogadva teljesedik be. Közösen mondják a hitvallást, vallják az »egy, szent, katolikus és apostoli anyaszentegyházat«. A bűnösök és az egyház megigazulása egyaránt a hit alapvető elemei (*Egyház és megigazulás* 4).

217. Az *Egyház és megigazulás* dokumentum hozzáteszi: „Szigorúan véve nem a megigazulásban és az egyházban hiszünk, hanem az Atyában, aki kegyelmes irántunk és összegyűjti népét Egyházában, és Krisztusban, aki megigazít és akinek a teste az Egyház, és a Szentlélekben, aki megszentel minket és betölti az Egyházat. Hitünk a megigazulást és az Egyházat a Szentháromság Isten műveként fogadja el, amit csak a belé vetett hittel lehet befogadni.” (*Egyház és megigazulás* 5)

218. Noha az *Egyház és megigazulás*, valamint *Az egyház apostolisága* irat jelentősen hozzájárult több megoldatlan kérdés tárgyalásához katolikusok és evangélikusok között, további ökumenikus

párbeszédre van szükség a következő kérdésekben: a látható és a láthatatlan egyház kapcsolata, az univerzális és a helyi egyház viszonya, az egyház szentségi jellege, a szentségi ordináció szükségessége az egyház életében, valamint a püspökszentelés szentségi jellege. A további megbeszélések során figyelembe kell venni a fenti kérdésekben már elvégzett jelentős munkát és más fontos dokumentumokat. Ez azért is sürgető feladatunk, mert a katolikusok és az evangélikusok sosem hagytak fel az „egy, szent, katolikus és apostoli egyház” megvallásával.

V. FEJEZET

KÖZÖS MEGEMLÉKEZÉSRE HÍVATTUNK

A KERESZTSÉG AZ EGYSÉG ÉS A KÖZÖS MEGEMLÉKEZÉS ALAPJA

219. Az egyház Krisztus teste. Amint egy a Krisztus, úgy a teste is egy. A keresztség által az emberek az ő testének tagjai lesznek.
220. A II. vatikáni zsinat azt tanítja, hogy akiket megkereszteltek és akik hisznek Krisztusban, de nem tartoznak a római katolikus egyházhoz, „a keresztségben megigazultak a hitből, Krisztus testének lettek tagjai, jogosan ékesíti tehát őket a keresztyény név, s a katolikus Egyház gyermekei méltán ismerik el őket testvéreiknek az Úrban” (UR 1.3).⁸³ Az evangélikus keresztyények is ezt mondják katolikus társaikról.
221. Mivel a katolikusokat és az evangélikusokat Krisztus egy teste kapcsolja össze, mindnyájan annak tagjai, ahogyan Pál írja 1Kor 12,26-ban: *„És így ha szenved az egyik tag, vele együtt szenved valamennyi, ha dicsőségben részesül az egyik tag, vele együtt örül valamennyi.”* Ami a test egyik tagját érinti, az a többire is hatással van. Éppen ezért, amikor az evangélikus keresztyények emlékeznek azokra az eseményekre, amelyek kialakították egyházaik sajátos formáját, nem szeretnék ezt katolikus keresztyény testvéreik nélkül tenni. Amikor közösen emlékeznek a reformáció kezdetére, a keresztségüket veszik komolyan.
222. Mivel hiszik, hogy Krisztus egy testéhez tartoznak, az evangélikusok hangsúlyozzák, hogy egyházuk nem a reformációból ered és nem ötszáz éve jött létre. Meggyőződésük, hogy az evangélikus egyházak a pünkösdi esemény és az apostoli igehirdetés alapján állnak. Ezek az egyházak a reformátorok tanításai és erőfeszítései nyomán nyerték el jelenlegi formájukat. A reformátoroknak nem volt szándékukban új egyházat létrehozni, és saját értelmezésük szerint nem is tettek ilyet. Az egyházat szerették volna megújítani,

⁸³ <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=5>.

és ez hibáik és tévedéseik ellenére, hatáskörük keretein belül meg is történt.

Felkészülés a megemlékezésre

223. A katolikusok és az evangélikusok egy test tagjaiként közösen emlékeznek a reformáció eseményeire, melyek oda vezettek, hogy azóta megosztott közösségekben élnek, holott továbbra is egy test tagjai. Ez páratlan lehetőség, ugyanakkor nagy fájdalom forrása. A katolikusok és az evangélikusok egy test tagjaiként, megosztottságukkal szembeülve fáradoznak az egyház teljes egységén. A fáradozás kétirányú: fel kell ismerni azt, ami közös és összeköt, de azt is, ami elválaszt. Az első hála és öröm forrása lehet, a második fájdalomra és panaszra adhat okot.
224. 2017-ben, amikor az evangélikus keresztények a reformáció kezdetének évfordulóját ünneplik, ezzel nem a nyugati egyház szakadását ünneplik. Egyetlen teológiailag felelősen gondolkodó ember sem ünneplheti a keresztények egymástól való elszakadását.

AZ EVANGÉLIUM KÖZÖS ÖRÖME

225. Az evangélikusok szívükben hálásak mindazért, amit Luther és a többi reformátor tett elérhetővé a számukra: Jézus Krisztus evangéliumának ismerete és a belé vetett hit; betekintés a Szentháromság Isten rejtélyébe, aki kegyelemből önmagát adja nekünk, embereknek, és aki csak az isteni ígéletbe vetett teljes bizalommal fogadható be; az evangélium szabadsága és bizonyossága; a hitből fakadó és azáltal ébresztett szeretet; a hit életben és halálban megélt bizalma; élő kapcsolat a Szentírással; a hitet megelevenítő káték és énekek. A visszatekintés és a mostani közös emlékezés további hála adhat okot. Ez a hála készíti az evangélikus keresztényeket arra, hogy 2017-ben ünnepljenek.
226. Az evangélikusok azt is tapasztalják, hogy az ajándék, amelyért hálát adnak Istennek, nem csak az övék. Ezt az ajándékot minden kereszténnyel meg akarják osztani. Ezért hívnak tehát minden keresztényt a közös ünneplésre. Ahogy az előző fejezetben olvasható, a katolikusok és az evangélikusok hite olyan sok ponton közös, hogy közösen adhatnak – és kell is, hogy adjanak – hálát, különösen a reformáció emléknapján.

227. Ez kapcsolódik a II. vatikáni Zsinat egyik gondolatához: „szükséges, hogy a katolikusok szíves-örömet elismerjék és értékeljék mindazokat az igazán keresztény javakat, amelyek a közös örökségből erednek, s különvált testvéreinknél megtalálhatók. Illő és üdvös, hogy elismerjék Krisztus gazdagságát és az erények gyakorlását olyanok életében, akik tanúságot tesznek Krisztusról, olykor a vérük ontásáig: Isten mindig csodálatos és csodálandó az ő műveiben.” (UR 1.4)

OKOK A MEGBÁNÁSRA ÉS A PANASZRA

228. Miközben a 2017-es közös emlékezés örömet és hálát is kifejezhet, evangélikus és katolikus részről egyaránt helyt kell adnia a hibák és vétkek feletti fájdalom, a személyekhez és az emlékezés tárgyát alkotó eseményekhez kötődő bűnök és a bűnbánat megélésének.

229. Ez alkalomból az evangélikusok azokra a gonosz és megalázó kijelentésekre is emlékeznek, amelyeket Luther Márton a zsidók ellen tett. Szégyellik és mélyen elítélik azokat. Az evangélikusok mély megbánással gondolnak az anabaptisták evangélikus vezetői általi üldöztetésére és arra a tényre, hogy Luther Márton és Philipp Melanchthon teológiai támogatást adott ehhez az üldözéshez. Helytelenítik Luther parasztok elleni erőszakos kirohanásait a parasztháború idején. Luther és a reformáció sötét oldalának ismerete kritikus és önkritikus szemléletet váltott ki az evangélikus teológusok körében Luther és a wittenbergi reformáció vizsgálata során. Noha részben egyetértenek Luther pápaság elleni kritikájával, a mai evangélikusok elutasítják azt, ahogyan Luther a pápát az Antikrisztussal azonosította.

IMÁDSÁG AZ EGYSÉGÉRT

230. Mivel Jézus Krisztus halála előtt azért imádkozott az Atyához, „hogy egyik legyenek”, világos, hogy Krisztus testének megosztottsága ellenkezik Isten akaratával. Ellentmond annak a kimondott apostoli intésnek is, amit Ef 4,3–6-ban olvashatunk: „...*igyekeztek megtartani a Lélek egységét a békesség kötelékével. Egy a test, és egy a Lélek, aminthogy egy reménységre kaptatok elhívást is: egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy az Istene és Atyja mindenknek; ő van mindenk felett és mindenk által és mindenkben*”. Krisztus testének megosztottsága ellenkezik Isten akaratával.

A MÚLT ÉRTÉKELÉSE

231. Amikor a katolikusok és az evangélikusok ezzel a szemlélettel közösen emlékeznek a 16. század teológiai ellentéteire és eseményeire, figyelembe kell venniük az akkori körülményeket. Az evangélikusok és a katolikusok nem kárhoztathatók minden fejleményért, hiszen nem minden történelmi eseményre volt ráhatásuk. Abban a korban a teológiai meggyőződés és a hatalmi politika gyakran összefonódott egymással. Számos politikai teológiai gondolatokat használt fel céljai eléréséhez, számos teológus pedig politikai eszközökkel próbálta terjeszteni vallási nézeteit. E soktényezős, összetett helyzetben nehéz körvonalazni az egyes személyek adott cselekedeteiből eredő felelősség mértékét, és bűnösökként megnevezni őket.
232. A 16. századi ellentétek gyakran a keresztény hit igazságáról szóló eltérő értelmezésekből indultak ki. Különösen heves volt a vita, hiszen a megváltás forgott kockán. Egyik oldal képviselői sem tudtak elszakadni teológiai meggyőződésüktől. Nem kárhoztathatunk senkit azért, ha követi lelkiismerete szavát, amely Isten ígéje nyomán formálódott és a másokkal való komoly eszmecsere eredményeként alakult ki.
233. Más kérdés, hogy a teológusok hogyan képviselték teológiai meggyőződésüket a közvélemény támogatásáért vívott csatákban. A 16. században a katolikusok és az evangélikusok gyakran nem csak félreértették, de túlzásokkal karikírozták ki ellenfeleiket, hogy nevetségessé tegyék őket. Ismételten megsértették a nyolcadik parancsolatot, amely tiltja, hogy hamis tanúbizonyságot tegyünk felebarátunkról. Ha az ellenfelek időnként intellektuálisan korrektek voltak is egymással, a másokra való odafigyelés és a másik kételyeinek komolyanvételére irányuló szándék nem volt elég határozott. A szembenálló felek célja az volt, hogy megcáfolják és legyőzzék ellenfelüket; a megoldás és a közös pontok keresése helyett gyakran szándékosan elmérgesítették a konfliktusokat. Az előítéletek és a félreértések komoly szerepet játszottak a másik fél jellemzésében. Az ellentéteket erősítették, és továbbadták a következő nemzedéknek. Tehát mindkét félnek van megbánnivalója arra nézve, ahogyan a vitákat lefolytatták. Az evangélikusok és a katolikusok hordozzák a bűnök súlyát, amelyeket nyilvánosan be kell ismerni az ötszáz évvel ezelőtti eseményekre emlékezve.

KATOLIKUS BŰNVALLÁS AZ EGYSÉG ELLEN ELKÖVETETT VÉTKEKÉRT

234. VI. Adorján pápa már a nürnbergi birodalmi gyűlésnek 1522. november 25-én küldött üzenetében panaszt emelt a visszaélések, bűnök és hibák ellen, amennyiben azokat egyházi méltóságok követték el. VI. Pál pápa jóval később, már a múlt században szolt a II. vatikáni zsinat második ülésének megnyitó beszédében, amelyben kérte Isten és a keleti, „megosztott testvérek” bocsánatát. A pápa által tett gesztus a zsinaton is kifejezésre jutott, mindenekelőtt az ökumenizmusról szóló dekrétumban,⁸⁴ valamint az egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról szóló nyilatkozatban (*Nostra aetate*).⁸⁵

235. II. János Pál pápa a 2000-es szentévben „a bocsánatkérés napján” tartott böjti prédikációjában hasonlóan kifejezte bűnbánatát, és imádságban könyörgött bűnbocsánatért.⁸⁶ Ő volt az első, aki nem pusztán megismételte elődje, VI. Pál és a zsinati atyák megbánását a fájdalmas emlékek miatt, hanem konkrét lépéseket is tett. A megbocsátásra vonatkozó kérését Róma püspöki hivatalára is kiterjesztette. A pápa *Ut unum sint* kezdetű enciklikájában utal az 1984. június 12-én Genfben, az Egyházak Világtanácsánál tett látogatására, és elismeri: „...a katolikus Egyház meggyőződése, hogy az apostoli hagyományhoz és az atyák hitéhez hűségesen a római püspök szolgálatában megőrizte az egység látható jelét és biztosítékát, a többi keresztények legnagyobb részének olyan nehézséget jelent, amihez fájdalmas emlékek fűződnek.” Majd hozzáteszi: „Amennyiben ezekért a fájdalmakért felelősek vagyunk, elődőmmel, VI. Pál pápával együtt bocsánatot kérek.”⁸⁷

EVANGÉLIKUS BŰNVALLÁS AZ EGYSÉG ELLEN ELKÖVETETT VÉTKEKÉRT

236. A Lutheránus Világszövetség 1970-es ötödik, eviani nagygyűlésén válasznyilatkozatot adott ki Jan Willebrands kardinális megrázó hozzászólásához. E szerint „[m]i, evangélikus keresztények és

⁸⁴ „Alázatosan kérünk tehát bocsánatot Istentől és különvált testvéreinktől is, miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.” (UR 7)

⁸⁵ „Ezenkívül az Egyház – mely elutasít minden üldözést, bárkit is érjen – megemlékezvén a zsidókkal közös örökségről, nem politikai megfontolásoktól, hanem evangéliumi vallásos szeretettől indítva fejezi ki sajnálatát a gyűlölet, az üldözések és az antiszemita megnyilvánulások miatt, bármikor és bárki részéről érték a zsidókat.” (NA 4)

⁸⁶ II. János Pál 2000. március 12-i homíliája magyarul itt olvasható: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=62>.

⁸⁷ II. János Pál: *Ut unum sint*, 1995. május 25. In: JÁNOS PÁL, II. 1996, 75. o., 88. pont.

gyülekezetek készek vagyunk elismerni, hogy a reformátorok a római katolikus egyházzal és annak teológiájáról alkotott ítélete nem volt teljesen mentes a viták hevét tükröző torzításoktól, és ezek egy része a mai napig átöröklődött. Őszintén sajnáljuk azt a bántalmat és meg nem értést, amit ezek a vitás kérdések okoztak római katolikus testvéreink számára. Hálával emlékezünk VI. Pál pápának a II. vatikáni zsinaton tett nyilatkozatára, amelyben bocsánatot kért a római katolikus egyház által okozott múltbeli bűnökért. Amint keresztény testvérekként együtt imádkozunk bűnbocsánatért az Úrtól tanult imádság szavaival, minden megnyilatkozásunkban törekedjünk a világos, őszinte és szeretetteljes nyelvhasználatra.”⁸⁸

237. Az evangélikusok ugyanakkor megvallották a más keresztény tradíciókkal szemben elkövetett hibáikat is. 2010-ben, a tizenegyedik, stuttgarti nagygyűlésen a Lutheránus Világszövetség kinyilvánította, hogy az evangélikusokat „mély sajnálat és fájdalom tölti el az anabaptisták evangélikus vezetők részéről történt üldöztetése miatt, különösen pedig amiatt, hogy a lutheri reformátorok teológiai alapot nyújtottak ehhez az üldöztetéshez. A Lutheránus Világszövetség tehát nyilvánosan szeretné kifejezni mély sajnálatát és fájdalmát. Bízva Istenben, aki Jézus Krisztusban megbékéltette magát a világot, kérjük Isten és mennonita testvéreink bocsánatát azért a kárért, amit 16. századi elődeink okoztak az anabaptisták számára; azért, hogy a közbeeső évszázadokban elfelejtették vagy figyelmen kívül hagyták ezt az üldöztetést, és az evangélikus szerzők által anabaptistákról és mennonitákról szóló helytelen, félrevezető és bántó megfogalmazások miatt, amelyek népszerű és tudományos formában születtek a mai napig.”⁸⁹

⁸⁸ Jan Willebrands: Előadás a Lutheránus Világszövetség ötödik nagygyűlésén, 1970. július 15-én. In: *La Documentation Catholique* (1970. szeptember 6.) 766. o.

⁸⁹ Eredeti szöveg: www.lwf-assembly.org/uploads/media/Mennonite_Statement-EN_04.pdf.

VI. FEJEZET

ÖT ÖKUMENIKUS FELSZÓLÍTÁS

238. A katolikusok és az evangélikusok felismerik, hogy a közösségek, amelyekben megélik hitüket, Krisztus egy testének részei. Az evangélikusok és a katolikusok kezdik átérezni, hogy a 16. századi küzdelmek ideje lejárt. Egymás hitének kölcsönös elmarasztalása már nem időszerű. Ezért az evangélikusok és a katolikusok a közös 2017-es megemlékezés jegyében öt felszólítást fogalmaznak meg.
239. Arra hívják az evangélikusokat és a katolikusokat, hogy Krisztus egy testének szemszögéből kiindulva keressék mindazt, ami kifejezheti ezt az egységet, és szolgálhatja Krisztus testének közösségét. A keresztség révén kölcsönösen elfogadják egymást kereszténynek. Ez a szív állandó megtérését kívánja meg.

AZ ELSŐ FELSZÓLÍTÁS: A katolikusok és az evangélikusok mindig az egység, nem pedig a megosztás szempontjából indulnak ki, megerősítve azt, ami összeköt – noha a különbségek könnyebben láthatók és átélhetőek.

240. A katolikus és az evangélikus felekezet a történelem folyamán egymás ellenében határozta meg magát, és bizonyos kérdések, például a tekintély vonatkozásában a mai napig szenvednek az egyoldalú megközelítéstől. Mivel a problémák az egymással való szembenállásban gyökereztek, megoldásuk vagy legalábbis kezelésük csakis a közösség elmélyítésére és megerősítésére tett közös törekvéssel lehetséges. A katolikusok és az evangélikusok rászorulnak egymás tapasztalataira, bátorítására és kritikájára.

A MÁSODIK FELSZÓLÍTÁS: Az evangélikusok és a katolikusok engednek a folyamatos transzformáció erejének az egymással való találkozás és a hitről való kölcsönös tanúságtétel által.

241. A katolikusok és az evangélikusok sokat tanultak a párbeszédéből, és elfogadták azt a tényt, hogy az őket összekapcsoló közösség eltérő formákat ölthet, és különböző mértékben valósulhat meg. 2017-re tekintve megújítják erőfeszítéseiket – hálásan mindazért, amit már elvégeztek, türelemmel és kitartással, hiszen az út hosszabbnak bizonyulhat, mint sejtették, buzgón és nem megelégedve a jelenlegi helyzettel, egymás iránti szeretettel még az egyet nem értés és a szembenállás idején is, a Szentlélekbe vetett hittel és azzal a reménységgel, hogy a Lélek betölti Jézus imáját az Atyához, és őszinte imádsággal azért, hogy mindez valóra váljon.

A HARMADIK FELSZÓLÍTÁS: A katolikusok és az evangélikusok újra elkötelezik magukat a látható egység keresése mellett, konkrét cselekedetekkel közösen munkálva azt, állandóan törekedve e cél elérésére.

242. A katolikusok és az evangélikusok feladata, hogy frissen hirdessék az evangélium és a keresztény hit, valamint az egyházi hagyomány értelmezését felebarátaiknak. Kihívást jelent számukra, nehogy a hagyomány újraértelmezése során visszatérjenek a korábbi felekezeti ellentétekhez.

A NEGYEDIK FELSZÓLÍTÁS: Az evangélikusok és a katolikusok közösen fedezik fel újra Jézus Krisztus evangéliumának erejét a mai korban.

243. Az egyház egységéért való ökumenikus elkötelezettség nemcsak az egyházat, de a világot is szolgálja, hogy a világ higgyen általa. Az ökumené missziói küldetése a minket körülvevő társadalom vallási pluralizálódásával egyre erőteljesebbé válik. Ehhez ismét újragondolásra és megtérésre van szükség.

AZ ÖTÖDIK FELSZÓLÍTÁS: A katolikusok és az evangélikusok közösen tesznek tanúságot Isten kegyelméről az ige hirdetése és a világban végzett szolgálat által.

244. Az ökumenikus úton járva az evangélikusok és a katolikusok közösen értékelik Luther Márton értelmezését és spirituális élményét Isten igazságosságának evangéliumáról, amely Isten kegyelmét közvetíti. Luther latin nyelvű művei előszavában (1545) írja, hogy „hosszú napokon és éjszakákon át tépelődvén, Isten kegyelméből” újonnan megnyílt előtte Róm 1,17 értelme. „Ekkor úgy éreztem,

mintha teljesen újjászülettem volna, s mintha tárt kapukon át magába az Édenkertbe léptem volna be. Erre előttem az egész Szentírás más értelmet nyert. [...] Később olvastam Augustinusnak a Lélek és betű című könyvét, melyben várakozásom ellenére azt találtam, hogy »Isten igazságát« ő is hasonlóan értelmezi, ti. annak az igazságnak, mellyel Isten ruház fel bennünket, amikor megigazít minket.”⁹⁰

245. A reformáció kezdeteire akkor emlékeznek majd méltó módon, amikor az evangélikusok és a katolikusok közösen hallgatják Jézus Krisztus evangéliumát, és engedik, hogy Isten újra elhívja őket közösségébe. Ekkor az a közös küldetés kapcsolja majd össze őket, amelyről a *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* így fogalmaz: „Evangélikusok és katolikusok együttes célja, hogy mindenben Krisztust vallják meg. Benne mindenképp fölt kell bízni, mint az egyetlen közbenjáróban (1Tim 2,5k [SZIT]), aki által Isten önmagát ajándékozza a Szentlélekben és megújító ajándékait árasztja ki.” (KNy 18)

⁹⁰ Luther Márton: Előszó Luther latin nyelvű műveinek teljes kiadásához. In: VIRÁG 1991, 74–75. o.

FÜGGELÉK

RÖVIDÍTÉSEK

Apol.	<i>Apológia</i> , az Ágostai hitvallás védőirata (1530).
AS	<i>Schmalkaldeni cikkek</i> (1537).
CA	<i>Ágostai hitvallás (Confessio Augustana)</i> (1530).
can.	Kánon
CD	A II. vatikáni zsinat <i>Christus Dominus</i> kezdetű dekrétuma a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházban.
DV	A II. vatikáni zsinat <i>Dei verbum</i> kezdetű dogmatikus konstitúciója az isteni kinyilatkoztatásról.
Epit.	<i>Épitomé</i> , az <i>Egyességi irat (Formula Concordiae)</i> első része.
Eucharist	<i>The Eucharist: Final Report of the Joint Roman Catholic–Lutheran Commission</i> (1978).
FC	<i>Egyességi irat (Formula Concordiae)</i> (1577).
LG	A II. vatikáni zsinat <i>Lumen gentium</i> kezdetű dogmatikus konstitúciója az Egyházról.
LVSZ	Lutheránus Világszövetség
PO	A II. vatikáni zsinat <i>Presbyterorum ordinis</i> kezdetű dekrétuma a papi szolgálatról és az életről.
SC	A II. vatikáni zsinat <i>Sacrosanctum concilium</i> kezdetű konstitúciója a szent liturgiáról.
UR	A II. vatikáni zsinat <i>Unitatis redintegratio</i> kezdetű dekrétuma az ökumenizmusról.

BIBLIOGRÁFIA

SZAKIRODALMI RÖVIDÍTÉSEK

ApC	<i>The Apostolicity of the Church: Study Document of the Lutheran–Roman Catholic Commission on Unity</i> . Lutheran University Press, Minneapolis, 2006.
BSLK	<i>Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche</i> . Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1930; 11. kiadás, 1992.
CR	<i>Corpus reformatorum</i> . Berlin–Halle–Braunschweig, 1834–.
DH	DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter (szerk.): <i>Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum</i> . Herder, Freiburg, 2001.

- KNy *Evangelikus–római katolikus közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* [1999]. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya – Szent István Társulat, Budapest, 2000.
- KK 1957 *Konkordiakönyv. Az Evangélikus Egyház hitvallási iratai. 1–2. köt.* Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1957.
- KK 2008, 2 *Ágostai hitvallás.* Ford. Bódi Emese – Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2008. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 2.)
- LM D. LUTHER Márton *Művei.* Szerk. dr. Masznyik Endre. 1–6. köt. Luther-Társaság, Budapest–Pozsony, 1904–1917.
- LVM *Luther válogatott művei.* Szerk. Csepregi Zoltán – Fabiny Tibor – Ittész Gábor – Reuss András. [1–12. köt.] Luther Kiadó, Budapest, 2011–.
- LW *Luther's Works.* Luther műveinek amerikai kiadása. Szerk. J. Pelikan és H. T. Lehmann. 1–54. köt. Philadelphia and St. Louis, 1955–1986.
- MLF *Magyar Luther Füzetek.* 1–9. köt. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1993–2009; Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2011–.
- MLK *Magyar Luther Könyvek.* 1–11. köt. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1993–2006; Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2010–.
- WA LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe.* („Weimarer Ausgabe”). 1–73. köt. Böhlau, Weimar, 1883–2009.
- WA.B LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe. Briefwechsel.* 1–18. köt. Böhlau, Weimar, 1930–1985.
- WA.TR LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe. Tischreden.* 1–6. köt. Böhlau, Weimar, 1912–1921.

HIVATKOZOTT MŰVEK

- ANDERSON, H. George – MURPHY, T. Austin – BURGESS, Joseph A. (szerk.): *Justification by Faith.* Lutherans and Catholics in Dialogue VII. Augsburg Publishing House, Minneapolis, 1985.
- II. JÁNOS PÁL pápa, II.: *Ut unum sint: hogy egyek legyenek kezdetű enciklikája az ökumenikus törekvésekről.* Ford. dr. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 1996.
- LEE, Randall – GROS, Jeffrey FSC (szerk.): *The Church as Koinonia of Salvation: Its Structures and Ministries.* United States Conference of Catholic Bishops, Washington, D.C., 2005.
- LEHMANN, Karl – PANNENBERG, Wolfhart (szerk.): *Condemnations of the Reformation Era: Do They Still Divide?* Ford. Margaret Kohl. Fortress, Minneapolis, 1990.
- Luther Márton négy hitvallása.* Ford., bev. D. dr. Pröhle Károly. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983.

- MELANCHTHON Fülöp: *Apologia – azaz az Ágostai hitvallás védelme*. Ford. Mayer Endre. A Luther-Társaság Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1900.
- MEYER, Harding – VISHNER, Lukás (szerk): *Growth in Agreement. Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level*. Faith and Order paper 108. World Council of Churches, Geneva, 1984.
- REUTER, Fritz (szerk.): *Der Reichstag zu Worms von 1521: Reichspolitik und Luthersache*. 1–2. köt. Böhlau, Köln–Wien, 1981.
- VIRÁG Jenő: *Dr. Luther Márton önmagáról*. Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest, 1991. (3. kiadás).

A LUTHERÁNUS–RÓMAI KATOLIKUS EGYSÉG BIZOTTSÁGÁNAK KÖZÖS NYILATKOZATAI

I. SZAKASZ (1967–1972)

The Gospel and the Church (Az evangélium és az egyház – Máltai jelentés, 1972)

II. SZAKASZ (1973–1984)

The Eucharist (Az eukharisztia, 1978)

All Under One Christ (Mindannyian egy Krisztusban, 1980)

Ways to Community (Utak a közösséghez, 1980)

The Ministry in the Church (Szolgálat az egyházban, 1981)

Martin Luther – Witness to Christ (Luther Márton – Jézus Krisztus tanúja, 1983)

Facing Unity – Models, Forms and Phases of Catholic–Lutheran Church Fellowship (Az egység útján: a katolikus–evangélikus egyház modelljei, formái és szakaszai, 1984)

III. SZAKASZ (1986–1993)

Church and Justification (Egyház és megigazulás, 1993)

IV. SZAKASZ (1995–2006)

The Apostolicity of the Church (Az egyház apostolisága, 2006)

Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról, melyet a Katolikus Egyház és a Lutheránus Világszövetség képviselői 1999. október 31-én írtak alá.

A LUTHERÁNUS–RÓMAI KATOLIKUS EGYSÉG BIZOTTSÁGA

Evangélikusok

TAGOK

Dr. Eero Huovinen ny. püspök (társelnök), Finnország
Prof. Dr. Wanda Deifelt, Brazília
Dr. Sandra Gintere, Lettország
Prof. Dr. Turid Karlsen Seim, Norvégia
Dr. Fidon R. Mwombeki, Tanzánia
Prof. Dr. Friederike Nüssel, Németország
Prof. Dr. Michael Root, USA (2009)
Prof. Dr. Hiroshi Augustine Suzuki, Japán
Prof. Dr. Ronald F. Thiemann, USA (2010–)

SZAKÉRTŐ

Prof. Dr. Theodor Dieter, Ökumenikus Tanulmányi Intézet, Strasbourg

MUNKATÁRS

(Lutheránus Világszövetség)

Prof. Dr. Kathryn L. Johnson, társtítkár

Római katolikusok

TAGOK

Prof. Dr. Gerhard Ludwig Müller püspök (társelnök), Németország (2009–2012)
Prof. Dr. Kurt Koch püspök, Svájc (2009)
Prof. Dr. Karlheinz Diez segédpüspök, Németország (2012–)
Prof. Dr. Michel Fédou, S.J., Franciaország
Prof. Dr. Angelo Maffeis, Olaszország
Prof. Dr. Thomas Söding, Németország
Prof. Dr. Christian D. Washburn, USA
Prof. Dr. Susan K. Wood, SCL, USA

FÜGGELÉK

SZAKÉRTŐK

Prof. Dr. Eva-Maria Faber, Svájc

Prof. Dr. Wolfgang Thönissen, Johann Adam Möhler Ökumenikus Intézet,
Németország

MUNKATÁRS

(Keresztény Egység Előmozdításának Pápai Tanácsa)

Mons. Dr. Matthias Türk, társtítká

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
Budapest, 2016

Felelős kiadó: Kendeh-Kirchknopf Péter
Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit
Borítóterv: Kai-Michael Gustmann

Nyomdai kivitelezés: Mondat Kft.
Felelős vezető: Nagy László

ISBN 978-963-380-068-3